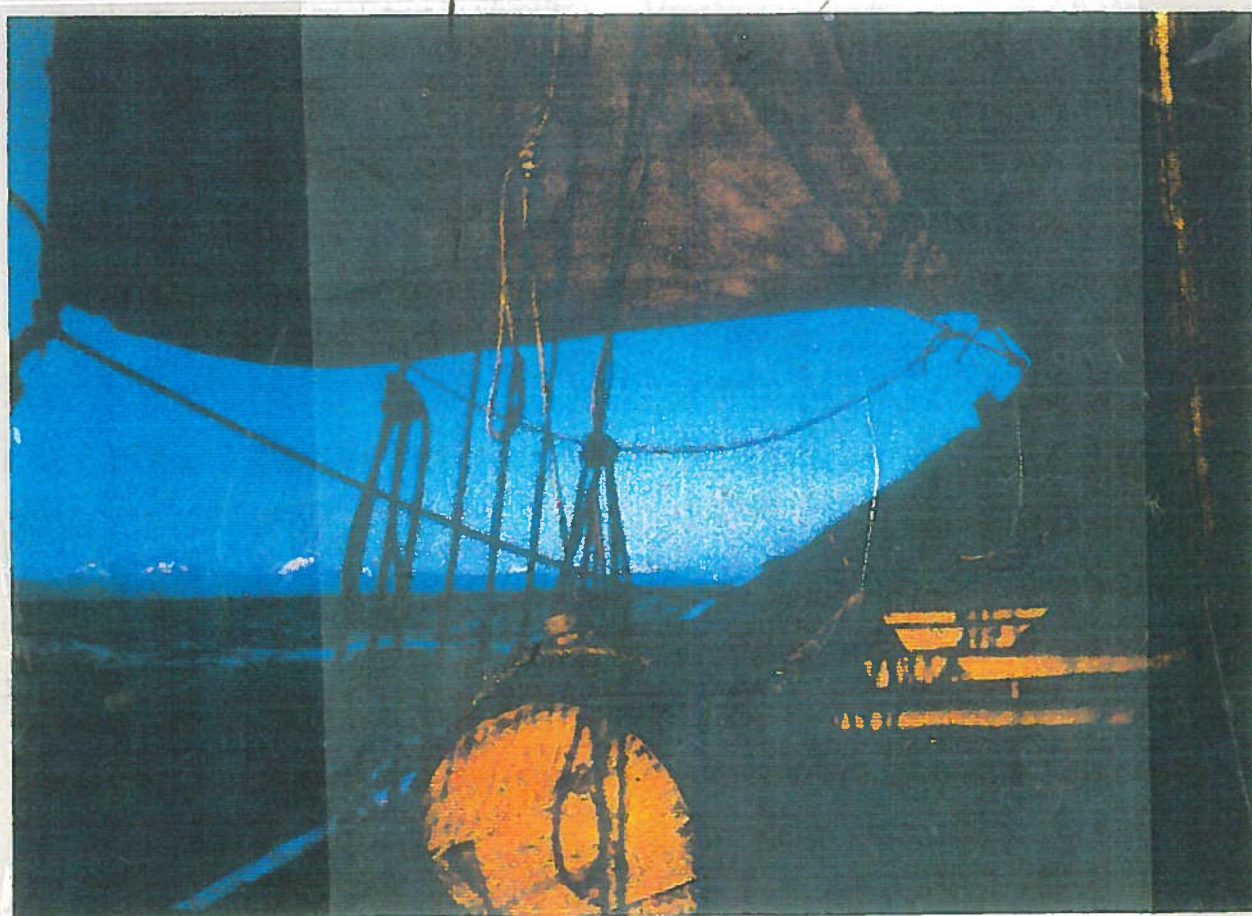


Ove sendes 31.14

Kan/kann ikke uilånes.

*Astrid Nilsen*  
for Eksamen i spektør

# Historien om fembøring Grytir og moderniseringsprosesser i dagens Nord-Norge



**Hovedfagseksamen**

Seksjon for samiske studier/sosialantropologi

Institutt for samfunnsvitenskap

**Britt Kramvig**

Høsten 1993





152/805 152



94C000659



Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

# Historien om fembøring Grytir og moderniseringsprosesser i dagens Nord-Norge

---

**Hovedfagseksamen**

Seksjon for samiske studier/sosialantropologi

Institutt for samfunnsvitenskap

**Britt Kramvig**

Høsten 1993



94c000659

-TAKK TIL LARS OG ROLF SOM HAR HOLDT UT MED EN HOVEDFAGSKRIVENDE SAMBOER OG MOR

-JEG HAR I TILLEGG FÅTT EN FANTASTISK STØTTE FØRST OG FREMST FRA LISBETH, SOM MED SIN GENERØSITET OG SIN FAGLIGHET, HAR GITT MOT TIL Å ARBEIDE FREM ET HOVEDFAGSPROSJEKT, "MED HJERTET". OG SOM NÆRMEST UANSETT SITUASJON EVNER Å KOMME MED FRUKTBARE KOMMENTARER OG INNSPILL.

-OG DEN HOVEDFAGGRUPPEN JEG HAR TILHØRT, MEDSTUDENTENE TROND, BJØRN, PER-MARTIN, NINA OG LISA - OG I TILLEGG EVA FOR GODE FAGLIGE DISKUSJONER OG KOMMENTARER, FOR TRØST OG STØTTE.

-ANDRE SOM HAR HJULPET MEG FREM, JAKOB MÆLØ, GUNNAR ELDJARN, TROND THUEN OG TURID MOLDENÆS, SOM FRA ANDRE PERSPEKTIV HAR ÅPNET DØRER OG GITT MEG VIKTIGE KORREKSJONER.



# DISPOSISJON

FORORD.....

KAP. 1.	★ <u>INTRODUKSJON</u> .....	S.1
1.1.	☉ KULTUR SOM SATSINGSSTRATEGI.....	S.3
1.2.	☉ KYSTKULTURTRADISJONENE I GRATANGEN.....	S.5
1.3.	☉ KNUTEPUNKTET KULTUR OG REISELIV I SAMELAND..	S.7
KAP. 2.	★ <u>HYPOTESER OG TEORETISKE FORMULERINGER</u> .....	S.10
2.1.	☉ TEORETISK UTGANGSPUNKT.....	S.10
2.2.	☉ UTVIKLINGEN AV ET ANALYSEPERSPEKTIV .....	S.12
2.2.1.	Samhandlingsrelasjoner mellom aktører.....	S.13
2.2.2.	Betydningsrelasjoner mellom termer.....	S.15
2.2.3.	Introduksjon av feltbegrepet.....	S.18
2.3.	☉ BEGREP OM KULTUR.....	S.20
2.3.1.	Den menneskeskapte kultur.....	S.21
2.3.2.	Den menneskeskapte tradisjon.....	S.22
2.4.	☉ TRADISJONER OG MODERNITET.....	S.23
2.5.	☉ GRATANGEN SOM "STED" ELLER SAMFUNN.....	S.24
KAP. 3.	★ <u>OM Å GJØRE FELTARBEID</u> .....	S.26
3.1.	☉ FELTARBEID I DET UKJENTE LANDSKAP. ....	S.26
3.2.	☉ FELTARBEID I DET KJENTE LANDSKAP.....	S.28
3.3.	☉ FELTARBEIDEREN SOM SUBJEKT I BÅTHUSET .....	S.30
3.4.	☉ FELTARBEID OG SPRÅK.....	S.31
KAP. 4.	★ <u>BYGGINGEN AV GRYTIR</u> .....	S.34
4.1.	☉ BÅTBYGGING SOM KUNNSKAPSTRADISJON.....	S.34
4.2.	☉ BÅTBYGGING OG IDENTITET.....	S.37
4.3.	☉ BÅTBYGGING OG HISTORIEFØLELSE.....	S.39
4.4.	☉ ENDRINGER SOM SKAPER DILEMMA FOR BÅTBYGGEREN.....	S.41
4.5.	☉ NORDLANDSBÅTEN SOM TEGNMATERIALE.....	S.42
4.6.	☉ ORGANISERING AV KYSTKULTURINTERESSER.....	S.43
4.7.	☉ NORDLANDSBÅTEN SJØSETTES PÅ KVALØYA.....	S.45
KAP. 5.	★ <u>SATS PÅ KULTUREN!</u> .....	S.48
5.1.	☉ PRESENTASJON AV GRATANGEN.....	S.48
5.2.	☉ SATS PÅ KULTUREN!.....	S.50
5.2.1.	Fremtiden i Gratangen, sats på kulturen.....	S.51
5.2.2.	Utviklingen av en kultursektor.....	S.53
5.2.3.	Utviklingen av kystkultur som satsingsstrategi.....	S.54
5.2.4.	Gratangen Kystlag.....	S.58

5.3.0	INVENTION OF CULTURE.....	S.59
5.3.1.	Kystenstevne 1989.....	S.60
5.3.2.	Marknad i Foldvik.....	S.62
5.3.3.	Gratangen-Brest Ekspedition tar form.....	S.64
5.3.4.	Hele bygda bygger.....	S.65
5.4	"BLIKKET RETTET MOT FORTIDEN".....	S.66
5.5.0	SOSIAL OG KULTURELL INTERGRASJON.....	S.68
KAP. 6.	☆ <del>SJØSETTINGEN AV GRYTIR OG TUREN TIL BREST</del> .....	S.72
6.1.0	SJØSETTINGEN AV GRYTIR.....	S.72
6.2.0	"Å SEILE INN I HISTORIA"-REISEBREV FRA TUREN TIL BREST.....	S.76
6.3.0	TREBÅTFESTIVALEN I BREST.....	S.79
6.4.0	MANIFESTERING AV GRATANGEN SOM KYSTKULTURKOMMUNE.....	S.82
6.4.1.	Identifikasjon av relevante felt.....	S.84
6.4.2.	Utstrekningen av kategorien "Gratangsværing".	s.87
6.5.0	MODERNITET OG TRADISJONER.....	S.88
6.5.1.	Tradisjonsbygging.....	s.89
6.5.2.	Tradisjonens mange stemmer.....	s.91
6.5.3.	"Erfaringsnære tradisjoner".....	s.92
6.6.0	KULTURELLE OG SOSIALE INTERGRERINGS- OG DIFFERENSIERINGSPROSESSER.....	S.94
KAP. 7.	☆ <del>TURISME I KARASJOK</del> .....	S.96
7.1.0	HOVEDAKTØRENE INNEN REISELIVSNÆRINGEN.....	S.96
7.1.1.	Næringsutøvere.....	S.96
7.1.2.	Reiselivsorganisasjonene.....	S.97
7.1.3.	Offentlig sektor.....	S.98
7.1.4.	NORTRA.....	S.98
7.1.5.	Nordkalottprosjektet.....	S.99
7.1.6.	Konflikter i målsetning mellom nivåene.....	S.99
7.2.0	TURISTNÆRINGENS SYSSELSETTINGSMESSIGE BETYDNING.....	S.100
7.3.0	SAPMI, ET SAMFUNN I ENDRING.....	S.103
7.4.0	"SAPMI" I KARASJOK.....	S.105
7.4.1.	De Samiske Samlinger.....	s.108
7.4.2.	"Næringsutvikling bygget på samisk kultur".....	s.111
7.4.3.	Organisering av reiselivsinteressene i Karasjok.....	s.113
7.5.0	TURISTROLLENS KJENNETEGN.....	s.115
7.6.0	MODERNITET OG AUTENTISITET.....	s.117
7.6.1.	Sentrale Emiske kategorier, natur-kultur.....	S.121
7.7.0	REISELIVSNÆRINGEN OG SAMISKE IDIOMER.....	S.122
7.8.0	TURISME OG DIFFERENSIERING.....	S.123
8.	☆ AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....	S.125



## FORORD

### *Hovedoppgaven hadde sitt eget liv*

Jeg har gjennom flere år innehatt studentpolitiske verv, og hadde gjennom disse deltatt i prinsipielle debatter som fikk konsekvenser for utformingen av mitt hovedfagsprosjekt.

Disse debattene handlet først og fremst om universitetets plassering i NordNorge, og dets forpliktelser overfor en landsdel som i 1990-91 var rammet av fiskerikrise, krise innenfor reindrifta og etterfølgende endringer innenfor næringsstrukturen for å erstatte de tapte arbeidsplasser. Disse landsdelsproblemene medførte et skrikende behov for nye typer kapitalinvesteringer, og dette førte til etter min oppfatning, en ukritisk satsing på reiseliv. Jeg så på det som nødvendig å reise en del problemstillinger som jeg mente manglet i denne utformingen av landsdelens fremtid.

Før feltarbeidet ble det utformet problemstillinger og hypoteser som var knyttet til mine forestillinger om storkapitalens inntog i de nordnorske bygder, og hvilke konsekvenser dette hadde for folks liv. Mer konkret var de første formuleringer av denne karakter: "Turisme medfører kulturelle møter, og jeg vil se på hvilke konsekvenser turistenes forforståelse har for utformingen av lokal identitet". De problemstillinger som ble utformet bare preg av min egen inneforståthet av at nordnorske samfunn var ofre for både kapitalens- og politikkenes krefter, og disse ble sett på som prosesser som ble initiert utenfra, og som i stor grad styrte individenes muligheter og valg. Min plassering i politiske debatter styrte i så måte også hvilken "forståelse av forståelse"(Holtedahl,L.1987) jeg i utgangspunktet hadde. Denne forståelse av forståelse, endret karakter etter feltarbeidet. Det jeg hadde lært, gjennom feltarbeidet i to nordnorske lokalsamfunn, var kanskje først og fremst med hvilken utrolige kreativitet individer forholder seg til de endringer de er en del av. Som en konsekvens av disse erkjennelser, ble strukturenes betydning mindre dominerende, og jeg ble i større grad

opptatt av å fokusere på de individuelle strategier, med individets potensiale til kreativitet og manipulasjon- som ligger til grunn for de livsformer vi kan oppservere og delta i.

Våren og sommeren 1990, tilbrakte jeg i Karasjok under det som senere skulle vise seg å være første del av mitt feltarbeid om handteringen av turistsatsingen i nordnorge. Jeg oppholdt meg på møteplassene mellom turister og lokalbefolkningen, og var i utgangspunktet opptatt av dynamikkene i disse møtene, og de "bilder" både turister og lokalbefolkning produsert og reprodusert av hverandre. Motivene for å reise til Karasjok var mangesidig. For det første hadde jeg gjennom de debatter som skjedde på seksjon for samiske studier/etniske relasjoner og på, og utenfor universitetet, blitt konfrontert med problemstillinger rundt den samiske verden og dens plassering i akademia som jeg opplevde som sentrale, og som jeg deltok i - og nødvendigvis også måtte ta konsekvensen av. Samtidig var Karasjok nøkkelpunktet i en regional reiselivssatsing, og en moderne reiselivsdestinasjon var nylig etablert- Samelandsentret. I tillegg til den faglige nyskjerrighet, var en del av drivkraften av mer personlig karakter. Var det samiske, slik jeg fant det i Karasjok "fremmed" for meg som hadde bakgrunn i en kystkommune i Sør-Troms? Hadde den faglige og politiske bevisstheten, om den samiske verdens dominerende plassering i den nordnorske virkelighet, jeg selv hadde gjennomgått i løpe av universitetsstudiet, resonans med hvordan jeg opplevde å bo og leve en periode i et kjernesamisk område?

Etter at sommeren og turistsesongen var over, måtte jeg erkjenne at det jeg i første omgang hadde tenkt meg skulle være mitt empiriske felt, møter mellom lokale og turistenes forestillinger, utspilte seg på ytterst få arenaer, og var svært begrenset. Mine feltnotater var fulle av eksempler på hvordan disse møtene ble snakket om, men empirisk vanskelig å observere eller delta i. Frustrert, og undrende på hva mitt materiale egentlig "snakket om", reiste jeg tilbake til universiteter med intensjoner om å fortsette feltarbeidet når neste turistsesong startet opp.

Høstsemestret 1991 ble det avholdt et antropologisk filmseminar arrangert av Judith og David MacDougall, som jeg deltok i. Jeg hadde på kystseminaret, som var et tverrfaglig diskusjonsfora, lyttet til og blitt inspirert av båtbyggeren Gunnar, og hans formulering av båtbygging som den tause kunnskap. Ideen om den tause kunnskap, ønsket jeg å forfølge gjennom å filme byggingen av en fembøring, som jeg viste var under planlegging. Jeg fulgte

arbeidet med båten fra kjølen ble satt på høstparten, og til båtbyggerne var ferdig med sitt arbeid på vårparten.

Da det i april 1992 ble invitert til sjøsetting i Gratangen, som hadde bestilt fembøringen, tok jeg med meg videokameraet og dro. Og på veien hjem etter en hektisk helg og med flere timers "rushes"(\*), satt jeg i bilen og undret meg på hva de 'egentlig drev på med disse Gratangsværingene? Båten var et intergrert del av et kystkultur-turistprosjekt, og var dermed relevant for min gryende forståelse av noen sammenhenger, jeg var opptatt av. Jeg bestemte meg derfor for å følge fembøringen, som nå hadde fått navnet "Grytir" videre. Jeg fulgte den opparbeidelsen av kompetanse som skjedde i Gratangen rundt bygging og bruk av tradisjonelle fartøy, og denne oppbyggingens forhold til turistnæringen. Jeg fulgte de sosiale prosesser som skjedde i lokalsamfunnet under forberedelsene til den seilassen som ble kalt "Gratangen-Brest ekspedisjon". Grytir skulle være under seil i flere måneder og målet var verdens største trebåtfestival, i Normandie, Frankrike. Sjøsettingen og seilassen til Brest ble dokumentert og beskrevet i både fjernsyn, radio og i aviser.

Da juli og trebåtfestivalen nærmet seg, reiste jeg til Brest for å delta på festivalen. Det samme gjorde en hel del andre fra Gratangen, som skulle delta på den "stand" som var bestilt på utstillingsområdet. Grytir ankom Brest dagen før festivalen ble høytidelig åpnet, og fikk enorm oppmerksomhet under avviklingen av hele festivalen. Det ble referert til seilassen som en bragd på lik linje med de reiser grunnleggeren av hertugdømme Normandie, Rollo - eller nordmannen Gange-Rolf som han i kongesagaen er sagt å være, foretok.

Etter at festivalen i Brest var over, og Grytir vel hjemme i Gratangen, fortsatte aktiviteter rundt kystkultursatsingen. Det ble arrangert båttreff på Foldvik Brygge, og det ble arrangert Martnad med flere tusen besøkende. Barn og unge ble kurset i roing og seiling av fembøringen. Og man fortsatte utviklingen av reiselivsproduktet "Gratangen, kystkulturkommunen i Troms".

Igjennom møte med Gratangen og utviklingen av kystkultur i reiselivssammenheng, oppdaget jeg nye sider ved det materialet jeg hadde fra Karasjok. Og dette vil være en del av de

---

<sup>1</sup>(\*) rushes er ubehandlet filmmateriale

oppdagelser jeg vil føre leseren gjennom, og forsøke å vise relevansen av å sette disse to så ulike materialene opp mot hverandre. I både Karasjok og Gratangen er det en uttalt strategi som setter kultur i sentrum for reiselivsatsingen, men denne strategien uttrykkes forskjellig i de to kontekster, selv om de utformes innenfor de samme nasjonale økonomiske og politiske rammebetingelse. Og nettopp fordi prosessene er forskjellig er en sammenligning av dem interessant, for å finne hva som ligger bak og skaper disse forskjellene.

# KAPITTEL 1

## INTRODUKSJON

Reisen gjennom denne oppgaven skal skje ved hjelp av en fembøring. Jeg vil gi et kvalitativt bilde av hvordan båten forholder seg til verden. Og gjennom å tegne dette bildet, vil jeg være opptatt av hva jeg kan si og oppdage om et nåtidig stykke nordnorsk virkelighet. Et bilde av moderne identitet.

Fembøringen inngår i ulike kontekster, der den bærer frem forskjellige budskap. Budskapet bæres frem fra skogen, der materialet til båten hentes, det bygges inn i båten av de to handtverkere som gir den fysisk form. Båten blir bærere av nye budskap når den sjøsettes, og når den seiles ut i internasjonalt farvann. Gjennom å fokusere på den mening båten har i disse ulike sosiale kontekster, der ulike aktører inngår, håper jeg å kunne gi leseren en innblikk i empiriske virkeligheter som er forskjellige, men som er ulike strategier i forståelsen av, og tilpassning til de moderniseringsprosesser som skjer i nordnorge i dag.

Bygging og bruk av nordlandsbåter inngår som deler av en oppblomstring av interesse for det som emisk kalles for kystkulturtradisjoner, denne oppblomstringen har skjedd i den siste tiårsperioden og som blandt annet uttrykkes gjennom etableringen av kystlag, som har til oppgave å ta vare på gamle trebåter og kystkulturtradisjoner som er i ferd med å forsvinne. For som lederen for forbudet kysten, som organiserer kystlagene sa det:

*Kjennskap til fortiden, er en helt nødvendig forutsetning for riktige beslutninger i fremtiden. Og mange ting er allerede gått tapt, verdier som er borte for alltid, nå må vi bruke krefter på å ta vare på det som er igjen.*

Fortiden, får gjennom den betydning tradisjonene gis, større relevans enn den har innenfor "det moderne prosjekt". Ut fra et slikt perspektiv kan kystkultursatsingen forstås som en måte å forholde seg til moderniseringsprosessene på, der man opponerer mot den fragmenteringen som ligger implisitt i den identitetsutformingen som den vestlige verden tilbyr. Gjennom å gi historien og tradisjonene en mer relevant betydning, enn det de oppleves å ha innenfor dominerende ideologier, blir en mer helhetlig basis for egen selvforståelse formulert. Men

samtidig oppstår dilemmaene, for nettopp gjennom å bedrive aktiviteter som benevnes som kystkulturtradisjoner, og å benytte disse i identitetskonstruksjon, gjør individene seg mer avhengig av og nærmere knyttet opp til de strukturer som løst kan betegnes som modernitet.

For å kunne fange opp disse ulike prosessene vil fokus rettes mot samhandling og signifikasjon (Grønhaug, R. 1978), og hvordan virksomhetens betydning utformes i samspillet mellom disse. I en lokal kontekst kan det å seile en båt ikke lenger bare være å seile en båt, virksomheten kan også forstås som et forsøk på å bruke tradisjonelt materiale til å bygge mening inn i livssituasjoner som kanskje oppfattes som vanskelig og truende. Det handlingen uttrykker, blir sentral, og til en vis grad erstatter selve handlingen.

Kystkultursatsingen inngår i, og er definert innenfor kultur- og reiselivsutviklingen som en sektorpolitiske strategier. Dette impliserer at den inneholder potensialer i form av politisk og økonomisk støtte til de aktørene som velger en tilpassning, som integrerer dem innenfor denne utviklingsstrategien. Jeg vil i mitt videre arbeid, vise til hvordan disse sektorpolitiske strategier, i lokale kontekster fører til utformingen av nye samhandlingsarenaer. Og der det er dynamikker i samhandling og signifikasjon, som etablerer disse arenaer og som kan gi pekepinn om reformulering av personkonstruksjon, faktisk finner sted. Mer konkret betyr dette at jeg vil argumentere for at kystkultursatsingen i Gratangen kan forstås som et forsøk på å endre den betydning "Gratangsværing" har. Denne endringen skjer både i samsvar med de signaler som markedet gir, og som individer nødvendigvis må forholde seg til, men kan også forstås, i opposisjon til disse.

En forutsetning for at de hendelser jeg videre skal fortelle om faktisk skjer er at aktiviteter knyttet til forvaltning og bruk av tradisjonelle trebåter har i den senere tid fått en ny betydning. Tidligere har disse vært kodifisert som "umoderne", i negativ forstand, noe uten verdi. Trebåtene langs hele kysten har vært brukt som tennved på St.Hansaften, eller blitt stående å råtne i båthus som var i forfall. Denne verdisettingen er under endring, og sentral i disse prosessene er nettopp at kystkultursatsingen er definert av sentrale offentlige kultur- og reiselivsaktører som gode utviklingsstrategier. Kystkultur og trebåter kodifiseres i disse nye sammenhenger, positivt, som tegn på utvikling.



Historien og tradisjonene kan forstås å utgjør et reservoire av potensialer for fortolkning, og et reservoire av potensiale tegn for identitetmarkering. Dette forutsetter imidlertid at de tegn man tar i bruk i arbeidet med reformuleringen av identitetskonstruksjon er "åpne" tegn i den forstand at de ikke er fulle av mening, og dermed er utgangspunkt for forhandlinger. Om det tegnmateriale man tar i bruk er "fulle av mening", kan de vanskelig benyttes i en forhandlingssituasjon, og vil derfor heller ikke kunne benyttes i reformuleringen av identitetsmarkører. Jeg vil argumenter for at i Gratangen er det tegnmateriale som benyttes i reformuleringen av lokal identitet, i utgangspunktet nesten "tomme", og det er nettopp derfor de er mulig å benyttes i en rekonstruksjonsprosess. I Karasjok derimot er det tegnmaterialet som reiselivsnæringen forsøker å ta i bruk allerede fulle av mening, og det er derfor ikke åpning for av hverken reiselivsnæringen eller turistene kan komme inn, og forhandle om den betydning de samiske symboler har. Når en slik reforhandling imidlertid forsøkes, akselereres protester og konflikter.

## 1.1. KULTUR SOM SATSINGSSTRATEGI

På et regionalt nivå er turisme både i Karasjok og i Gratangen utpekt som den sentrale næringstilpasning, og denne utviklingen er knyttet til en strategi som kort kan beskrives som "sats på kulturen". Dette fremkommer av kommunale næringsplaner og må ses i forhold til signaler sendt fra sentralt hold om hva som er en vekstkraftig distriktsnæring. I stortingsmelding nr.14 (1986-87) om reiseliv sies det blant annet:

" I årene fremover bør vi finne frem til positive strategier og tiltak, som kan styrke reiselivsnæringen i distriktene og bidra til å opprettholde et spredt nærings- og bosetningsmønster i Norge. En forutsetning for offentlig tiltak rettet mot en lokal satsing på produktutvikling rettet mot feriemarkedet er at geografiske satsingsområder er vurdert, utpekt og prioritert i en fylkesplan og at det foreligger en kommunal plan hvor reiselivssatsingen er konkretisert".

Med bakgrunn i disse signalene ble det utarbeidet fylkes- og kommuneplaner som foretok disse prioriteringer.

I Finnmark fylke ble de sentrale reiselivsdestinasjoner definert som Nordkapp, Sameland og Grenseland. Denne prioriteringen skulle være basis for utviklingen av infrastruktur knyttet til reiseliv i fylket, og være retningsgivende for investeringer som skulle gjøres. Jeg valgte å fokusere på et av disse satsingsfelt, Sameland. I innenfor Samelandsbegrepet, er det i reiselivssammenheng synonymt med Karasjok, som er utpekt som hovedsatsingsområde. Det har vært klart uttalt fra alle sentrale aktører i reiselivsutviklingen at samisk reiseliv, må skje på samisk kulturs premisser, uten at hva dette innebærer har vært like klart uttalt.

I Troms fylke ble KYSTKULTUR definert som et hovedsatsingsfelt ved utviklingen av turisme(Reiselivsplan for Troms 1990). Og dette med utgangspunkt i en argumentasjon om at denne utviklingen var minst skadelig for både natur og kultur. På reiselivskonferansen i Tromsø høsten 1992, ble det i forlengelsen av denne tankegangen argumentert med at en reiselivsutvikling med basis i kystkultur ville være det minst konfliktfylt alternativ. Det ble uttrykt at reiselivsnæringen måtte ta konsekvenser av det konfliktnivå som var i ferd med å utvikle seg i mange lokalsamfunn, der turistene kom i en konkurransesituasjon til lokalbefolkningen, anngående bruk av friluftsområder som lakseelver, utmarksområder og andre friarealer.

Turistnæringen i begge de aktuelle kontekster blir bygget opp rundt den globalt økende interessen for kultur som fokus for reiselivsutvikling, og dette materialiserte seg blandt annet i gjennom etableringen av "kultursenter", der de tilreisende skal møte og få kunnskap om lokal kultur. En del tidligere antropologiske studier av denne formen for "kulturisme", har påpekt de kulturelle forandringer som finner sted i lokalsamfunn gjennom de transaksjonelle relasjoner mellom turister og lokalbefolkning som etableres(Nash,D.1989, Smith,V.L.,1989). Turistene med sine egen forståelse av kultur, bygger opp under under det Dean MacCannel(1984) kaller *reconstructed ethnicity*, og som referere til at turistene har en oppfatning av hva som er verdifullt "å se", og som de i andre kulturer vil etterspørre. Disse prosessene har har ulike konsekvenser for utviklingen av den etniske selvforståelse. Det er dokumentert både hvordan turistenes anerkjennelse av etnisk forskjellighet har vært viktig i reetableringen av tradisjonell kultur(Gamper 1985;Sjøberg 1991), og hvordan turisme har vært preserverende for det kulturelle uttrykk, der etniske markører har blitt "frosset i tid" og "museumized"(Maccannel 1984, 1989).

Jeg vil i det videre arbeidet ikke være spesifikt opptatt med å påvise disse endringer, men vil snarere sette søkelyset på de dynamikker som akselereres gjennom turismen, og som skaper nye arenaer for aktører å opptre på.

## 1.2. KYSTKULTURTRADISJONENE I GRATANGEN

Den samme vinteren som Grytir ble bygget foregikk de en mengde aktiviteter som var emisk knyttet til begrepet kystkultur i Gratangen. Disse aktivitetene involverte ulike kategorier individer fra ulike etablerte arenaer, fra barnehagen til eldresentret. Og som ble knyttet sammen i nettverk som på forskjellig vis hadde referanse til fembøringen. Fembøringen måtte utrustes til langferd, og denne utrustningen skulle alle Gratangsværinger delta i. Det ble avholdt kurs i produksjon av tiner og auskar, fenderkurs og knute-kurs, og produksjon av flatbrød, lefse, kort sagt alt som "tradisjonelt" hadde vært utrustningen til lofotfisket, "i gamle dager". Disse aktivitetene hadde en emisk uttalt referanse til nødvendigheten av "å lære" egen kultur, for å bli stolte av hvor de kom fra. Som det står i oppsummeringen av prosjektet "Gratangsongan og båten", som barnehagen avvirket i løpet av en periode på et og et halvt år:

Ungane i Gratangen har sin bakgrunn i kystkulturen. Det er viktig at dei lærer mest mulig om båten og sin eigen kultur på eit tidleg tidspunkt, for å bli stolte over eigen bakgrunn og skape identitetsforankring i miljøet..slik at de vil bo her som voksne, også.(Gratangsongan og båten, 1991).

Prosjektet innebar at man i barnehagen utformet pedagogiske opplegg som fokuserte på aktiviteter som var knyttet til båten og havet. Barnehagen inngikk et nært samarbeid med Gratangen Båtsamlinger, som var et spesialmuseum for båter, fiske og fangst, som ble åpnet sommeren 1989. Her ble båter, fiskeredskaper og annet utstyr studert. Fedre, bestefedre og oldefedre ble invitert i barnehagen for å vise hvordan man bøter garn, og bedt om å fortelle fra fiske. Ungene var på besøk hos heimefiskere i bygda, og fikk være med på fisketur.

Disse prosessene kan forstås som en kulturell mobilisering, og det inneholder et ønske om å bli kjent med ens egen historie og kultur, en rekonstruksjon av gamle tiders ideologi. Det inneholder også et forsøk på å presentere ens historie og kultur på en måte som korrespondere

med ens egen oppfatning av hvordan denne var. Men for å forstå denne kulturelle mobilisering, og omstendighetene som har gitt anledningen til den, må kultur forstås som intergrert i en regional og global kontekst og de endringer som skjer på de ulike nivåer skaper nye opportunitetssituasjoner for aktørene på et lokalt plan.

På regionalt nivå, ovenfor nabokommunene og andre kystsamfunn i nordnorge, var det vanskelig å få oppslutning om en selvpresentasjon som spesifikke "kystkulturbærere". Kystkulturbegrepet ble oppfattet å romme en felles historie. "Alle hadde drevet fiske", og med den samme teknologi og på de samme hav. De fleste stedene langs kysten, hadde derfor like store rettigheter når det gjaldt å benytte betegnelse kystkultur.

Det var gjennom den oppmerksomhet og anerkjennelse man fikk for en selvpresentasjon som tradisjonsbærere, rundt "Gratangen-Brest ekspedition" og under båtfestivalen i Frankrike, at kategorien kystkultur ble etablert, og gjort synonym med betegnelsen "Gratangsværing".

Denne selvpresentasjonen fikk man i tillegg bekreftet gjennom den anerkjennelse andre som hadde tilknytning til, eller interesse for kystkultur gav. Sentale aktører, i disse prosesser den kategorien individer som ble oppfattet å inneha kunnskaper om trebåter og kystkultur, den enhet som Gratangsværingene søkte intergrasjon i, gjennom å dele felles kulturell kompetanse med. Dette var på regionalt nivå, båtbyggeren på Kvaløya, som gjennom byggingen av fembøringen Salarøy hadde vist at han var "en mester", en av de få båtbyggerene i landet som kunne de gamle handtverktradisjonene. Det var også seilmakeren fra Stonglandseidet på Senja, som ikke bare hadde kunnskaper om rigging av båt, men som i tillegg hadde vært Høvedsmann på den gamle fembøringen "Markus Trane", hjemmehørende på Senja, i en årrekke. I denne kategorien, var i tillegg medlemmer av forbundet Kysten som sluttet opp om Gratangen som kystkulturkommunen gjennom i 1989, å legge sin årlige samling hit. Og senere den anerkjennelse man opplevde at andre "trebåtkjennere" i Brest gav, på den bragd man hadde gjort gjennom å seile Grytir 3000 kilometer.

En annen kategori individer inngikk i diskusjonen om, og sluttet opp om Gratangsværingene som kystkulturbærere gjennom å være tilskuere til Gratangsværingenes utøvelse av kystkulturaktivitetene. Disse var observatører til kystkulturaktiviteter og applauderte disse.

Denne dialogen var også basert på delte felles koder, men relasjonen var bygget på at Gratangsværingene utøvde kulturell kompetanse, som tilskuerne verdisatte. Man hadde en felles kulturell samhørighet. Turistene, i vid forstand sentrale samhandlingspartnere på dette nivået, de som i en lokal og regional kontekst deltok på de arrangementer rundt kystkultur, og som besøkte Gratangen Båtsamling og Foldvik Brygger. Og de som i Brest var tilskuere til aktivitetene rundt Grytir.

At kultursatsingen er en utviklingsstrategi som både lokale og sentrale bevilgende myndigheter oppfatter som en god strategi, som næringstilpassning og som sysselsettingsvirkemiddel i kommunen, kommer blant annet til uttrykk i de prosjekter som får politisk og økonomisk støtte. I Gratangen har et av de sentrale prosjekter i hele kystkulturetableringen vært, "Kultur og arbeidsplasser i Gratangen" som forskningsinstitusjonen NIBR, Alta foretok gjennomføringen av. Formålet med prosjektet var å finne nye arbeidsplasser i kultursektoren, gjerne i samarbeid med reiselivsvirksomhet, samtidig som man skulle diskutere om satsing på kultursektoren kunne virke stabiliserende på bosetningen.

Gratangen kommune utarbeidet sin egen reiselivsplan(1987), der det ble presisert:

"Den overordnede målsetningen med reiselivsplan bør være å tilføre kommunen nye arbeidsplasser ..." og det ble påpekt at blandt andre kultursektoren ville ha ansvaret for å dra det hele i gang.

Men om man ser på de empiriske forhold(frem til 1993) viser det seg at, til tross for en storstilt kultur og reiselivs-satsing har ikke de negative tallene i befolkningsutviklingen snudd.

### **1.3. KNOTEPUNKT KULTUR OG REISELIV I SAMELAND**

Gjennom presentasjon av materiale fra Karasjok, vil jeg forsøke å oppdage nye sider ved materialet fra Gratangen. I Sameland er ikke turisme et nytt fenomen. På Nordkapp er det reist minnesmerke over "den første turist", Alberto Negri som på 1700-tallet reiste til "Ultima Thule", og sendte fyldige beskrivelse hjem til Italia fra reisen. I århundrene som har fulgt kjenner vi til, først og fremst gjennom disse reisendes beskrivelser, en mengde besøk til "de

eksotiske trakter", og et uttall av fortolkninger og forklaringer på særlig, samenes levevis.

Tilpassning til turisme, og da først og fremst gjennom salg av produkter til disse reisende, har vært en viktig inntektskilde for mange. Innenfor utøvere innen reindrifta, har mange hatt gode biinntekter av å produsere og å selge handarbeid i løpet av den lite arbeidsintensive perioden som sommeren er. Samtidig har dette vært sett på som en måte å få utøvd samiske håndverkstradisjoner på, det har vært arbeidsplasser i tilknytning til reindrifta, og man har hatt større utnyttelse av hvert enkelt slakt, gjennom at horn, skinn etc, kunne selges.

I den siste tiårsperioden har det skjedd endringer innen turistnæringen. Samtidig som antallet turister har økt, har det skjedd en utvikling som har vært preget av profesjonalisering av eksisterende tilbud, og etablering av nye og sterkere infrastruktur som, blandt annet har hatt til oppgave å definere turistenes reiseruter. Utbyggingen av Nordkapp og etableringen av Samelandsentret i Karasjok er deler av en slik utvikling. Samtidig som næringen har vokst, har i tillegg også nye aktører etablert seg, noe som ikke har skjedd uten diskusjoner.

*"Turistnæringen i Karasjok er ikke lenger for oss små. Det er SAS som kontrollerer turismen i Karasjok i dag" uttalt innehaveren av et mindre overnattingssted i Karasjok til Finnmark Dagblad(F.D. 9.9.1991).*

Karasjok er i fylkesplan for reiseliv utpekt som senter i sameland, som det ene av flere sentrale destinasjoner i utviklingen av en moderne reiselivsnæring. Ordføreren i Karasjok uttalte til "Sagat", at man gjennom kommunens satsingsnæring nummer en, turistnæringen, ønsket å fordoble antall arbeidsplasser innenfor næringen i løpet av en femårsperiode(Sagat 5.5.1989). Dette var blant annet utgangspunktet for at Samelandsentret ble bygget i Karasjok. Samelandsentret ble finansiert blandt annet gjennom et investeringstilskudd på 10 millioner kroner fra fylket. Samelandsentret skulle være et moderne turistcenter som inneholdt et varierende tilbud med samisk profil, og man skulle satse på kombinasjonen av produksjon og salg i samme bygg. Næringsjefen i Karasjok uttalte at finlenderne hadde solgt samekulturen på turismens alter. "Den fellen skal unngås i Karasjok Reiselivssenter - Vi har med kultursjefen og en representant for NSR, for å slippe den samiske kulturen og de samiske organisasjonene til orde"(F.D. 5.5.89).



I den perioden jeg gjorde feltarbeid i Karasjok, og som var kort tid etter etableringen av samelandsentret, var det en mengde diskusjoner, og mange av dem på et forholdsvis høyt konfliktnivå, rundt spørsmål om hva samisk reiselivsutvikling var, og hvilken betydning de forskjellige tilbud som var under utvikling, hadde i forhold til det å være samisk. For å forstå hvorfor turistutviklingen ble diskutert på denne måten, må man se disse i forhold til den etnopolitiske utvikling som har skjedd i sameland etter 2.verdenskrig(Stordahl,V.1990,91, Eidheim, H.1992,1993, Thuen,T.1993). Denne vil bli gjenstand for nærmere drøfting senere i oppgaven.

## KAPITTEL 2

### HYPOTESER OG TEORETISKE FORMULERINGER

Intensjonene med dette kapitlet er å uttrykke mer presist det perspektiv som er antydnet i det første kapittel. Jeg vil forsøke å etablere en integrert analysemodell som jeg vil referere til gjennom hele bearbeidingen av materialet. Samtidig vil jeg forsøke å spissformuler det som er mine hovedhypoteser.

#### 2.1. TEORETISK UTGANGSPUNKT

Situasjonen oppleves som kritisk i lokalsamfunn med stor fraflytting. I Gratangen er karakteristikk som "forgubbing" ikke uvanlig, kommunen står i likhet med mange utkantkommuner i en strukturell endringsprosess. Dette er en situasjon der innbyggerne opplever at de grupper som de ble født inn i mister mye av sin relevans eller blir oppløst. Og i en slik situasjon blir de sosiale statuser usikre og prikære. Samtidig blir også de symbolformer hvormed man uttrykker sin identitet usikker. Grønhaug (1974) sier at: "Når den strukturelle basis for lokalsamfunnets grenser blir underminert eller svekket, som konsekvens av sosial endring da tar folk i økende grad til symbolsk adferd for å rekonstruere grensene".

Disse prosessene påvirker den sosiale situasjonen og skaper usikker, og i en slik situasjon vil kollektive hendelser blir et forum der tegn med signifikans blir produsert, som gir mening til folks liv.

Jeg vil i oppgaven være opptatt av å påvise hvordan Nordlandsbåten, fembøringen "Grytir", gjennom hendelser og aktiviteter blir forsøkt knyttet opp mot, og gjort synonym med kategorien Gratangsværing. Dette gjør at artikulasjon mellom de ulike statusene i de lokale personkonstruksjonene endrer seg. Statusen Gratangsværing blir mer relevant enn det den tidligere har vært, da det etableres arenaer der denne kan kommuniseres. Min påstand vil være at denne statusens økende betydning, gjør at uenighet som var knyttet til artikuleringen av andre statuser i lokale sammenhenger, ikke lenger var like relevante. Det skjedde en kulturell mobilisering (Sjøgren, K. 1991) i lokalsamfunnet, som førte til økende grad av lokal

integrasjon innenfor dette feltet. "Gratangsværingene har fått et bedre selvbilde" som Norsk Institutt for By og Regionalforskning's rapport, om kultursatsingen i Gratangen har påvist(NIBR,1991).

Det er sentralt å påpeke at denne intergrasjon ikke nødvendigvis bare skjedde gjennom ansikt til ansikt relasjoner. Men der den kommunikasjon som skjedde gjennom massemedia, var sentral i etableringen og forsterkningen av de prosesser, der båten ble bygget inn i lokal identitet. I den betydning kategorien "Gratangsværing" hadde, og uttrykte denne. Videre vil det være viktig å vise til hvordan denne symbolproduksjon stod i forhold til, og ble spilt ut innenfor de økonomiske/politiske regionale og nasjonale utviklingsstrategier.

Man må forsøke å tolke aktørenes symbolproduksjon som et ledd i samhandlingen innenfor deres totale opportunitetssituasjon, i forhold til hvilken aktørenes symboler både må ses som en avhengig og uavhengig variabel(Grønhaug,R. 1971:7)

Jeg vil også påvise at det skjer en kulturell integrasjon, med referanse til tradisjonsforvaltning, i den lokale kontekst. Samtidig blir Gratangsværingene gjennom å kommunisere om seg selv via kystkulturtradisjoner intergrert inn i et nettverk, som både er på et regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Og som er de arenaer der kunnskap om og tilknytning til tradisjonelle trebåter er relevant. I tillegg til de integrerende prosesser jeg her refererer til, skjer det en kulturell differensiering, som har karakter av at man, utformer en selvforståelse i opposisjon til "det norske", som i denne sammenheng også konoteres med det moderne. Tradisjoner og tradisjonell kunnskap får reelt sett større betydning, og i emisk forstand blir Gratangsværingene "mer tradisjonelle".

Disse kulturelle integrerende og differensierende prosesser, som vi kan kalle de koder folk uttrykker seg med, skjer innefor rammene av og er en forutsetning for samhandling på ulike nivåer. Analytisk kan vi tenke om to adskilte systemer, det som Grønhaug(1971) kaller "betydningsrelasjoner mellom termer" og "samhandlingsrelasjoner mellom aktører". Og gjennom å gjøre dette skille blir det mulig å påpeke at selv om det skjer en kulturell differensiering på det regionale og nasjonale nivå, blir aktørene samtidig sosialt sterkere intergrert inn i den regionale og nasjonale økonomiske og politiske utvikling. De strategier

som velges, der det "satses på kulturen", øker tilknytningen til markedet og markedets dynamikker og de offentlige instansers bruk av virkemiddelordninger. Vi kan snakke om denne utvikling som en tettere integrasjon i det som fra nasjonalt hold, blir sagt å være "gode" utviklingstendenser. Emisk blir gratangsværingene mer tradisjonell, men analytisk kan vi snakke om dem som tettere tilknyttet moderniseringsprosessene.

Når jeg i utgangspunktet har definert disse to felter, og i neste omgang skal se på disse feltenes relative dominans, vil jeg i utgangspunktet forsøke å påpeke at på den lokal og regional skala, er det "betydningsrelasjoner mellom termer" og egedynamikkene i dette feltet, som har særlig forklaringskraft i forhold til de aktivitetene som skjer i Gratangen. Og det er gjennom bearbeidelsen av materialet mitt, at jeg vil vurdere om denne hypotesen kan verifiseres. Med dette menes at den reorganiseringen som skjer i forhold til termer, er adaptive prosesser som forholder seg til de økonomiske og politiske signaler som kommer fra sektormorge.

Jeg vil i arbeidet med oppgaven være opptatt av hvordan folk kognetivt forsøker å lage orden i det stadig mylder av begivenheter og muligheter de konfronteres med. Fokus rettes på samspillet mellom aktører i konkrete situasjoner, der tegn etableres. I den politiske/økonomiske makrokontekst er det et sterkt fokus på kultur og turisme, og dette gjenspeiles i de økonomiske virkemiddelordningene, som er rammene aktørene handler innenfor.

Men det er likevel sentralt å påpeke at det ikke er enheten Gratangen, som kommune eller sted, som vil være utgangspunktet for min analyse. Dette ikke er et studie av et lokalsamfunn, men et studie av et nettverk individer som med ulike strategier, forsøker å tilpasse seg endrede forhold. Det vil være den fortolkning de involverte aktørene i de ulike sosiale felt gjør, som utgjør den lokalkonstruerte kultur i analytisk forstand. Og etablering av enighet vil ikke umiddelbart være entydig, men skje i en diskurs mellom "multiple voices"(Clifford,J.1986).

## 2.2. UTVIKLINGEN AV ET ANALYSEPERSPEKTIV

Et perspektiv som i stor grad fokuserer på grensegangene, relasjonene- som F. Barth, i sine

tidlige arbeider er blitt oppfattet å gjøre, kan oppleves som problematisk. Dette fordi det blir den form det kulturelle uttrykk får som blir fokus for analysen, og ikke det som Tomas Hylland Eriksen kaller "the Cultural stuff"(Eriksen,T.H. 1992\*). Det jeg vil kalle det meningsinnhold folks livsprosjekt har.

Samhandlingsperspektivet ble utformet i en periode i den teoretiske etnisitetsdebatt, der kulturelle grupper ble identifisert gjennom "property"(Eriksen,T.H.92\*) og der man vektla substans mer enn form, innhold mer enn relasjon og struktur mer enn prosess. Dette perspektivet ble endret av Barth(1969) og Eidheim(1972). Definisjonere av etnisitet og kultur, ble endret og fokus ble satt på sosiale relasjoner og prosessene mellom og innefor etniske grupper. En vektlegging av disse begrepene la grunnlaget for en fruktbar utvikling innenfor sammenlignende analyse.

Reidar Grønhaug(1971,78) påpekte det samme behovet som Hylland-Eriksen for et intergrert perspektiv. En spesialisering på analyse av en av feltene, relasjoner eller kulturelt innhold har vært vanlig i samfunnsvitenskapene(Grønhaug,R. 1971). Jeg vil benytte meg av en analyse som behandler disse to aspektene som Grønhaug i 1971 kaller "samhandlingsrelasjoner mellom aktører" og "betydningsrelasjoner mellom termer" innenfor et intergrert perspektiv. Da jeg opplever at dette perspektivet gir meg anledning til å fange opp hvordan de koder folk uttrykker seg med endres, både gjennom samhandling, og men i tillegg også gjennom eksempelvis massemedia. Gjennom et intergrert perspektiv, ønsker jeg å både kunne beskrive kultur i entall, det som konstituerer individet og kulturer i flertall, og det som skjer mellom kulturer(Hastrup,K.1992).

### **2.2.1. Samhandlingsrelasjoner mellom aktører**

Sental i utviklingen av et samhandlingsperspektiv har, har Erving Goffmans begrep om situasjonsdefinisjon(1959,1974) vært:

"Together the participants contribute to a singel over-all defination of the situation which involves not so much a real agreement as to what exists but rather a real agreement as to whose claims concerning what issues will be temporarily honoured(Goffman 1959:21)".

Gjennom situasjonsdefinisjon, har individene oppnådd en viss enighet om hvordan situasjoner, personer og oppgaver skal defineres, eller sakt på en annen måte, hvilke relevansreglene som skal gjelde i en gitt kontekst( Holvedahl,L.1987). Det er denne enigheten som er en forutsetning for kommunisere. Situasjonsdefinisjonen gir oss et første innblikk i måten medlemmene av et samfunn organiserer sine aktiviteter på (Barth,F.1972). Begrepet viser til hvordan kulturelle faktorer blir transformert inn i muligheter og begrensninger som fungerer i samhandlingsprosessen. Det står ikke individene fritt å kunne bestemme definisjonen. Samfunnsstrukturene legger rammer som individene handler innenfor, og i situasjonsdefinisjonen ligger det impliserer hvilken status ut fra et totalt repertoire som vi kan anse som relevant og hvilke bruk vi kan gjøre av dem. Det totale statusrepertoire konstruerer det vi kan kalle den sosiale person(Barth,F.1972).

Samfunn er forskjellig, de inneholder forskjellige muligheter for utformingen av sosiale personer.

"And they differ not only in their statusinventories, but in ways these statuses can be combined in persons and elicited by alters and the way distinctive social occasions can be created(Barth,F.72:209-210)".

Statuser og statussett kan oppdages i begivenheter, og det er gjennom å studere begivenhetene at vi kan se på endringene i definisjonene av statusene, og statusenes relative betydning i forhold til hverandre. Det vil være de statuser, rettigheter og plikter slik de er kulturelt definert, som formulerer hvordan posisjoner konstrueres i forskjellige samfunn. Disse samhandlingssituasjonene i sine enkelte element er det som aggregeres opp i komplekse organisasjoner, gjennom sett av transformasjonsregler.

Status vil her defineres i henhold til Rudie(1984), "som en posisjon i den sosiale struktur og bestemmes av de rettigheter og plikter som posisjonen innebærer. Statusbegrepet står med andre ord for partene i et klart sosialt kontraktsforhold" (Rudie, 1984:17). Roller er handlingsdimensjonen som individer utøver i kraft av sine statuser, og der individene presenterer seg i en situasjonsdefinisjon med visse deler av deres totale statusrepertoire(opc:18). Jeg vil videre i mitt arbeid ikke ha til oppgave å oppdage de



statussett som bygger opp den sosiale person i Gratangen, det vil være statusen Gratangsværing som vil være i fokus og den måten denne statusen artikulerer med de andre statuser som konstituerer en sosial person. Samtidig vil et forsøk på å knytte denne statusen til kystkultur, være avhengig av at denne situasjonsdefinisjon aksepteres. At det eksistere statussett, eller et motstykke til denne statusen, der de erfaringer og tegn som artikulerer er kjente og aksepteres.

I "Frame Analysis"(1974) utviklet Goffman den symbolske interaksjonisme mot studie av små-skala strukturer i sosialt liv(Ritzer 1988:311). Selv om Goffman fremdeles mente situasjonsdefinisjon hadde konsekvenser; ble begrepets betydning modifisert; "...but these may contribute very marginally to the events in progress(Goffman,74:1), og selv om folk definerer situasjonen, skaper de vanligvis ikke definisjonene. Det måtte være en målsetning i studier av menneskelig handling å:

"to try to isolate some of the basic frameworks of understanding available in our society for making sense out of ..events and to analyze the special vulnerabilities to which these frames of reference are subject"(opc:10).

### 2.2.2. Betydningsrelasjoner mellom termer

I tillegg til at vi bør ha begreper som fanger opp den samhandling som skjer mellom aktører på ulike nivå, er det nødvendig å påpeke hvilke kodene folk uttrykker seg med, og hvordan dynamikken i disse er. Koder endrer seg, de tilføres nye elementer og mister gamle. De tegn som uttrykte lokal identitet, ble i Gratangen reformulert og bearbeidet. Begivenheter, der disse tegn var relevant ble viktige for å kunne etablere dem som kollektive tegn.

"Termer og relasjoner mellom termer" må oppfattes som kognitive strukturer. Men deres "construction" og "deconstruction" foregår i mellommenneskelige handlingsprosesser-konstituert av valg som treffes av aktørene i samhandling. Det er bare ved slike anledninger at delte koder kommer til å bli delt(Grønhaug,1971:8).

Moderne strukturalisme er nært knyttet til linguistikk, og sentral er arbeidene til Saussure -

som var opptatt av de grammatikalske reglene som lå bak alle språk. Han påpekte at språket ikke må oppfattes som en ordliste. Lyder blir bare språk når de uttrykker og kommuniserer ideer, ellers er de bare støy. Den lingvistiske enhet hadde en dobbel betydning som var formet over assosiasjoner mellom begreper og lyder.

"I call the combination of a concept and a soundimage a sign"(Saussure,F.1959:67).

Som jeg vil oversette til dets uttrykk(lydbilde) og innholde. La oss bruke ordet "furu" som eksempel på et tegn. Dette ordet inneholder en dualistisk forbindelse mellom uttrykket, ordet som jeg uttaler det, og dets innhold. Som vil være det mentale bilde vi skaper oss når vi hører ordet, av en stamme og grener, lukter og minner som vekkes til livet. Saussure utviklet ut fra disse erkjennelser begreper som skulle erstatte "consept" og "soundimage", **signified og signifier**;

"the last two terms have the advantage of indicating the opposition that seperates them from each other and from the whole which they are parts(opc.:67)."

Mening ble produsert innenfor dette tegnsystemet gjennom forskjeller og relasjoner mellom tegn, d.v.s. at hvert ord ikke hadde iboende mening, men fikk denne gjennom sitt forhold - kontraster-til andre ord (Olsen,B. 1987). Altså en fokusering på relasjon mellom objekter.

Senere ble strukturalismen utvidet til å omfatte alle tegnsystem. Fokus på strukturene i tegnsystem ble kalt semiotikk. I semiotikk er man ikke bare opptatt av språk, men også av andre tegn og symboler(som kroppsspråk og litteraturtekster). D.v.s. alle former for kommunikasjon. Denne retningen var også flere antropologer eksponenter for, og svært sentral her var Claude Levi-Strauss.

Han var mest opptatt av mytene, og hvordan man gjennom studie av mytene, kunne trenge inn i den menneskelige hjernes strukturer. Men Levi-Strauss hadde også mange formuleringer som henviste til den menneskelige konstruksjon av tegn som et arbeid utført i et dynamisk forløp over tid(Grønhaug,71). Tegn er ikke bare der, de blir laget. Og som Levi-Strauss

antyder og som Reidar Grønhaug videreutvikler, skjer denne meningsproduksjonen gjennom at "metaphores take over the mission of metonyms and vica versa(Levi-Strauss 1966:150 in Grønhaug R.1976:7)". Metonymisering og metaforisering er prosesser i meningsproduksjon. Der "signs" produseres og blir stående for helheter(metonymisering). Mens metaforiseringen refererer til de prosesser der etablerte tegn(metonymer) benyttes i nye kontekster der de i utgangspunktet ikke er tilpasset rollen eller konteksten. Når dette repeteres etableres nye kategorier.

Midlene er imidlertid begrenset, og foreligger som "the contingent result of all the occasions there have been to renew or enrich the stock or to maintain it with the remains of previous constructions or destructions(Levi-Strauss,1967:17)." Det er disse "occasions" jeg senere i oppgaven vil være spesielt opptatt av. Det vil si hendelser der de tegn folk benytter seg av for å uttrykke sin identitet er i endring.

Roland Barthes(1967, 1972) har vært sentral i arbeidet med ikke-linguistiske tegnsystem. Han satte opp en modell der man hadde to meningssystemer eller nivåer av betydning, denotasjon og konotasjon.

Saussure hadde tatt for seg og behandlet det første meningssystemet. Dette beskrev forholdet mellom uttrykket og innholdet innenfor tegnet. Barthes kalte det første systemet **denotasjon**, det som refererte til tegnets direkte mening. For eksempel vil å bære en pels, bety å holde kulden ute.

Det andre meningssystemet ble kalt **konotasjon** og refererer til den mer indirekte og mytiske mening. Det vil si at der man gjennom å bære en pels, også uttrykker tilhørighet til en sosial status. Eller la meg benytte et eksempel fra egen empiri.

Sommeren 1992, etter at prøvefangsten på vågehval var startet opp og Green Peace-skipet SOLO, lå og overvåket fangsten i Barenshavet, var det Martnad i Gratangen. Her ble det servert Hvalbiff, som det selvfølgelig skulle drikkes Solo til i store mengder. Hvalbiff og solo, var ikke bare mat og drikke. Deres mytiske mening, lå i den konteksten maten og drikken ble fortært i. Og der man kommuniserte sin støtte til hvalfangsten, tilknytning til

fiskeriene i nordnorge, og sin motstand mot de internasjonale miljøvernorganisasjonenes "innblanding" i norsk fiskeriforvaltning.

Tegnet møter brukerens følelser, oppfatninger og kulturelle verdier. Meningen blir subjektiv. Det semiotiske materiale som tegnene utgjør bearbeides og konverteres til lokal mening. Disse vil i større eller mindre grad deles av individer innenfor en gitt enhet, slik tilfelle var med hvalkjøtt og solo. Men det er også i subjektets fortolkning av tegnene at tegnenes mening produseres.

### 2.2.3. INTRODUKSJON AV FELTBEGREPET

Reidar Grønhaug (1976) argumenterer for at det er nødvendig å utvide det teoretiske begrepsapparat som Fredrik Barth(1966), trakk opp retningslinjene for, med særlig fokus på transaksjon. Kodifisering og kommunikasjon om identitet kan skje i situasjoner der det er vanskelig å se noen transaksjon overhodet(Grønhaug,R.1976). Aktørenes symbolproduksjon må derfor ses som et ledd i samhandling innenfor deres totale opportunitetssituasjon, "i forhold til hvilken aktørenes symboler både må ses som en avhengig og uavhengig variable(Grønhaug,R.1973:74)". Dette innebærer at "betydningsrelasjoner mellom termer" utgjør begrensninger og muligheter i individenes opportunitetssituasjon, samtidig som "samhandlingsrelasjoner mellom aktører", utgjør begrensninger på og insentiver til meningsformuleringer(opc:73).

Empiriske sammenhenger kan bare påvises om de to aspektene behandles innenfor et et intergrert perspektiv. Og som Grønhaug vil jeg forsøke å .."defining the unit of study, I use a notion of "social fields" defined in a way so as to include both these aspects(Grønhaug,R.1976:36)".

Det sosiale felt, som integrerer transaksjon og signifikasjon, er et aggregat av aktørenes handlingsmønster, og det kjennetegnes av organiserende egendynamikker.

"The idea is to look for the social dynamics that create direct and indirect links and repercussions within a population so that it emerges as an aggregate entity with

attributes of scale and complexity(opc:81)",

Den utstrekning det sosiale felt har vil ikke være bestemt av nivå eller størrelse, men av hvor de sosiale dynamikker slutter: "...I will call these unites or systems of social interconnexions **social fields**(opc:81)". Disse forbindelsene skal påvises i forhold til tid og rom, da dynamikkene har en grenser både er sosialt, geografisk og tidsmessig.

Når vi følger dynamikkene i forbindelser mellom aktører, vil vi påvise en **scale**, en aggregert enhet som defineres som skala og som er det sosiale feltets utstrekning i det sosiale rom.)

Med utgangspunkt i disse retningslinjene må vi starte våre studier, men med de sosiale aktørene og å oppdage deres aktiviteter og nettverk - "to follow the loops", - Batesons(1972) termenologi. Forutsetningen for en slik forståelse er deltagende observasjon. Man må følge aktørene mens de involverer seg "in specific tasks vis-a-vis different role- and network-partners dispersed over the area (Grønhaug,R.78:82)".

Ved å følge Reidar Grønhaugs henvisninger om hvordan vi skal benytte feltbegrepet, er det i utgangspunktet ikke nødvendig å benytte seg av et alternativt begrepsapparat, som f. eks de som er bygget opp rundt moderniserings- og globaliseringsdebatten i antropologien. Utstrekningen av det sosiale felt, definerer hvor grensene for enheten vi skal studere går. Både i tid, og rom. Og dets skala, definerer den kompleksiteten aktørene møter. Hvor langt folk kan nå, i forhold til sine nettverk. Vi må følge de sosiale dynamikkens utstrekning, og sette grensen for vårt studiefelt der disse dynamikkene avsluttes. I mitt tilfelle gjorde dette at jeg måtte følge fembøringen helt til Brest før jeg kunne identifisere de aktørene som var relevante i analysen av spesifikke prosesser som definerte spesifikke felt, og som definerte feltets skala.

Gjennom å kartlegge de sosiale personers statuser og de felt som de forskjellige statusene artikuleres på og disse feltenes utstrekning, vil et samfunns kompleksitet fremstå. Ved hjelp av å kartlegge de enkelte felters utstrekning, de felter som den sosiale person er bærer av, gjøres moderniserings- og globaliseringsprosessene **oprasjonaliserbar**. Gjennom å benytte feltbegrepet, vil jeg derigjennom oppdage hvordan moderniteter og tradisjonalteter tar form.

### 2.3. BEGREP OM KULTUR

I mitt arbeid benyttes kulturbegrepet både emisk og etisk i mange sammenheng og trenger derfor nærmere avklaring.

Som referert i kap.1.1., blir kultur av offentlige myndigheter sett på i forhold til regional utvikling, for å skape aktiviteter, arbeidsplasser og tilhørighet i lokalsamfunn. Kultur går over fra å være et gode i seg selv, til å bli omsluttet av en instrumentell rasjonalitet. Fra politikerne og byråkratenes ståsted ses kystkultursatsingen på som et virkemiddel for å oppnå etablerte mål.

Da man søkte etter museumsbestyrer til Gratangen båtsamlinger, i alle landets største aviser, var overskriften følgende: "GRATANGEN KYSTKULTURKOMMUNEN I NORDNORGE" (Nordlys, 18.7.92). Kystkulturbegrepet ble i denne sammenheng forstått å innholde kulturvern, med vedlikehold og restaurering av verneverdige båter, museumsdrift, kystskole, kompetansesenter, turer, riggverksted og turistoppdrag (def. av Gratangen kystkultursenter, museumsbestyrer). Disse to definisjonene, er anderledes enn de måter vi innenfor sosialantropologien vanligvis forholder oss til kulturbegrepet på.

Den klassiske definisjon av kultur ble gitt av Taylor (1958) på første side av hans arbeid "Primitive Culture", som første gang ble utgitt i 1871.

"Culture or Civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as member of society".

Kultur blir gjort synonymt med sivilisasjon, og begrepet antyder at det eksisterer en indre logikk som konstituerer gruppen som en integrert enhet, med klart definerte grenser. Begrepet er imidlertid deskriptivt i den forstand at det ikke sier noe om hva det er som produserer og reproducerer gruppen som en enhet.

Etter Taylor har flere generasjoner antropologer, jobbet med å utvikle kulturbegrepet, men det

eksisterer fortsatt ingen entydig definisjon. Det er derimot delvis enighet om at vi har behov for et kulturbegrep som kan handtere det Hylland-Eriksen kaller "variations in the degree of shared meaning in a given context"(Hylland-Eriksen,T 92:142). Eller som er de variasjoner i graden av enighet om meninger som eksisterer i en gitt kontekst. I den grad vi baserer oss på at ethvert fenomen eller utsagn fortolkes innenfor aktørens egen referanseramme(Goffman,E.1974), og at symbolenes uklare og ofte ulike mening nettopp er det som gjør at de fungerer som kommunikasjonsformer, har vi behov for et begrep om kultur "..both as an aspekt of concrete ongoing interaction and the meaning-context for the very same interaction(Hylland-Eriksen, T.92:127). Som kan sammenlignes med Reidar Grønhaugs(1971) begreper samhandlingsrelasjoner mellom aktører og som betydningsrelasjoner mellom termer.

### **2.3.1. DEN MENNESKESKAPTE KULTUR**

Wagner (1981) snakker om "invention og culture" og hevder at "convention-" og "invention of culture", forutsetter hverandre gjensidig. Kultur blir oppfunnet, gjennom individenes kreative evner og med bakgrunn i de kulturelle konvensjonene som eksisterer. Det som er, blir til gjennom det som skjer, som gjenskaper det som er, i en uendelig spiral.

I folkelig forstand tenker vi på begrepet som "invention", som handlinger, ting eller ideer som blir skapt for første gang, og som er forskjellig fra handlinger, tanker og tradisjoner som er etablert.

"Such a distinction conceals an assumption of the "automatic" or "determined" nature of ordinary action quite as much as deterministic notions do" (Wagner,R.1981:37).

Men begrepet må utvides til å benyttes på en hel rekke av tanker og handlinger, og på den måten påpeke den kreative realiseringen av menneskelig kultur. Der den mening som produseres og reproduseres skjer individuelt og kollektivt på samme tid. Om kultur er noe som produseres i samhandling og samtidig er en forutsetning for at samhandlingsprosessene oppfattes som meningsfulle, impliserer dette at vi trenger en teoretisk modell som integrerer

både det sosio-kulturelle system som handlinger skjer innenfor og det meningsunivers individet bygger disse handlingene på.

### 2.3.2. DEN MENNESKESKAPTE TRADISJON

Tradisjonsbegrepet kan forstås på ulike måter. I Halvard Vikes rapport "Et monument over en million tanker"(FOK nr.6,1993) beskriver han forvaltning av tradisjonenes to sider.

Når det gjelder forvaltningen av tradisjoner har vi...å gjøre med et skille mellom en distansert, akademisk forvaltningsdiskurs og dens homogene og objektiviserende identitetsbegrep på den ene siden, og en pragmatisk, erfaringsnær og hetrogen praksis på den andre (Vike,H.1993:49)".

Referanserammen for den første er første, er ideen om fortiden som den "egentlige" historien, og der lokale fenomen blir verdisatt gjennom sin evne til å bekrefte disse forstillingene. Debatten om hva som er "riktig" representasjon av fortiden møter vi stadig, men denne debatten har noen sentrale forutsetninger. For at vi skal kunne se på disse fenomener som tradisjon må det ha skjedd en utvelgelse som reflekterer et sett av verdier. De har gjennomgått en metaforiseringsprosess, en forflytning fra en kontekst til en annen. Og gjennom denne forflytningen har de også forandret mening. Dermed sier ikke tradisjonen oss noe først og fremst om fortiden, men om de ideer som oppfattes som sentrale innenfor den enhet som erklærer noe for tradisjon.

Men samtidig kan tradisjonene være erfaringsnær.

Den erfaringsnære historiefølelsen er ikke abstrakt, men konkret og praktisk, og heller ikke tilskrevet verdi på grunnlag av dens evne til å representere et historisk og nålig "imagined community"(Vike, H.1993:50)

Objektets verdi som tradisjon, blir innenfor denne referanserammen avhengig av i hvilken grad konkrete erfaringer er skrevet inn som individets opplevde tradisjon. Konkrete erfaringer, som å seile en fembøring "med god bøl"( godt løft i seile), det å få en følelse med



de egenskapene båten har når det gjelder å ta bølgene og løfte vinden opp under seg, er konkrete erfaringer som blir inkorporert i individenes livskontekst. De blir "erfart tradisjon".

## 2.4. TRADISJONER OG MODERNITET

Individenes evne til å reflektere over fenomener eller sine egne handlinger som tradisjon, har i seg noen forutsetninger. Det er modernitet og individualismen som gjør individene i stand til å reflektere på, og å objektivisere deres egen måte å leve på som en kultur og som tradisjoner, og de blir et folk med en abstrakt forståelse av fellesskap og det som Hylland-Eriksen kaller "**a presumed shared history**" (Hylland-Eriksen, T. 1992\*:8).

Inspirert av bl.a Berger, Berger og Kellner vil jeg forstå modernitet først og fremst som en historisk epoke (Berger, Berger, Kellner 1974), som har visse kjennetegn. Både begrep som modernisering og utvikling har vært knyttet til økonomisk vekst, og de sosiokulturelle endringer som har fulgt endringer i de økonomiske systemer. Denne forståelse har en nær sammenheng med begrepet om utvikling som en endring som fører til en tilstand som er bedre enn den tidligere, uten at denne utviklingen empirisk kan verifiseres.

Modernisering kan som et alternativ til denne forståelsen forstås som den prosess som enheten "moderne samfunn" oppstod og kontinuerlig diffuserer fra (opc:8), og modernisering må ses i tett tilknytning til økonomisk vekst, som en transformasjon av verden ved hjelp av teknologi. Dette betyr at det ikke eksisterer noe vi kan kalle "et moderne samfunn", alle samfunn er i det samme tidsrommet, og kan i så henseende forstås som like moderne. Men det eksisterer samfunn som i større eller mindre grad er utviklet i "a continuum of modernization" (opc:8). Disse prosessene kjennetegnes ved at de fører til en sterk grad av differensiering, der kunnskapstyper og funksjoner brytes ned og bygges inn i institusjoner. Hovedlinjene i utviklingsprosessene i den vestlige verden, har helt siden Weber vært karakterisert under begrepene sekularisering, rasjonalisering og byråkratisering (Gullestad, M. 1989:152). Disse utviklingstendensene gir individene erfaringer som kan oppsummeres som; en følelse av et uendelig mangfold og et stort antall *muligheter*, for det andre en truende følelse av *tomhet* og jakten på "seg selv" og for det tredje å stå ovenfor *valg dilemma* (Berger, Berger & Kellner 1974; Vike, H. 1993:12).

De institusjonene som bygges og uttrykker disse prosessene vil konfrontere individet, gjennom at de vil oppleves som de realiteter individet må navigere i, og er de rammer individets subjektive forståelse utformes innenfor. Det folk erfarer som virkelig i en gitt situasjon er resultatet av virkelighetsdefinisjonen. De virkelighetsdefinisjoner som skjer i hverdagslivet inngår i en overbygning, en videre definisjon som gir livet mening. Sammen bygger disse to opp et individ eller et samfunns symbolske univers(Berger,Berger & Kellner,1974). Eksempelvis vil mitt forhold til nordlandsbåter, forutsette et samfunn der kategorien nordlandsbåt eksisterer, et kollektivt symbolsk univers som inneholder begrep om båter og om nordlandsbåter. Denne forståelsen vil ha konsekvenser for hvordan handlingssekvenser der nordlandsbåter har betydning, utformes.

## **2.5. GRATANGEN SOM "STED" ELLER SAMFUNN**

Et av modernitetens kjennetegn er altså at individet kastes ut i situasjoner skapt av faktorer han bare til en viss grad har oversikt over, og konfronteres med mennesker og muligheter han aldri før har sett og hvis verdier og koder han ikke kjenner. Mennesker i et samfunn uttrykker tilhørighet til mer eller mindre inklusive sosiale grupperinger og enheter. Disse er bakgrunnen for konstruksjon av klassifikatoriske symbolmidler(Grønhaug,R.71:23). Når slike sosiale enheter og relasjonene er i flyt, blir det viktig å beskrive og forklare dynamikken i disse.

"Med andre ord blir det ikke bare et spørsmål om hvordan klassifikasjonen endres over tid, men også om hvordan kategori-bruken og -konstruksjon forholder seg empirisk til dynamikken i den øvrige sosiale prosess og dermed den almene sosiale, økonomiske, politiske kontekst-, som folk faktisk lever innenfor og anvender sine kategorier på"(opc.71:24).

"Gratangen" er ikke en gitt enhet, et sosialt system samhandling skjer innenfor, men en sosial konstruksjon som konstitueres på felt der samhandling skjer(Grønhaug,R. 1978). Dette gjennom aktiviteter som er knyttet opp mot spesielle oppgaver, relasjoner og matrielle faktorer. Enheten som er basis i denne analysen må empirisk oppdages i hvert enkelt tilfelle gjennom å følge egendynamikken i de enkelte hendelser og å gjennom disse oppdage de

enkelte aktører, og de ulike nivåer som er relevante for situasjonsdefinisjon. Dette er en annen type forståelse av lokalsamfunn enn den man i dagligtale benytter:

"In the total picture, locality is just one field among other, and we need a multi-field picture to evaluate how significant locality is in comparison with other fields, i. e. how strongly it determines the formation of the societal whole and the social person. Locality must be analyzed so as to facilitate discovery of units at scale levels larger and smaller than itself (Grønhaug,R.1978:86).

Det kan vise seg å være nødvendig å gå utenfor den lokale kontekst når man skal analysere det identitetsbyggende arbeid som pågår i Gratangen. Forskjellige nivåer på skalaen kan være relevante i forhold til den endring i identitets-konstruksjon som pågår på forskjellige felt. Det felt jeg vil konsentrere min oppmerksomhet er det felt som defineres av aktivitetene rundt etableringen av kystkultur som en meningsfull kategori i Gratangen, og relevant i forhold til identitetshåndtering.

Jeg vil i det videre arbeid med oppgaven, først klargjøre en del viktige metodiske problemer under kap.3. Her vil empiri fra Kvaløya og byggingen av fembøringen bli benyttet til å understreke en del poeng anngående min egen posisjon som feltarbeider og kunnskapsprodusent. I kapittel 4 vil jeg gi leseren et innblikk i hvordan båten, kan forstås som og uttrykke den mening det å være båtbygger har. I kapittel 5 vil hvordan båten står i forhold til Gratangen, og i kap 6 hvordan båten og Gratangen står i forhold til "verden", være utgangspunktet for analysen. De nettverk som båten sirkulerer rundt i, vil bli benyttet til å si noe om intergrasjons- og differensieringsprosesser lokalt, nasjonalt og globalt.

At det er vanskelig å generalisere, vil jeg i kap.7 med referanse til et annet empirisk eksempel, der kultur og reiselivssatsing er sentralt vise. I denne konteksten er andre mekanismer sentrale, og jeg vil forsøke å forklare dynamikken i denne forskjellen.

## KAPITTEL 3

### 3. OM DET Å GJØRE FELTARBEID

Feltarbeid er den krevende og problematiske metoden vi som antropologer i første rekke benytter oss av. Denne metoden har noen sentrale implikasjoner, som gjør at vi som studenter blir anbefalt å studere "the others". Jeg vil i dette kapitlet diskutere en del av disse implikasjonene med referanse til mitt eget arbeid.

Jeg har gjort det som mange kaller feltarbeid i egen kultur, et begrep som etter min oppfatning bør problematiseres. Hvor er egen kultur, og hva innebærer begrepet for feltarbeideren og for bearbeidelsen av det empiriske materialet? Dette er i tillegg mitt første forskningsarbeid, slik at jeg ikke har fulgt Anthony Jackson anbefaling: "doing anthropology at home is of benefit when the researcher has the prior experience of fieldwork abroad before turning homewards, since this aids the distancration process that is necessary if we are to see ourselves as others see us(Jackson,A.1987:14)".

Jeg vil imidlertid hevde at om vi er "tro" mot det antropologiske handtverk vi trenes opp til, vil det faglige perspektiv gi feltarbeideren en spesiell plassering i de kontekster som studeres. Denne plasseringen gjør at feltarbeideren ikke er "at home". Jeg, i posisjon som feltarbeider vil ikke umiddelbart fremstår som et subjekt i samhandling med andre subjekter. Feltarbeiderposisjonen skaper distanse, og gjennom denne plasseringen i felten og i tillegg den teoretiske behandlingen av feltarbeidmaterialet, gjør at jeg forsøke å "se meg selv som andre ser meg".

#### 3.1. FELTARBEID I DET UKJENTE LANDSKAP

Historien starter på Kvaløya en høstdag i 1990.

Båtbyggerne Gunnar og Iver er nettopp kommet tilbake fra skogen i Målselv. Der har de vært for å samle gode emner til fembøringen som skal påbegynnes. Jeg, feltarbeideren, gjennomgår for tiden opplæring i bruk av video. Jeg deltar på et filmkurs som blir gitt til

hovedfagstudentene i Tromsø av sosialantropologene og filmarbeiderne Judith og David MacDoughall. Det var i utgangspunktet ikke meningen at dette skulle være en del av feltarbeidet i forbindelse med hovedfagsoppgaven. Intensjon var å lage en visuell fortelling om bygging av en fembøring, og den mening denne hadde for båtbyggerne. Samtidig skulle jeg skrive et paper om dette arbeidet. På denne måten var jeg imidlertid oppmerksom på at jeg måtte bearbeide mine opplevelser faglig.

Min fasinasjon av båtbygging oppstod i møtet med Gunnar og hans beskrivelse av båtbygging, som den "tause kunnskapen". Jeg ville undersøke om kameraet hadde i seg potensialer til å fange opp og gjengi noe av denne kunnskapen. Båtbyggerne poengter imidlertid at dette var en verden jeg ikke umiddelbart hadde tilgang til, gjennom "deltagende observasjon". Båtbyggertradisjonene var en kunnskapsform, som man lærte gjennom å bygge båter, for "*det er ikkje alt som e så godt å sette ord på*", som Gunnar selv sa det. Man utforsket denne virkeligheten, gjennom å bygge båtene. For, som han sa: "*Kunnskapsoverføring skjedde gjennom å gjøre*". Gunnar understreket dette gjennom å fortelle historien om sin egen læretid hos en av de siste store båtbyggerne i Bindalen. Der fikk han aldri svar på spørsmål han stilte mens arbeidet pågikk. Forklaringen kom alltid i ettertid, om kvelden over kaffekoppen. Han mente at denne læringsformen hadde sin bakgrunn i at forklaringer underveis ødela nyskjerrigheten og oppmerksomheten. Om Gunnar i forkant hadde blitt fortalt hva som skulle skje, og hva de enkelte arbeidsoppsjoner innebar, hadde noe av drivkraften i selve læreprosessen blitt borte.

Implisitt i min tilstedeværelse hos båtbyggerne, lå denne enigheten: Jeg fikk være i båthuset og filme, under forutsetning av at jeg ikke trodde jeg kunne fortelle historien om båtbyggingen, en kunnskap jeg ikke hadde tilgang på. Jeg fikk være der for å lære under forutsetning av at jeg presenterte det jeg lærte som MIN historie om livet i et båthus. Jeg kunn ikke representere det kunnskapssystemet som var i båthuset. Gunnar påpekte at "*du må bygge og bruke en båt i årtider før du evner å forstå en båt, som forskjellen på en god og på en dårlig båt*".

Jeg ble ikke oppfattet som et subjekt i samhandling med andre subjekter når situasjonen ble definert til å omhandle båtbyggertradisjonen, jeg hadde ikke den kulturelle kompetanse som

var nødvendig for å inngå som relevant samhandlingspartner. Jeg ble heller ikke definert som "en læregutt", slik andre antropologer har omtalt første del av sine feltarbeider som, fordi den eneste måten å være læregutt på hadde vært gjennom å delta i byggingen, noe som i utgangspunktet var utelukket. Det jeg hadde tilgang på var fragmenter av en kunnskapstradisjon. Vi delte noen av de samme erfaringer, som jeg i neste avsnitt vil komme nærmere inn på.

### **3.2.FELTARBEID I DET KJENTE LANDSKAP**

Mens vinteren gikk, og jeg vandret, med og uten kamera, rundt båtbyggerne og båten som tok form under deres hender, kjente jeg at historier og assosiasjoner fra barndommens og besteforeldrenes verden dukket opp. Disse gjorde seg selv relevant, og knyttet historien om båten til historien om meg selv. De nye forbindelser som ble gjort, var forbindelser mellom min egen bakgrunn fra en kystbygd, som i liten grad hadde vært relevante erfaringer som student på universitetet, og de teoretiske funderinger jeg gjorde meg over livet i et båthus. Disse historiene var knyttet til en livsform som var anderledes enn den jeg hadde som student, men var historier som hørte hjemme i de samtaler, som hørte hjemme i et båthus. Jeg opplevde etterhvert at studieobjektet ble subjekt for meg. De ulike kontekstene jeg oppholdt meg i snakket til deler av min erfaringsbakgrunn, og gjorde seg selv relevant.

Mitt andre empiriske studiefelt, Gratangen, var en bygd ikke langt fra min hjembygd, og var både kjent og ukjent for meg. Jeg hadde ingen slektskapsmessige forbindelser til bygda, den forpliktet meg ikke i utgangspunktet. Jeg var ikke kjent i og kjente bygda ikke, og jeg hadde derfor det Wiggo Rosswær har kalt "en utenfraforståelse" av Gratangen. Samtidig hadde jeg erfaringer med hvor vanskelig det er å oppnå annerkjennelse som "sambygning", å bli kategorisert som en av "oss" og ikke som "de andre", som gjorde at jeg ikke hadde naive forestillinger om at jeg ville bli "tatt opp" som en lokal deltager gjennom et kort feltarbeid. Men vi hadde likevel en del felles erfaringer, som gjorde, det lettere for meg å trenge inn i, og forstå den lidenskapen som oppstod i møte med nordlandsbåten. En lidenskap som jeg selv kjente i møte med båten, som om båten ble bærer av en historie som innebar et møte med min egen historie og min egen bakgrunn. Studieobjektet, båten var et subjekt for feltarbeiderens historiefølelse. Men samtidig var en av feltarbeiderens sentrale roller i

Gratangen nettopp som feltarbeider.

Men likevel delte vi den samme historien, eller rettere sakt den samme historieforståelsen og historiefølelsen. Erkjennelsen av den sentral plass trebåtene hadde hatt for mennesker i kystsamfunn og for utformingen av kysten. Erkjennelsen av at det var betydningsfullt for individenes selvforståelse å vokse opp med havet og med båten. Feltarbeideren, båtbyggerne og Gratangsværingene delte en begrenset grad av felles mening, og kan dermed sies å tilhøre den samme kultur i emisk betydning, men hadde ulik grad av tilgjengelighet til denne kulturen. Kultur forstås som i henhold til Hylland-Eriksens(1982\*) betegnelser, som "a matter of degree(opc:7)".

Subjektivitet er inget nytt fenomen innenfor sosialantropologien, men er en del av "the unmentionable" som Sir Edmund Leach betegnet det(1984).

"I am saying that every antropological observer, no matter how well he/she has been trained, will see something that no other such observer can recognize, namely a kind of harmonic projection of the observer's own personality. And when these observations are "written up" in monograph or any other form, the observer's personality will again distort any purported "objectivity"(Leach,E.R.:22)"

Denne erkjennelsen har vært sentral i de diskusjoner som betegnes som postmoderne, og som blir sagt å representerte en representasjonskrise i antropologien(Marcus & Fisher,1986). Antropologen som subjekt har vært utgangspunktet for mange av de debatter som definerer det postmoderne prosjekt, sammen med refleksjoner over de logiske problemer som knyttet seg til oversettelse mellom kulturer, og sammenligning av ulike rasjonaliteter. Det var disse debattene som var på dagsorden da jeg ble tatt opp som hovedfagstudent. Det vil si at "Tromsø-antropologiens postkulturelle krise"(Fossbakk,B. & Stordahl,V.,1989) satte dagsorden.

Den postmodernistiske krisen kan forstås, ikke som et perspektiv, men som en epoke(Schackt,J.1992). Den endret konteksten for den antropologiske kunnskapsproduksjon og metode:

"The transformation, partly juridical, partly ideological, partly real, of the people anthropologists mostly write about, from colonial subjects to sovereign citizens, has ...altered entirely the moral context within which the ethnographical act takes place (Geertz,1988:132)".

Dette er de rammebetingelser som har hatt konsekvenser for refleksjoner over min egen plassering i felten, og i den etnografiske tekst jeg produserte. Men erkjennelsen av subjektivitet, og dermed antropologens selv-utleveringer, trenger nødvendigvis ikke å være sentrale i de arbeider vi skal gjøre. De tilståelser vi kommer med "må settes i relation til en konkret etnografisk situation, hvor den kan påvises at have betydning(Hastrup,K.88:9)".

Samtidig er det hvordan jeg gjennom meg selv kan oppleve de andre, som videre skaper ny kunnskap. Kirsten Hastrup brukte begrepet *resonans*(forelesning 17.3.,Tromsø) om det som skaper viten, og som skapes gjennom en selv som klangbunn. Dette plasserer feltarbeideren i en aktiv posisjon der man ikke finner sannheter, men skaper disse, gjennom egne erfaringer i dialog med informanten(Hastrup,K.1992). Antropologen blir en del av det rom som feltet utgjør mens hun/han er der.

### **3.3. FELTARBEIDEREN SOM SUBJEKT I BÅTHUSET**

Ved at jeg ikke å hadde noen kunnskaper om hvilke regler som gjaldt for hva man gjør og hva man ikke gjør under byggingen av en båt, kom jeg nødvendigvis til å bryte mange av reglene for hvordan man opptrer under slike forhold. Båtbyggerne hadde institusjonalisert ritualer for å "ta bort" de ulykker som kan sette seg i båten gjennom brudd på konvensjonene. Derfor fikk jeg beskjed å komme til Kvaløya når kjølen var satt, som vil si at de to første bordene i båten var plassert. Gunnar lo og sa at "*høvedsmann og Iver ble så nervøs, når han fortalte hvor mye galskap jeg stelte istand*", derfor fikk jeg "*hversågod ta dram*". Dette skulle være med på å fjerne "ulykkene" fra båten. Min tilstedeværelse påvirket den konteksten jeg skulle studere, i den grad at jeg "måtte renses ut". "De andre" jeg skulle studere innskrev meg i sin virkelighet som objekt både for handling og i samtale. Når kameraet stod på, ble



det sjelden fleipet med "klabautarman"(\*)<sup>2</sup> og andre figurer med forbindelse til båthuset, som var tilstede i større eller mindre grad. Når det slamret på taket, eller brandt voldsomt i ovnen, ble jeg gjort oppmerksom på tilstedeværelsen av noen flere enn oss, som hadde med båten å gjøre.

Jeg hadde ulike posisjoner i båthuset, både som subjekt og som objekt, ut fra ulike situasjonsdefinisjoner, og de ulike kunnskapstradisjoner som ble definerte som relevante i disse situasjonsdefinisjonene. Jeg ingikk ikke i, eller hadde erfaringer som gjorde meg til relevant samhandlingspartner, når statusen båtbygger og den verden av erfaring og kunnskaper som er knyttet til denne var dominerende. Men jeg ble innskrevet i den samme virkelighet og hadde relevant erfaring, når historieforståelsen var sentral. I tillegg til at mine statuser inngikk i relevante statussett i forholdt til båtbyggerne, ha posisjon som feltarbeider noen sentrale implikasjoner, som best kan best beskrives med Kirsten Hastrup, begrep om en slags 3. person.(Hastrup,K. 1987,1992).

"In fieldwork, the representative of the third culture emerges as a third person character. The ethnographer is neither I nor you, but assumes a strangely unknown position as "she" or "he". She is my reflection in the mirror, the subjectified object. (Ardener,E.1982;Hastrup,K.1987:105)

Dette er en posisjon som har med feltarbeiderrollen å gjøre og som utvikler seg selv om man gjør feltarbeid i egen eller parallell-kultur.

### **3.4. FELTARBEID OG SPRÅK**

Et av problemene med å gjøre feltarbeid i egen kultur, er at vi kan føres bak lyset ved å tro vi legger det samme i begreper, siden vi har det samme språk, og benytter de samme ordene. Men dette trenger nødvendigvis ikke å bety at vi har de samme kategoriene og den samme forståelse av "en felles" historie.

---

<sup>2</sup>"klabautarman" er en mytisk figur, som hvis nok tar bolig i bauen på båten, om regler for god båtbruk ikke overholdes. Jeg har en uklar forestilling om hvilke sammenhenger han opptrer i.

Samtidig har språket begrensninger i seg selv. Virkeligheten er ofte større enn språket(Hastrup K.1992). Båtbyggerens kunnskap er i stor grad ikke-verbal. For å kunne bygge en god båt må man ha kunnskap om landskaper, og om hvor man kan finne emner til en båt. Man må ha kunnskap om skog, og om de egenskaper forskjellige trær har, og de egenskaper forskjellige deler av treet har i forhold til hvor i båten det skal plasseres. Man må ha erfaring med seilig og roing, og det å ferdes på havet. Dette for å vite hvilke egenskaper båten må ha i forhold til det område den skal brukes i, og hvilke påkjenninger den kan bli utsatt for . Båtbyggerens kunnskap vokser ut av det materialet han jobber med, samtidig som hans erfaringer vokser inn i den båten han bygger. Det blir det å stryke over et bord som gir informasjon om "om det er rett". Ordene vil alltid representere bare en liten del av denne virkeligheten. Hver kategori har sin egen "semantiske tetthet"(Hastrup 1988,1992). Dette kan eksempliseres gjennom kategorien samisk. Ordet gir umiddelbare assosiasjoner til reindrift, lavo og kofter. De markører og personer som forbindes med tradisjonell reindrift, har i denne kategorien en forrang fremfor samiske sykepleiere, butikkarbeidere og fiskere. Akkurat på samme måten som kategorien fisker for oss på universitetet først og fremst knyttes til sjarkfiskere, og ikke til de som arbeider på trålere.

"Den semantiske tæthed(density) kan kort beskrives som det matrielle og statistiske aspekt af de sproglige kategorier. Det indebærer, at visse betydninger er mere ~~socialt~~ signifikante end andre"(Hastrup.K.1988:14).

Den betydning kategoriene har kan derfor ikke avsløres gjennom språket alene, den må finnes gjennom en delt sosial erfaring. Det er gjennom feltarbeidet at man overskrider "det selvfølgeliges sprog og internaliserer dets materielle implikasjoner(ibid)". Dette betyr at virkeligheten ikke kan beskrives uttømmende i sine egne kategorier, og vi kan ikke forutsette at om vi et felles lokalt språk, har den samme virkelighetsforståelse, eller en felles "kultur". Å være bærer av lokal kunnskap er knyttet til utøvelse, en posisjon man ikke lenger utøver når man som antropolog beskriver. Med andre ord må virkeligheten gjennskapes i et separat språk for å kunne tale for seg selv. Det antropologiske begrepsapparat er nettopp et slikt språk.

Når man gjør feltarbeid i egen kultur, kan man settes inn i problematiske posisjoner der, som

jeg i dette kapitlet har forsøkt å vist forholdet mellom objektivitet og subjektivitet vil være flytende. Og kanskje kan de problemene jeg i dette kapitlet har referert til, løses gjennom å studere "de andre", der man ikke er forutinntatt, og tror man har samme virkelighetsforståelse. Mitt poeng er at feltarbeid i egen kultur skjerper kravene til bruken av det analytiske verktøy, og til å studere ens egen posisjon i de kontekster han/hun beveger seg igjennom. For antropologen vil i sine analyser aldri representere "lokal kultur". Gjennom bearbeidelse av det empiriske materiale, har antropologen konstruert en ny virkelighet. Som Kirsten Hastrup sier det, "this context itself will eventually become textualized within the general context of anthropology. In this discursive context the initial differences are dissolved and replaced by others(Hastrup,K.1987:105)."

## KAPITTEL 4

### BYGGINGEN AV GRYTIR

Jeg vil i dette kapittel, ta for meg byggingen av en fembøringen. Denne båten er uttrykk for en måte å forstå historien på, men den blir også gjennom byggerprosessen et uttrykk for en måte å tenke på. Den inngår i et meningsunivers og identitetsbyggende strategier for båtbyggerne. Fembøringen er uttrykk for en måte å tenke på, samtidig som den gir materiale å tenke med. Båtbyggerne bygger seg selv inn i, og uttrykker tradisjoner og en følelse med historien. Den utstrekning kategorien båtbygger har integrerer både fortid og nåtid.

Innenfor et slikt perspektiv har historie og tradisjonene større relevans, enn det som er vanlig i det moderne prosjekt. Men jeg vil likevel hevde at denne selvforståelsen, ikke er uttrykk for "nostalgiske sukk", men er en av flere måter å forholde seg til moderniseringen av nordnorge på.

#### 4.1. BÅTBYGGING SOM KUNNSKAPSTRADISJON

Historien starter, som tidligere nevnt, med byggingen av av en fembøringen på Kvaløya og møtet med båtbyggerne Gunnar og Iver. Det var kontraktsfestet at fembøringen skulle bygges "*på gammelt vis*", noe som impliserte at det var den tradisjonelle måten å bygge på som var utgangspunktet for hele prosessen. I praksis betydde dette at båtbyggerne selv gikk i skogen og samlet "gode emner" til båten, at de selv hadde tømmeret på saga, tørka det og vurderte hvilket materiale som skulle benyttes hvor i båten. Det ble sagt å være viktig å selv velge de emner som skulle brukes i båten, både fordi dette tradisjonelt har vært en del av båtbyggernes oppgave, og fordi det var nødvendig å kjenne til egenskapene til de bordene som skulle benyttes i forskjellige deler av skroget. Kjente man ikke til trærne og hvilke deler av trærne bordene kom fra, kjente man heller ikke hvilke egenskaper som man bygget inn i båten. Som en av båtbyggerne sa det "*Skogen må beherskes, for materialet må være mykt og fint sånn at båten blir myk i sjøen*". Den egenskapen de forskjellige trær har, kan oppdages gjennom blandt annet "å se på barken og krona", hvor det vokser, om det er øst eller vestvendt og hvilket jordsmonn det vokser i. Det er også viktig hvilken tid på året man feller

trærne. I Målselv fant båtbyggerne trær som kunne brukes til en fembøring. Mye av arbeidet i skogen bestod av søking etter, og vurdering av trær som materiale til båten. Og når høvelig virke var plukket ut, ble det kappet, fraktet til Kvaløya og lagt på saga. De ferdig kuttede bordene ble så sortert og lagt til tørking på låven, ved siden av båthuset. Sommeren før hadde båtbyggerne bygget en annen fembøring, "Salarøy", utenfor museet i Tromsø. Overbygget som ble laget for å huse båtbyggerne og båten i den anledning, var flyttet ut til boligstedet til den ene av båtbyggerene. Der var det satt opp, og hadde fått slått vegger på, og var i dag båthuset der byggingen av denne båten skjedde.

Det meste av arbeidet foregikk manuelt. Det var hardt fysisk arbeid. Det trevirke som skal benyttes til en 44 fot stor båt, er tungt materiale å arbeide med. I tillegg ble all saging, høvling og klinking gjort for hånd, og med håndkraft. Bruken av moderne utstyr var begrenset til et minimum. Som fullstendig ukjent med det arbeidet som startet opp, ble jeg fort klar over at dette ikke var "kvinnfolkarbeid". Båtbyggerne "slet" så svetten rant, særlig i begynnelsen av byggeperioden. Arbeidet ble bare avbrutt av forholdsvis mange matpauser, "for å få opp blodsukkeret igjen", som de selv sa.

Båten tok form, høsten ble til vinter, og båthuset som ikke var isolert og uten oppvarming ble en usedvanlig kald fornøyelse. Særlig for feltarbeideren som "ikke arbeidet seg svett", som båtbyggerne bemerket.

Feltarbeiderens forestillinger om nordlandsbåten, var at den var uttrykk for tilhørighet til, og en måte "å ta vare på" kysten på. Båtbyggerne utfordret disse forestillingene, de ble betegnet å være romantiske forestillinger, forestillinger som feltarbeideren delte med blandt annet en del medlemmer av kystlagene (se 4.7.). Båtbyggerne insisterte på at det sentrale i byggingen og bruken av nordlandsbåtene, var det praktiske. Båtbyggerne uttrykte gjennom praktisk arbeid en tradisjon, men samtidig er fokuseringen på det praktiske arbeidet, en måte å tenke på.

Hvordan byggingen oppfattes, og hvilke kunnskaper som aktiviseres i en byggeprosess, er formulert i introduksjonen i en bok Gunnar har skrevet om Nordlandsbåten (Gunnar Eldjarn og Jon Godals firebinds verk om Nordlandsbåten og Åfjordbåten, 1990).

"Saadanne ere de Almuesmænd, fra hvis arbeidsskur disse baade udgaa, på under hender gjennom slægternes løb den smukke og i visse retninger udmærkede baadform er utviklet. Hænderne ere klumpede nok, men deres tykke, trælkede hud, og det kan være, at øxen i altfor stor fortrolighed har taget bort lidt av fingrene her og der og gjort dem enda buttere. Men det kommer ikke saa meget an paa haanden som paa øiet og tanken".(Sundt, Eilert 1865)

Som Gunnar sier det *"en har hevdet at båtene var tilfeldig og slumpfeldig bygget på øyemål. Men de er bygget etter en veldig fin metode, et system, der vi har svært små marginer å gå på for at båten skal bli brukbar til sitt bruk.* Men legger til at i dag finnes det svært få som kjenner "den koden" som båten bygges innenfor.

Gunnar gikk i lære hos Einar Bangstad, som han kalte: *"en av de siste store båtbyggerne fra Bindal"*. Bindal har vært et ledende distrikt for levering av småbåter siden forrige århundre. "Han var en av de gamle båtbyggerne som bygde båter i en uavbrutt tradisjon som strekker seg hundrevis av år tilbake i tiden" (Eldjarn,G.1990:31). I boka forteller Gunnar historien om hvordan kontakten med Einar Bangsund(1903-85) ble opprettet. Gunnar spurte en vårdag i 1983, om reglene og proposjonene for Bindalsbåten. Dette fordi båtene er bygget i en tilsynelatende fast form, selv om den er av varierende størrelse. Spørsmålet var om båtbyggerne hadde et system for utmål. Bangsund svarte: *"Æg e åtti år i dag. Sønn min e lensmann i Verdalen. Og det e mange som gir seg ut for å kunne bygge båt. Du kan like godt få vetta det!"*(ibid:39).

Slik kom Gunnar i lære i Bindal, og fikk ta del i kunnskap som har vært hemmeligholdt. Tankegangen, oversynet bak disse båtene, eller det som i boken blir kalt "Løyndomsfull visdom(ibid:39)". Det er denne kunnskapen Gunnar offentliggjorde når han skriv boken om Nordlandsbåten. Men han kommer med en "advarsel".

*"Vanskeligheten ligger ikke i det å få sammen en båt, men å få en nordlandsbåt av det"* I de seinere år er det blitt mer og mer vanlig at folk har fått tak i en tegning, eller at de har plukka fra hverandre en gammel båt, og bygget en ny. Dette er det ikke noe direkte galt i, men det er ingen grunn til å tro at det blir noen Nordlandsbåt av det(ibid:31)."

Et viktig problem er, hevder Gunnar er at det faktisk finnes svært få håndverkere/båtbyggere som kan bygge en ny båt i tradisjon, det vil si med det samme kravet til kvalitet som de gamle la til grunn. Og legger til at i det er særlig problematisk at det finnest så få museumshåndverkere som har tilstrekkelig med håndverk og båtkunnskaper til å kunne reparere eller sette i stand gamle båter. Dette har sin bakgrunn i at båtene inntil nylig ikke vært viet særlig mye oppmerksomhet, som Gunnar sier det: "*det er flere eksperter i Norge på tanglopper enn på båt*".

## 4.2. BÅTBYGGING OG IDENTITET

Interessen for disse trebåtene har vært økende de siste årene. Flere steder langs kysten gis de undervisningstilbud og kurstilbud i bygging, restaurering og bruk av trebåterbygging. Flere av undervisningstilbudene har vært opprettet av arbeidsformidlingen som 3 måneders arbeidsmarkedstilbud. I tillegg, finnes det formalisert båtbyggerutdanning på bl.a. Saltdal Videregående skole, på Fosen folkehøyskole og ved Hardanger Fartøyvernssenter. Etter en periode som lærling, avlegges fagprøve og man innehar den formelle kompetanse til å benytte benevnelsen "Båtbygger". Denne forståelse av hvilke kriterier som må fylles for å kunne benytte en slik selvtilskrive opponere Gunnar mot. Båtbygging er, etter hans oppfatning en type kunnskap som står i kontrast til den formalisering og fragmentering av kunnskaper som skjer i dagens undervisningssystem. Det er igjennom det praktiske arbeidet at man tilegner seg de kunnskaper som formulerer en båtbygger. "*Vi tenker båten, og så blir han til. Vi lever i båt, vind og sjø, og så uttrykker vi dette i seglinga*". Båtbygging gir mening som praktisk prosess, og i tillegg er det en måte å ordne verden på, det blir et sted å se fra som vil forme hele båtbyggerens verden.

Autoriteten og autentisiteten til båtbyggerens kunnskaper understrekes gjennom direkte overført, "løyndomsfull visdom". Gjennom en læremester som representerte uavbrutte båtbyggertradisjoner, blir de båtene Gunnar og Iver bygger et uttrykk for disse tradisjonene, og vil representere en måte og tenke på og en måte å forstå historie på. Og gjennom å "*tenke båtene så blir de til*", er skillet mellom båten og båtbyggeren opphevet, og båtbyggeren er skrevet inn i, og uttrykker båten.

Arbeidet er formidlingen mellom det Eilert Sundt kaller "øiet og tanken" og det som fremstår som resultatet av arbeidet og som skaper hans objektverden(Vike,H.1993).

"Denne objektverden er det mulig å identifisere seg med og oppleve som meningsfull fordi den på samme tid er intim,kontrollerbar og har svært stor rekkevidde" (Vike,H.93:24).

Den griper inn i båtbyggerens opplevelse av seg selv, og den opplevelsen av egenkontroll båtbyggeren føler gjennom arbeidsprosessen. Samtidig når denne verden langt utover i ideologisk forstand, den griper inn i fortiden og gjør denne relevant, som bærere av håp om fremtidige måter å bygge seg selv og sine relasjoner på.

Halvar Vike har arbeidet med båtbygging og identitet på Hardanger fartøyvernssenter og selv om han presiserer at forskjellige båtbyggere har ulik oppfatning av hvilken betydning båtbygging har, har de tema som benyttes i omtale av båtbygging gjennklang hos flere, de er uttrykk for det Kirsten Hastrup benevner som **resonans**(forelesning Tromsø, mars-93). De samme grunntrekk som Vike beskriver finner jeg igjen i analysen av båtbyggerne på Kvaløya. Gjennom å utføre et håndtverk som representerer flere hundreårs erfaring, bygger man seg selv inn i denne erfaringen. Båtbyggeren bygger seg inn i, og uttrykker en forståelse av historien. Og bygger dermed opp en selvforståelse som er av et mye større omfang enn den måten å tenke om identitet på, som ligger innbakt i den moderne vestlige verden.

Flere forfattere har påpekt en del sentrale kjennetegnet ved identitetskonstruksjonen i den moderne verden(Barth,1981, Holvedahl 1986, Berger,Berger & Luckman, Vike,1993). Individene har en personskonstruksjon med et større statusrepertoire i det komplekse samfunn, enn i det elementære(Barth,F.1981). Samtidig er det til spesifikke oppgaver/anledninger og formål knyttet klart spesifiserte adskilte statuser som gjør visse aspekter av aktørens sosiale person relevant. Det vil være handlingens formål som spesifiserer hvilke statuser, og de kunnskaper og erfaringer som er knyttet til de ulike statuser, som i ulike situasjoner kan gjøres relevant(Holvedahl,L. 1986). Båtbyggerne hevder at det ikke er handlingens formål som er sentral, men selve handlingen. Det er håndverket som i seg selv uttrykker en livsverden, og en måte å tenke på. Denne livsverden inneholder ikke bare nåtid, den uttrykker



også fortid. Den uttrykker kunnskaper, som ikke entydig er knyttet til båtbyggeren som sosial person. Gjennom handling, håndverket representeres en livsverden som går ut over båtbyggeren som sosial person, den tid handlingen uttrykkes i, og den sosiale person handlingen uttrykkes gjennom. På denne måten kan vi forstå båtbyggerens måte å formulere sin selvforståelse på, som har større utstrekning i tid og rom, enn de formaliserte og kontraktspregede statuser, som preger det F. Barth kaller komplekse samfunn.

Samtidig er paradoksalt nok, tradisjoner noe som innenfor moderniteten stadig må skapes(Vike,H.1993, Hylland-Eriksen,T.1992\*). At båtbyggerne er i stand til å forstå og snakke om sine aktiviteter, som tradisjonsformidling forutsetter at de er istand til å objektivisere disse handlingene. Denne objektiveringen av egne handlinger, er nettopp det som kjennetegner moderniteten. Kontinuiteten med fortiden må uttaleles og underskrives, gjennom at det er den som gir autoritet til handlinger og fenomener. På denne måten blir historien "reparert", og ubrutte linjer kan trekkes tilbake i tid(Vike,H.1993)

#### **4.3. BÅTBYGGING OG HISTORIEFØLELSEN**

Jeg forstår altså båtbygging som en måte å uttrykke historiske konvensjoner på, men vil presisere at dette ikke må oppfattes som historisk rekonstruksjon, en romantisering over en svunnen tid. Dette med bakgrunn i at man forholder seg til historien på en moderne måte, man velger ut og benytter seg av det tegnmateriale som kystkulturhistorien utgjør. De historiske konvensjonene, blir gjenoppdaget, og brukt på nye måter(Wagner,1981). Historien former ikke de betingelser nåtidig fortolkning og handling kan forstås gjennom, de utgjør et potensielt repetoire som tegn og mening kan hentes ut fra.

Som Gunnar sa det i et lysbildeforedrag for foreningen "Arktandria", *"det er ikke lenger aktuelt å ro på Lofoten, det gjør man i dag i hvert fall ikke uten reservemannskap. Så det man i dag kan ta vare på, er først og fremst det sosiale"*. "Vi" er altså ikke i stand til å gjøre det forfedrene våre gjorde, de historiske konvensjonene fortolkes og uttrykkes, men innenfor andre rammebetingelser enn hva de tradisjonelt tilhørte. Båtene har endret betydning. Fra å tilhøre betingelsene for næringsutøvelse, uttrykkes og forstås de i en nåtidig kontekst som utgangspunkt for etablering av arenaer der samhandling kan finne sted. Og der kunnskaper om, og tilknytning til disse tradisjonene kan komme til uttrykk.

Historien blir blandt aktører som anser tradisjonene som sentrale, gitt en vesentlig større grad av relevans, både som forklaringsmodell og som utgangspunkt for nåtidige samhandling, enn den plassering den har i de samfunn der en høy grad av spesialisering og institusjonalisering har funnet sted. De prosesser som definerer graden av modernitet i et samfunn.

Båtbyggeren isisterer på at statusen båtbygger er imperativ(Barth,F.1981), dvs at den er relevant i alle sammenhenger og på alle arenaer. Det problematiske er imidlertid at samfunnet båtbyggeren lever i, ikke aksepterer en slik situasjonsdefinisjon. Det forventes at ulike stater er utgangspunktet for handlingssekvenser i ulike sammenhenger. Det blir imidlertid gitt oppslutning om en selvpresentasjon, der *båtbyggerens* betydning, har en utstrekning i tid og rom, som knytter direkte forbindelseslinjer til båtbyggeres kunnskaper som ligger mange generasjoner bak i tid. I Johan Bojers bok "Den siste Viking", som er kystkulturmiljøets "bibel", bli den utstrekning en høvedsmann har kommentert. Høvedsmannen og båtbyggeren uttrykker den samme tradisjonen, og måte å tenke på. Og den utstrekning en høvedsmann trukker tilbake i fortid, til vikingetidens høvdinge.

Og baaten, det er da mer end en baat, den seilet sig frem fra graafjerne tider, engang var den et langskib, og endnu idag staar høvedsmanden der og er ikke en fisker, men en høvding(Bojer,J.1921:292).

Gunnar sier i innledningen til boken om bygging av Nordlandsbåten at:

"Det er altfor pretensiøst å skulle påta seg å skrive med ord noe som er så vanskelig og innholdsrikt. Som med så mange andre kunnskaper og ferdigheter, må også denne leves ut og erfares gjennom års praksis (Eldjarn,G.90:31)".

Av båtbyggeren er det, det praktisk arbeidets betydning som vektlegges. Båtbyggeren hevder at poenget med å bygge og bruke tradisjonelle trebåter, er at det gir en subjektiv opplevelse av historien. Det som Halvard Vike kaller erfaringsnær historiefølelse(1993). Dette begrepet refererer til at selv om tradisjonene skapes, vil objektets verdi som "tradisjon", være avhengig av i hvilken grad, konkret erfaringer er skrevet inn i dem. Alså tradisjoner som konkrete opplevelser, som skrives inn i de subjektive livskontekst, og bidrar til konstruksjon av

individuelle biografiers "tradisjon"(Vike,93).

Båtbyggeren sier denne virksomheten er viktig, *"hvis det er viktig å drive historieundervisning. Gjennom bruken av trebåtene kan man sette seg inn i og få en smak av hvilke liv det var. Det er en måte å erfare historie på"*

Det var de gamle som hadde kunnskap om å bygge båter. *"Man må holde på i årevis, det nytter ikke å gå på AMO-kurs"*.

Denne selvforståelsen båtbyggerne har, utformes både innenfor, og i opposisjon til det samfunnet båtbyggeren lever i. *"etter å ha rota lenge nok på universitetet, så måtte man jo komme seg bort derifra"* sier Gunnar og har flere ganger siden vært på universitet for å snakke om hvilken kunnskap båtbygging er. *"Den kunnskapen som ikke kan læres gjennom bøker, i motsetning til den erfaringsløse kunnskap man tilegner seg på universitetet"*. På den ene siden kan båtbyggerens identitet forstås å utformes som en slags motstandskamp mot moderniseringen av kunnskapsformer og måten tradisjonelle kunnskaper forvaltes på innenfor moderniseringsprosesser. Der utvikling og endring er en målestokk i seg selv. Samtidig opponerer båtbyggeren mot "historieløsheten", og de manglende muligheter til å gjøre historisk materiale relevant innenfor disse utviklingsprosessene.

#### **4.4. ENDRINGER SOM SKAPER DILEMMA FOR BÅTBYGGEREN**

*Når museene ikke gjør noe er det ille, men gjør de no i hvert fall ikke noe galt, de ødelegger ikke aktivt. Men når de gjør noe, som å få seg nye båter, bør de tenke på at de ikke skal ødelegge båtbyggertradisjonen. Med det mener jeg at de bør hente kvalifiserte båtbyggere som så kan øke sin kompetanse og opprettholde grunnlaget for håndverket.*

Gunnar regner mange av de båter som bygges i dag, til å være svært dårlige, noe som han oppfatter som alvorlig, for folk i tidligere tider hadde ikke greid å overleve med en sånn båt.

*"Det har overrasket meg hvor mange det er som ikke ser forskjellen på en god båt, og et vannspark, båter som ikke er roanes på"* sier en av båtbyggerne i en diskusjon om båtenes betydning, og gir uttrykk for frustrasjoner over at folk ikke lenger kan *"se en god båt- at det*

*bygges sånne monstrømbåter som blir presentert som tradisjon og så er det bare rask. Men kanskje er det sånn at dem som bestille ikke vet bedre, at de fleste ikkje har så god greie at han kan bedømme en god båt eller ikkje"*

Disse utsagn gir uttrykk for de dilemmaer som båtbyggeren står ovenfor, og der han er i en situasjon der han konkurrerer med flere om å definere hva en båt betyr, og hva som er kriteriene for en god båt. Når "*den vanlige mann*" som Iver sier, ikke kan se forskjell på den båten Gunnar og Iver bygger og den båten som er bygget av en deltaker på et AMO-kurs, fordi de ikke innehar de nødvendige kunnskaper og erfaringer til å se forskjell på en god eller dårlig båt, er den autoritet som håndverkstradisjonen som sådan tidligere innhadde ikke lenger gyldig som kriterium for definisjonen av håndverket.

Det som foregår i disse diskusjonene er kriteriet for hvordan en båt skal formuleres og hva innholdet i kategorien båtbygger skal være. Gunnar settes i en posisjon der hans autoritet som båtbygger, og arbeidets autentisitet utfordres av alternative definisjoner. 3 måneders AMO-kurs benyttes av enkelte som kriterie for å benytte betegnelsen "båtbygger". Om vi forstår nordlandsbåten som et tegn, er det nettopp dette tegnets ukare definisjoner som utgjør både dens potesialer i identitetsbyggingen, men som også er den åpenheten som Gunnar oppfatter som en trussel. Da tegnets åpenhet gjør at Gunnar og Ivers definisjoner av en båt og en båtbygger ikke umiddelbart aksepteres. Og der disse båtbyggerne, er i en situasjon der de må benytte tid og energi på å formuler og diskutere kriteriene for en båt og en båtbygger. I en slik situasjon, der det eksisterer *flere stemmer*, med ulik fortolkning av hvilken betydning de ulike kategorier skal tillegges, blir tradisjonene en viktig referanse.

Tradisjonene kan benyttes til å underskrive og uttale en posisjon eller ens posisjon vis a vis en kunnskapstradisjons *autoritet* i hvorhold til konkurrerende betydninger. Og Gunnar benytter seg av sin læretid i Bindalen, hos "*den siste store båtbyggeren*", til å posisjonere seg i forhold til tradisjonene.

#### **4.5. NORDLANDSBÅT SOM TEGNMATERIALE**

*"Båtene har tidligere symbolisert mye slit og folk hadde derfor ikke motforestillinger mot å*

*kvitte seg med dem, de ble brent og ødelagt. De nordlandsbåter som bygges nå ville man ikke brukt på fiske for 100 år siden. For oss er det lek, for andre stod det om livet. Å bygge er derfor et alvorlig arbeid.*" Slik formulerer Gunnar det faktum at nordlandsbåtenes betydning har endret seg. De er ikke lenger en nødvendig forutsetning for å drive fiske langs kysten, og i og med at deres praktiske betydning har endret seg, de samhandlingssituasjoner de inngår i; og samtidig har deres symbolske betydning skiftet karakter. Båtene er i dag i større grad enn tidligere "åpne" symboler som ulike individer kan legg ulik mening i. Det eksisterer ikke lenger, på forhånd etablerte kategorier, som individene som opererer på de arenaer som er relevant for bruk og forståelse av nordlandsbåter kan benytte som entydige premisser for etableringen av samhandling. Og denne situasjonen skaper dilemmaer om hvordan man kan markere hvem man er til forskjell fra andre og samtidig hvem som betraktes som sosiale partnere til ulike formål. Disse dilemmaer løses gjennom at man velger ut velegnede tegn-objekter og gjennom samhandling etablerer enighet om disse objektenes referanse og bruksmåte(Grønhaug,R.1971). Men disse formuleringene foregår ikke forutsetningsløst, det eksisterer tradisjonelle symbolformer på forhånd. Nordlandsbåten er en slik tradisjonell symbolform, et element som benyttes i markeringen av nye paradigmer, og som i løpet av 80-tallet har blitt et sterkt uttrykk for det som har blitt betegnet som "kystkultur".

#### **4.6. ORGANISERINGEN AV KYSTKULTURINTERESSER**

"Arctandria" er navnet på det lokallaget av foreningen KYSTEN i Tromsø, og som har sine aktiviteter knyttet rundt bygging og bruk av Nordlandsbåter. Laget stod i samarbeid med Tromsø Museum for byggingen av fembøringen "Salarøy", den første fembøringen som Gunnar og Iver bygget, og båtbyggerne er også medlemmer av denne foreningen og aktive deltakere i dens aktiviteter. Blandt annet har "Arctandria" sent sine representanter til det store vikingetevnet i York, Hull i England, i en årrekke, der man har deltatt i roregattar og vunnet flere priser. Disse stevnene samler trebåtentusiaster fra hele verden. Foreningen avholder også foredrag der tema som oppfattes som relevant foredras over av inviterte gjester. Dette være seg alt fra "utrusting til Lofotfiske", til "havets myter og sagn". Disse møtene samler folk også utenfor medlemsmassen. Eksempelvis kan nevnes at da hovedsmann på Grytir, var å viste lysbilder og fortalte fra "Gratangen-Brest ekspedisjon" møtte flere hundre tilhørere

opp.

"Arctandria" er organisert i forbundet "KYSTEN". Denne organisasjonen ble startet opp januar 1980, og organiserer i dag 7500 medlemmer og 65 lokallag i hele kystNorge. Grunnlaget for organisasjon er *"å samle og samarbeide med alle kystkulturinteresser, enkeltmennesker og sammenslutninger, private og offentlig- i en landsomfattende og sterk bevegelse som ved sin samlede tyngde bidrar til at de enkelte medlemmer når sine mål for vern og bruk av kystkultur(forbundet kystens informasjonsbrosyre)".*

*"Vi må ta vare på og styrke forbindelsene med våre forfedres kultur. Dette er kanskje særlig viktig i tider med raske forandringer i samfunns mønstret, slik som i Norge i dag"*

Dette var innledningen i den første trykksak som forbundet KYSTEN utgav i begynnelsen av 1980-årene. Senere er forbundet kritisert for å være en *"en bred folkebevegelse anført av en elite urbane forståelsegjære med fritidsinteresser i kystlandskapet?"* som formann i Nord-Trøndelag fiskarlag uttrykte i et debattinnlegg i bladet KYSTEN(nr.1.91). Dette med henblikk på en rekke artikler som omtalte kystkultur og som etter innsenderens oppfatning er av romantisk og nostalgisk karakter, og der kystbeboerne *"vil protestere på og slåss med alle midler mot å bli redusert til vaktmestere i ferieparadiset kysten, mellom fellesferiene. Eller å spille rollen som statist og være kulisse i et dekadent skuespill om en tapt stor verden"* Redaksjonen i magasinet reaksjon på dette innlegget var som følger: *Kystkulturen er først og fremst fiskernes( og frakternes) kultur, mens deres innsats for å ta vare på denne kulturen først og fremst er blitt overlatt til private.(KYSTEN,nr 1.91)*

Organiseringen av virksomhet kategorisert som kystkultur, er av ny dato. Og organisasjonen har forholdsvis raskt blitt en stor organisasjon. Det som i dag oppleves som problematisk er ifølge formannen i Kysten, at *"det er alt for uklare definisjoner av hva kystkultur er"*, dette gjør planlegging og samordning av aktiviteter i forbundet problematisk.

Forbundet har blandt annet arbeidet med å få en landsplan for vern og bruk av norsk kystkultur. Forvaltningsapparatet har kategorisert det arbeidet som gjøres i disse

organisasjonene som *kulturminnevern*, og dette gjør at det faller inn under Riksantikvarens ansvarsområdet. Riksantikvaren har i de siste årene vært opptatt med å definere en fredningsliste langs kysten fordi, som det uttaltes i et notat "kysten er under omforming, mangel på bruk eller drift sammen med klimatiske forhold og forurensning fører til forfall av bygningsmassen"(Aftenposten 23.6.93). Så sent som i 1986/87 ble kulturminner fra kysten og skipsfart definert som en prioritert oppgave.

Det offentlige opererer med begrepene *faste* og *løse* kulturminner. Disse omfatter på den ene siden gjenstander som er "*jordfaste*", dvs bygninger, faste installasjoner og funn som gjøres i jorden. Disse er statens eiendom. De "*løse*" minnene er en uklar kategori, men fartøyer inngår i denne, og disse tilfaller staten bare i tilfeller hvor eiendomsretten er uklar. Disse kategoriene henspiller også på en verdiprioritering innenfor det offentlige (Berkaak, O.A. 1992).

Av Riksantikvarens totale budsjett, avsatt til restaurering og fredning av bevaringsverdige kulturminner, tilfalt det posten "Kystkultur og fartøyvern" 2,1 mill, eller i underkant av 7 % av den totale budsjettpost (Statsbudsjett for 1990).

Disse prioriteringer har klare sammenhenger med de historiske omstendigheter i forrige århundre, summert under begrepet "norskdom" (Berkaak, O.A. 1992), der bygdekultur ble gjort synonymt med nasjonal kultur. Bygdene og innlandet utgjorde det tegnmaterialet som kulturarven ble bygget på, og dermed også gitt kulturhistorisk prioritet. ".kystkultur falt ut av kulturhistorien slik den fremstod i det nasjonalromantiske perspektiv (op.c:7). Disse prioriteringer ble ikke brutt før på 1980-årene, og da på bakgrunn av den store private aktiviteten som presset frem offentlige reaksjoner.

#### **4.7. NORDLANDSBÅTEN SJØSETTES PÅ KVALØYA**

Det skal, som jeg refererte til i kapittel 3, tas dram under byggingen av en båt. Denne skal besørgeres av de som har bestilt og skal bruke båten. På denne måten går den fri for: "*alt mulig som kan feste seg til båten og bringe med seg ulykker og elendighet når den skal under seil*". Båtbyggerne på Kvaløya var nøye med at disse konvensjoner ble overholdt. "*For sånn skal det være, for sånn har det bestandig vært,.. også er det jo godt!*" sa båtbyggerne og lo.

Og var egentlig litt forundret over Gratangsværingene som ikke overholdt konvensjonene, og kom til båthuset med dram i rett tid. Denne forundringen ble imidlertid større da båten skulle hentes.

Siste del av arbeidet med båten, som byggingen av løftingen<sup>3</sup>, riggingen av mast og tauverk og smøring og maling av båten, skulle gjøres av Gratangen båtsamlings egne båtbyggere. Fembøringen skulle derfor hentes, og taues til Gratangen, der dette arbeidet skulle utføres. Dagen for avhenting ble stadig utsatt, og da endelig beskjed kom, viste det seg at det var en søndag, og at det var midt i kirketid. Velvillige naboer av Gunnar stilte opp for å hjelpe til med å få båten sjøsatt. Den ble fraktet ned i fjæra og satt på vannet ved hjelp av både taljer og mannskraft. Gratangsværingene hadde det travelt, med å komme seg avgårde igjen, så det ble hverken tid til dram, synging eller mat under og etter at båten var sjøsatt.

Naboer som hadde hjulpet til under sjøsettingen, ble imidlertid invitert på kaffe, mat og dram hjemme hos båtbyggeren. Det ble snakket om den mangel på respekt for hvordan man setter en båt, som var utvist under sjøsettingen, *"og ingen av dem hadde no tort å sette sine bein i den båten - her fikk man no berge livet gjennom å sørge for at en sjøl gjorde det som var rett"*. Båtbyggeren oppsummert hendelsen: *"i gamle dager hadde dem aldri tort å sette ut en båt på en søndag og i hvert fall ikke i kirketiden, og en båt som var sjøsatt på en søndag ville ingen ha seil med"*.

Lokalavisen som Gratangen hører under, kommenterte flyttingen av fembøringen på denne måten:

*"Usminket, naken og ennå ufødt. "Grytir" har fått sin fullendte form, men har ennå ikke sin habit"*. Slik ble fembøringens ankomst til Gratangen omtalt i lokalavisen (Harstad tidene, 3.3.92). Som det her påpekes, hadde båten, i den konteksten den nå var flyttet over i, form men det var i Gratangen at den skulle gis meningsinnhold. Vi skal i neste kapittel se på de aktiviteter som var sentral i etableringen av den mening båten får i den nye konteksten den

---

<sup>3</sup>"løftingen" er det lille huset som ligger i akterenden av fembøringen. Navnet kommer sansynligvis fra den benyttelsen den hadde under lofotfiske, der den ble løftet av båten, og brukt som sove/oppbevaringshus på land.



inngår i. Vi skal også se hvordan båten forholder seg til Gratangen, og hvordan Gratangen forholder seg til båten.

## KAPITTEL 5

### SATS PÅ KULTUREN!

Båten flyttes over i en ny kontekst, som integrerer nye aktører med andre forståelser av hva en båt er, og hva en båt kan brukes til. Gratangen, som båten nå integreres i, var en bygd med en vedvarende sterk nedgang i folketallet- "*situasjonen var kritisk*", som det ble påpekt. For å begrense konsekvensene av de forandringer som skjedde, ble tradisjonelt materiale aktivert, og kystkultur ble det som skulle gi bygda "ny giv". Nordlandsbåten ble bærer av den "nye selvforståelsen".

Den ideologi som ble utviklet bygde på en tradisjonell tankegang, der fortiden ble sentral og der fremtiden skulle bygges på fortiden. Og gjennom å aktivisere det tradisjonelle materialet, ble det forsøkt demmet opp for de forandringer som skjedde, og som var en stadig sterkere integrering av Gratangen i "den moderne, vestlige verden".

I første omgang ønsker jeg å påpeke hvordan båten inngikk i endringen av kategorien "Gratangsværing". En rekke handlingssekvenser jeg vil omtale, kan forstås som metaforiseringsprosesser(Grønhaug 76). Disse henviser til at nye kategorier var under etablering, som knyttet gamle ideomer og aktiviteter til kategorien "Gratangen". Kategorien "Gratangsværing" fikk i disse prosessene nytt innhold.

#### 5.1. PRESENTASJON AV GRATANGEN

*Gratangen kommune grenser i øst mot ei taggete fjellrekke;der ligger Sverige. Mot sør nok ei fjellrekke, den danner grensen mot Narvik kommune og Nordland fylke. Mot Nord veksler majestetiske tinder som stuper i havet, med de brede fjelldalene i Lavangen. I vest: Vide havet, bestrøtt med øyer og holmer. Sentralt i kommunen, både i historisk og geografisk forstand ligger den vel 20 kilometer lange fjorden. Navnet Gratangen har sin opprinnelse i det gammelnorske "Grjotangr". "Grjot" betyr stein, etter en stor klebersteinforekomst ved fjorden. "Angr" betyr fjord(utdrag fra Gratangsguiden).*

Kommunen er utstrakt. Det finnes ikke noe naturlig sentrum, men 8 bygdersom er spredt utover 313 kvkm stort område.

Gratangen var en liten kommune, og befolkningsutviklingen hadde i en periode vært negativ. I 1979 var 1726 personer bosatt i kommunen, i 1988 var befolkningstallet på 1540 personer, og i 1990 var det 1483 bofaste personer (kommunedatabasen). Nedgangen hadde vært størst i ungdomsgruppene med 19% i aldersgruppen 7-15 år, og 28% i 16-19 år (NIBR, 1991:122). Dette førte også til et "forgubbingsproblem", der mer en 15 % av folkemengden var eldre en 70 år. Også for perioden 1990 til 1991 var det registrert en ytterligere reduksjon på 24 personer. Gratangen var den kommunen i Nordre Nordland og Sør-Troms som har registrert den største forholdsmessige reduksjon i sitt folketall. *"Innbyggerne opplevde situasjonen som alvorlig"*, som det står i NIBRs rapport.

Gratangen har fra gammelt av vært en primærkommune med vekt på fiske og fangst. Blant annet hadde kommunen et stort antall ishavsbåter, som drev sel- og hvalfangst.

Dagens næringsstruktur er basert på tjenesteyting. Servicesektoren hadde over 50% av kommunens sysselsatte. De resterende arbeidet i fiske og jordbruk, eller bygg og anlegg. En del av disse er ukependlere. Nyetableringer de siste årene har vært innen fiskeoppdrett, pelsdymæringen, entrepenørbransjen og kultursektoren.

De 8 bygdesamfunn som utgjorde kommunen ble sagt å ha liten evne til samarbeid. Avisene "Fremover" og "Harstad tidene", refererte stadig til Gratangen som den kommunen der man aldri ble enige, der samordning av aktiviteter bygdelagene imellom hadde vært vanskelig og der gode tiltak som regel falt til jorden på grunn av uenighet bygdene imellom. Hver bygd hadde sine egne foreninger og lag, og egne forsamlingshus. Tiltak og aktiviteter i bygdene konkurrerte med hverandre. Samtidig hadde denne situasjonen ført til at i Gratangen var de kommunale etableringene mer spredt enn det som ellers er vanlig i nordnorske bygder. Dette gjaldt skoler, barnehage og kommunale etater, selv om hovedtyngden av de offentlige aktiviteter var lagt til bygda Årstein. De uenigheter som har hersket bygdene imellom har imidlertid etterhvert blitt så sterke myter, at jeg har opplevd å få servert historier, om *"kommunestyremøter der det aldri er mulig å komme til enighet"* på båten mellom Hammerfest

og Sørøya( det er en avstand på 100 mil mellom Hammerfest og Gratangen). Denne situasjonen var utgangspunktet for at Norsk Institutt for By- og Regionforskning, avdeling Alta, startet opp et prosjekt etter henvendelse fra kultursekretæren i Gratangen. Han henvendte seg til NIBR etter å ha lest en artikkel av en av NIBR's ansatte som het "Kultursektoren- en vekstnæring også for NordNorge".

" Kommunen hadde et dårlig selvbilde", som det står i NIBR's rapport. Det opprinnelige målet med prosjektet ble endret i et møte i kommunen 01.10.87, -der det ble definert til å gå mer i retning av et mobiliseringsprosjekt hvor det ble lagt vekt på å styrke innbyggernes selvfølelse og entusiasme ovenfor mulighetene i egen kommune. Nå skulle den passive stemningen i kommunen både blant befolkningen og blant kommunens ledelse snus, og man skulle utnytte de ressurser kommunen hadde.

## **5.2. SATS PÅ KULTUREN!**

I løpet av åttitallet hadde vi opplevd en stigende interesse for å satse på kultursektoren. Kulturbegrepet ble knyttet opp mot arbeidsplasser og økonomiske ringvirkninger. I Kommunal- og arbeidsdepartementets forskningsprosjekt "Kultur og regional utvikling(1987)" heter det blant annet:

"Kultur er viktig i vid forstand for å skape aktiviteter og ny giv i distriktene...Kulturell satsing er ikke minst viktig ut fra det konkrete behovet for initiativ og kreativitet når det gjelder å skape aktiviteter og nye jobber."

Denne forståelsen av kulturelle aktiviteter som verdifulle, ikke i forhold til seg, men som et virkemiddel for å oppnå andre målsetninger, i dette tilfelle behovet for arbeidsplasser i distriktene; impliserer en instrumentell rasjonalitet(Moldenæs,T. 1991). Denne forståelsen av kultur vokser inn i de rammebetingelsene aktørene utformer sine forståelser og sine handlinger innenfor, og utgjør både deres muligheter og begrensninger.

I Norsk Institutt for By- og Regionalforsknings rapport om fremtiden i Gratangen som ble laget på oppdrag av Gratangen kommune i 1990-1991 omtales kultur på denne måten:

"Kultur er en mulighet fordi den gir impulser til å utvikle kulturelle aktiviteter basert på lokalt særpreg, og på denne måten skape lokalt samhold, miljø og identitet.(NIBR,1991:1)

Kultur blir igjen sett på som et virkemiddel til å oppnå fastlagte målsetninger, og utvikles videre,ikke bare for å oppnå stabilisering av bosetning, men også for å skape integrering i den lokale kontekst og for å utvikle lokal forankret identitet.

### 5.2.1. Fremtiden i Gratangen, sats på kulturen!

Norsk Institutt for By og Regionalforskning utførte som tidligere nevnt, i perioden 1987-91 et prosjekt som fikk navnet "Fremtiden i Gratangen-Sats på kulturen!", og prosjektet hadde en todelt målsetning;

Å finne eventuelle nye arbeidsplasser i kultursektoren, gjerne i samarbeid med f.eks. reiselivsvirksomhet. Det langsiktige målet,..ville være å bringe på det rene om en satsing på kultursektoren kan virke stabiliserende på bosetningen i en utkantkommune med et lite folketall(NIBR-notat 1991:2).

De signaler som vi så ovenfor ble sendt fra sentralt politisk hold, blir som vi ser raskt fanget opp i den lokale kontekst. Det var enighet om at **arbeidsbokmetoden** ville kunne ha mobiliserende effekt.

Arbeidsbokmetoden, var en måte å "*organisere en diskusjons- og/eller beslutningsprosess på som sikrer at de som har interesser i prosessen blir informert og får komme frem med sitt syn*" I dette tilfelle gjaldt det innbyggerne i Gratangen. Det ble utført en spørreundersøkelse blandt ungdom i Gratangen , om deres forhold til bygda, og tanker om fremtiden. Samtidig ble ungdomslagene som var aktive i alle bygdene, benyttet som utgangspunkt for organiseringen av diskusjonsgrupper som skulle samarbeide om arbeidsbøkene. Arbeidsbøkene var utformet slik at de;

- a) Inneholdt en spalte med informasjon om et tema
- b) En spalte men spørsmål og påstander som skulle besvares med ja/nei.
- c) En spalte der det skulle angis hvordan tiltak kan gjennomføres og hvem som har ansvaret.

I fase 2 ble oppsummeringen av besvarelsene i arbeidsboken diskutert, og gruppene skulle foreta prioriteringer, og komme med forslag til gjennomføring der "det legges vekt på lokale handlingsmuligheter(ibid:5)". 12 Grupper, med til sammen 75 medlemmer deltok i dette arbeidet og med forholdsvis stor kjønn og aldersfordeling.

Gratangen kommune hadde ingen videregående skole, så elevene fra kommunen var elever ved henholdsvis Bardufoss og Sjøvegan videregående skoler, og de fleste av disse var ukependlere(71%) og hjemme kun i helgene. Dette utvalget var bare delvis representativt, da andel ungdommer på videregående skole i Gratangen lå i underkant av 50%, noe som var et lavt tall. Eksempelvis var gjennomsnittet i Finnmark fylke 60%(NIBR 1991:122). Formålet med undersøkelsen var å finne hvordan Gratangen i en slik situasjon kunne innrette seg for å knytte ungdommene til hjemkommunen i størst mulig grad, og hvordan kulturaktiviteter burde utformes for å ha denne virkningen.

Undersøkelsen konkluderte med at det var behov for uformelle innesteder, der man kunne treffe venner, og at ungdommene opplevde at slike tilbud manglet. De var også i tvil om den utdannelsen de tok sikte på, ville være grunnlag for å bosette seg i kommunen; selv om en forholdsvis stor svarprosent mente at dette var ønskelig. Undersøkelsen konkluderte med at det var behov for bedre informasjon om de arbeidsmuligheter kommunen hadde å tilby de unge.

Behovet for uformelle møteplasser var sterkest uttrykt fra jentene side. Guttenes fritidsinteresser var i større grad knyttet til friluftsliv, fiske, jakt og båtliv, ergo ikke samme behov. Og undersøkelsen konkluderte også med at ut fra behovet om å gi ungdommen større grad av tilknytning til Gratangen, burde en fast ungdomsklubb med klubbleder gis prioritet. Samtidig som det ble bygget rimelige utleieboliger, for ungdom i etableringsfasen. Dette prosjektet ble i perioden prioritert, og 10 boenheter er bygget(NIBR-notat 1991:122).

Arbeidet med arbeidsbøkene ble utført i regi av ungdomslagene i de enkelte bygdene. De fleste gjennomførte besvarelsen av disse i løpet av november 88 - mai 89, og gruppene hadde ca 4-6 møter for å diskutere besvarelsen av disse. I rapporten konkluderer man med at gruppedeltakerne verdsatte kommunens satsing på kultursektoren, og at de fleste gav kommentarer på at nå ser det ut til å gå meget bedre, man hadde tro på kommunenes vilje og evne til til å gjennomføre trivselsfremmende tiltak. Samtidig som de mente at kommunen burde ha gode muligheter til å utnytte sine ressurser i reiselivssammenheng og til egne innbyggers glede(opc 91:22).

### 5.2.2. Utviklingen av en kultursektor

Den viktigste endringen som det utvidede kulturbegrepet impliserte( ref. diskusjon 5.2.), var overgangen fra å se på kultur som sentralt produsert og som så skulle ut til folket, til et syn som impliserte at kultur både kunne og skulle produseres lokalt. Dette medførte at en mengde lokale aktiviteter som idrett og foreningsvirksomhet av forskjellig slag, inngikk i kulturbegrepet og disse virksomheter ble i større grad definert til å være et kommunalt ansvarsområde. Dette medførte også at det ble nødvendig å bygge ut en kommunal administrasjon med kultur som ansvarsområde.

I Gratangen ble den første administrative stillingen i kultur sektoren opprettet i 1981, dette var en halv kombinasjonsstilling der kultursekretæren også fungerte som bibliotekar. I 1985 ble denne utvidet til hel stilling. Den daværende leder i kulturstyret, som da var lærer, ble tilsatt. Et år senere kom det krav om å få omgjort denne stillingen til kultursjefstilling, men dette ble ikke realisert før tre år senere. Samtidig ble kultursekretærdelen omgjort til full stilling, og det ble tilsatt kontorassistent ved hjelp av sysselsettingsmidler(Moldenæs,T.1991). I 1989 ble den kommunale kulturadministrasjonen utvidet med en fullmektig som samtidig skulle ivareta kirkevergefunksjonen. Stillingen startet opp som et midlertidig syselsettingstiltak med 50 % refusjon fra arbeidsformidlingen. I tillegg ble det opprettet en prosjektlederstilling knyttet til arbeidet med Foldvikanlegget.

Kommunen ansatte i tillegg en biblioteksjef i halv stilling, og musikkskolerektor og idrettsleder i hele stillinger, og som fikk til oppgave å drive idrettsskole og musikkskole i bygda.

Idrettslederstillingen er forøvrig en nokså unik stilling i landssammenheng, og Gratangen var den første landkommunen i Troms som opprettet idrettskole. Den var i første omgang et engasjement for et år, som senere ble utvidet og gjort om til en fast stilling. Stillingen innehas av en Gratangsværing som var medlem av kulturutvalget i den perioden stillingen ble opprettet. Utbyggingen av store administrative enheter som er ment å skulle forvalte de kulturelle uttrykk har ikke skjedd bare på et lokalt plan men også regionalt og sentralt (Bjerkli, B.1991).

I tillegg har det ikke bare vært vekst i kultursektoren, det har vært en generell vekst i den offentlige sektor gjennom hele sytti- og åttitallet. Skole-, helse-, og den offentlige sektoren var utbygget og oppgradert, og det skjedde en kompetanseheving som skapte nye arbeidsplasser til høyt kvalifisert arbeidskraft både fra lokalsamfunnene og fra andre deler av landet. Den ekspanderende offentlige utbyggingen avtok på midten av åttitallet.

### 5.2.3. Utviklingen av kystkultur som satsingsstrategi

"Gratangen på adelsliste over kulturkommuner" sto det å lese i avisa "FREMOVER" 6.7.92. Tittelen refererte til at Gratangen lå på femteplass blandt de kommuner i landet som brukte mest midler til kulturformål pr innbygger. Nærmere bestemt kr 3420,- pr. hode capita, mot et landsgjennomsnitt på kr 946,- (kulturmeldingen, 1990). Av et bruttobeløp på 5,7 millioner, gikk 3,4 millioner kroner til satsing på kystkultur og fartøyvern, kunne rådmannen fortelle...

*"Vi har hatt bred politisk støtte for denne prioriteringen. Det er klart at pengene må tas fra andre kommunale sektorer. Men som sagt har det vært bred enighet om satsingen kommunen har foretatt. Gratangen har fått en del arbeidsplasser knyttet til kystkulturarbeid.. Vi er stolte over hva som er blitt utført, takket være bestemte ildsjeler innen kommunen... Vi kommer ikke utenom å nevne nåværende museumsbestyrer (tidligere kultursekretær og kultursjef (egen anmerk., ref. 5.2.1.)).. innsatsen fra han og mange andre har vært med på å gi folk i Gratangen identitet og tilhørighet (Fremover 6.7.92).*

Etableringen av Gratangen Båtsamling var det første prosjektet i kystkulturstrategien.



Utgangspunktet for etableringen av båtsamlingen var fem båter, som ble donert til kommunen i 1982 av en Gratangsfamilie som hadde prøvd å få offentlig finansiering til restaurering av båtene. Klausulen båtene ble gitt til kommunen under, var at de ikke skulle flyttes i fra Fjordbotn. Disse båtene, som stod stablet i en tyskerbrakke ble vist på et Norge Rundt-innslag. Og jeg vil la tidligere kultursekretær og kultursjef, og nåværende museumsbestyrer fortelle:

*"og plutselig så fikk folk en forståelse av at her hadde de noe så verdifullt at det ble vist på Norge Rundt og gjort et nummer av. Her fantes kanskje den eldste fembøringen i landet."*

Det ble besluttet å holde tyskerbrakken åpen for offentligheten om sommeren. Daværende kultursekretæren gikk som han selv sa det:

*"i to sommerer å skreva imellom båtan, det va så trangt at det ikke var mulig å komme til noen plasser...men gjennom studiene(samfunnsfag og kulturgeografi ved universitetet i Tromsø 1983-84) fikk jeg inspirasjon til å jobbe med planene og så mulighetene tel å få til et det gav nok en ny innsikt i mulighetene."*

Utbyggingen av båtsamlingen skjød for alvor fart fra 1985, samme år som full kultursekretærstillingen ble en realitet.

*"Og det ble til fordi vi klarte å få tilskudd som politikerne ikke kunne si nei til. De to første husene ble til gjennom et tilskudd fra Norsk kulturråd på 400 000, samtidig fikk man sysselsettingsmidler verdt mange hundre tusen, der kommunen bare hadde en egenandel på 25% til sysselsetting. Året etter søkte jeg norsk kulturråd om 900 000, som politikerne ikke visste om, og da dette ble innvilget, løsnet det for alvor."*

I 1989 var det enda ikke gjort noe kommunalt vedtak om at båtsamlingen skulle bygges.

Båtsamlingen var tilknyttet Indre Sør-Troms distriktsmuseum, og var et interkommunalt museumsprosjekt der de omliggende kommuner inngikk. Museet var halvoffisielt der

driftsutgiftene ble dekket av stat/fylke og kommunale egenandeler. Samlingen er stadig blitt utvidet og man har fått støtte fra Norsk kulturråd til restaurering, og fra Distriktenes utbyggingsfond til utstyr. Våren 1990 var hele 15 personer i arbeid her før sesongstart. I den samme perioden ble museet nominert til prisen "Årets europeiske museum 1991" av styret i Norsk kunst og kulturhistoriske museer.

*"Det er først etter at interessen for kystkultur våknet utefra at man ser at det ligger ny næring i ny aktivitet, at man her i kommunen har fått tru på at det vi jobber med har nokka for seg. At avisa og media fokuserer sterkt på det som skjer her, og at folk kjem i tusenvis for å se på det vi har".*

Gratangen Båtsamling åpnet sommeren 1989, som en spesialsamling for båter, fiske og fangsthistorie. Båtsamlingen hadde i 1991 ca 30 båter, og disse var fordelt på Båtsamlingen i Gratangsbotten, der de gamle åpne nordlandsbåtene av forskjellige størrelser ble oppbevart. I tillegg til at en del større båter, som kuttere fra 37 fot og oppover, hadde sitt tilholdssted i Foldvik. Og var en del av Foldvik brygger.

Båtsamlingen, har den største samlingen av nordlandsbåter i Norge. Og den har også noen av de eldste bevarte båtene, den eldste fra 1825. I brosjyren båtsamlingen har laget, står det:

Da vi nordlendinger begynte å fatte interessen for vår kulturhistorie, glemte vi faktisk båten...I siste liten fikk initiativrike folk fra Gratangen kommune øynene opp for hvilke kulturskatt vi var i ferd med å miste(Konservatoren har ordet,1992).

Båtsamlingen var bygget opp, ute på en odde innerst i Gratangsfjorden(Fjordbotn). Den bestod av fire naust, som var bundet sammen, og i tillegg en avdeling med informasjonsdisk, kafe og kontorarealer. Naustene inneholdt båter fra forskjellige perioder. Som i tilfelle med den eldste av båtsamlingens fembøring "Sølvtoskillingen", sansynligvis fra 1845. I utstillingen var båten utrustet for å fare på Lofoten. Båten inneholdt utrusting, matkister, kleskister og bruk. I tillegg fantes det i museet et hefte som fortalte om båten, byggingen, eierne og bruken av den.

I sentrum av båtsamlingens kafe var det også utstilt en nordlandsbåt, "Lendsmannsbåten fra gamle Ibestad". Båten var rigget med seil og tauverk, og på lendsmannssetet, bak i båten, satt en utstillingsfigur i Lendsmannsuniform, mens en oljehyrekledd sjøulk rigger seilet. Til enkelte av båtene var det, som nevnt ovenfor laget teksthefter. Disse var laget i samarbeid mellom båtbyggeren Gunnar Eldjarn, og illustrert av Alvin Jensvold. Båtbyggeren hadde også vært konsulent for utformingen av utstillingene på båtsamlingen.

Båtsamlingen hadde ansatt en båtbygger i full stilling, han hadde vært med å bygge "Salarøy", før han flyttet til Gratangen og fikk ansettelse ved båtsamlingen. Samtidig har en annen båtbygger vært periodevis ansatt på engasjement, og en annen igjen, har hatt en mer løselig tilknytning til båtsamlingen, særlig under avvikling av AMO-kurs. Ingen av disse båtbyggerne er opprinnelig fra Gratangen, men to av dem er i dag fast bosatt i kommunen.

Båtbyggerne har i tillegg til vedlikehold og restaurering av Båtsamlingens båter, hatt ansvar for kurs for arbeidsledige. Disse har deltatt i restaurering av småbåter, i tillegg til at det i løpet av kursperioden har blitt bygget Lofotjoller. Det har også vært avviklet videregående kurs, der større båter, på 15-16 fot er bygget, og reprasjoner og innredninger av båter har vært i fokus. Disse AMO-kursene er arrangert i regi av båtsamlingen, i samarbeid med Sjøvegan videregående skole og arbeidskontoret. Båtsamlingen har i tillegg hatt praksisplasser, plasser for samfunnstjeneste og attføring. I perioder har 60-70% av sysselsettingsmidlene til arbeidskontoret for regionen vært knyttet til virksomheter på båtsamlingen. Og den regionen som arbeidskontoret dekker, er Gratangen, Lavangen, Salangen og Bardu.

Det er tydelig at den kultursatsingen som har skjedd, delvis har vært initiert av den nasjonalt byråkratiske forståelsen av kultursatsing som en "god utviklingsstrategi". Denne koblingen mellom kystkulturtradisjoner og økonomi(reiselivsnæringen), er en kobling av tidligere adskilte virksomheter som i en lokal kontekst har vært utgangspunktet for aktørens muligheter til utviklingen av nye strategier. Innenfor den antropologiske litteratur finnes det mange eksempler på entrepenørers(Barth,F.,Eidheim,H.1972) rolle i disse endringsprosessene, personer som ser nye muligheter i skjæringspunktet mellom de eksisterende system. Entreprenører er personer som bryter implisitte og eksplisitte regler for "hvordan ting gjøres", men for at entrepenøren skal lykkes må også andre være enig i at innovasjonene er

fordelaktig. Entreprenøren ser, i dette empiriske tilfelle muligheter til å benytte de økonomiske og politiske rammebetingelser på nye måter, og benytter ukonvensjonelle metoder, -som å handle uten politisk godkjenning. Og gjennom å handle innovativt, bygger denne personen bro mellom ulike sett med verdier, mellom de offentlige prioriteringene, og de lokale verdsettene. Entreprenøren har i dette tilfelle også bygget opp under sin egen posisjon samtidig med at endringer innenfor kultursektoren har skjedd. Da båtsamlingen stod ferdig, og stillingen som daglig leder ble utlyst, ble han ansett som "et naturlig valg".

#### 5.2.4. Gratangen Kystlag

Gratangen kystlag er organisert under forbundet "Kysten"(gjenfør kap.4.6.). Laget hadde i 1992 ca.70 medlemmer, selv om disse periodevis var mer eller mindre aktive. Hovedvekten av kystlagets aktiviteter var knyttet til Foldvik Brygge, og kystlagets første store prosjekt, var restaureringen av denne bryggen og avviklingen av Kystenstevne 1989.

*"Før 1988 var det liten aktivitet, selv om jeg satt i møte med styret i forbundet Kysten, og bedyret at her var det lokal interesse og ingen problemer med å gjennomføre et landsstevne. Etter at vedtaket var gjort om at landsstevnet skulle legges til Gratangen, innkalte jeg til møte i Foldvik. 40-50 stykker møtte opp. Og alt var usikkert, til rederen og Høvdingen i Follvik sa at, "det her skal vi bare slå til på".*

Forbundet "Kysten" bestemte altså at landsstevnet 1989 skulle legges til Gratangen, og det ble definert å være et felleskommunalt tiltak å avvikle dette stevnet. Kystlaget og dets medlemmer stod sentralt i planleggingen og gjennomføringen av stevnet. Det ble besluttet at disse aktivitetene ikke skulle knyttes til en bestemt grend, kommunen skulle "løfte ilag". Men det var imidlertid "mest naturlig", å skulle utnytte ressursene i Foldvik, for der eksisterte det et gammelt kaianlegg og handelshus som trengtes "å settes istand".

Nesetbrygga, kai og notgjell skulle restaureres. Samtidig skulle bryggen ombygges slik at den inneholdt et serveringssted. Og det måtte bygges moderne sanitæranlegg, toaletter, dusjer og kjøkken til disposisjon for de besøkende båtmannskap. Kjøp av bryggen ble finansiert gjennom en støtte på 400 000,-kr fra Norsk Kulturråd. Kommunen fikk DU-støtte og lån til

ombygging, inventar og utstyr, og fylket støttet med 75 000,-. Men til tross for disse investeringene, regnes det meste av det arbeidet som ble gjort for å sette bryggen i stand til landsstevne som et resultat av dugnadsinnsats. Beregnet anslag for timeforbruk, er på ca 1800 dugnadstimer. Og ikke bare kystlaget var involvert, andre lag og foreninger i de forskjellige grendene hadde som oppgave å løse spesifikke oppgaver ikke bare i forberedelser til kyststevnet, men også under selve avviklingen av det. Landstevnet til forbundet Kysten i 1989, var en sentral hendelse i etableringen av kystkultur som relevant kategori i Gratangen og vil derfor bli behandlet nærmere under 5.3.1.

Kystlagets mest sentrale arrangement, i etterkant av Landsstevnet, er blitt den årlige martnaden i Foldvik. Organiseringen og gjennomføringen av martnaden involverte i tillegg til medlemmer av kystlaget, også medlemmer av Foldvik ungdomslag. I tillegg var husstellaget, redningsselskapet og ungdomslaget indirekte involvert i loddsalg, billettsalg og vakthold. Alle disse foreninger finansierte deler av sin virksomhet gjennom dette arrangementet. Ved avviklingen av martnaden høsten 1993, var så mange som 110 personer involvert i enten forarbeid, eller avviklingen av de enkelte arrangementer. Martnaden var i tillegg til Landsstevnet 1989, sentral som arena for artikuleringen av en kystkulturidentitet, og vil derfor bli nærmere behandlet i kap. 5.3.2.

### **5.3. INVENTION OF CULTURE**

Wagner (1981) snakker om "invention of culture", og hevder at "objectification" og "invention of culture" forutsetter hverandre. Min forklaring vil være; kulturelle konvensjoner(tradisjoner) betinges av og betinger, kreativitet. Dette er en nødvendig forutsetning for handling og samhandling. De definerer aktørens forståelse og er sentale intergrasjonsmekanismer i en gitt kontekst.

I emisk betydning oppfattes begrepet "Invention", som handlinger, ting eller ideer som blir skapt for første gang, og som er forskjellig fra de handlinger og tanker som er etablert, mens de kulturelle konvensjonene; eller tradisjoner som er den emiske benevnelse, oppfattes å være en kategori som bidrar til kontinuitet og stabilitet.

Men det som er blitt tildelt betegnelsen tradisjon har i utgangspunktet gjennomgått en meningsforskyvning. Bygging av båter, seiling og fiske på åpne hav, hadde i sin tid trolig like mye preg av slit og var nødvendig for å overleve; mens det i dag oppfattes å skape forbindelse med forfedrenes verden, og frihet fra det moderne teknologiske samfunn. Det som kjennetegner tradisjonene er at de har gjennomgått en metaforiseringsprosess, gjennom at man har flyttet en ideomatisk praksis fra en kontekst til en annen (Grønhaug, R. 1976:5). De blir flyttet fra en metonymisk posisjon til en annen. Og samtidig med denne forflyttingen, skjer det en endring i meningsinnholdet.

Tradisjonene er ikke fortiden, de sier ikke noe om fortiden, men om de verdier som er rådende i den nåtidige kontekst. Hva nåtiden oppfatter som tradisjoner, uttrykker de rådende ideologier og vil endre seg i tråd med disse. Tradisjonene produseres og spilles ut på arenaer, og jeg vil videre referere til noen slike sentrale hendelser.

### 5.3.1. Kystenstevne 1989

Sommeren 1989 var Gratangen kystlag, som nevnt under 5.2.3. utpekt som lokal arrangør for Forbundet Kystens landsstevne. Stevnet var lagt til Foldvik der "*mennesker og bebyggelse er formet og preget av den nære kontakt en har hatt med havet gjennom flere generasjoner*" (Kysten nr 3, 1989). Som nevnt tidligere var dette det første store arrangementet som mobiliserte Gratangsværingene, til en felles innsats der begrepet kystkultur var relevant. En arena ble etablert der en identitet som kystkulturbærer var relevant i situasjonsdefinisjonene. Og der kunnskap om, og tilhørighet til kysten og tradisjonelle kysttilpasninger kunne artikuleres.

I åpningstalen fremhevet ordføreren i Gratangen at "*tida har endret seg, ...men framleis er havet og båten drømmen for mange; vi håper på ei ny æra på havet der folket ved kysten igjen kan høste av ressursane som vil bli bygd opp ved fornuftige vernetiltak. Enkelte tegn tyder på at så held på å skje*". Kystbefolkningen som en spesifikk kategori blir understreket, og denne kategorien ble fremhevet å inneholde visse særtrekk som jeg skal komme tilbake til under 5.3.

Tilsammen deltok 50 båter og 250 deltakere fra hele kyst-Norge. De fleste av båtene var nordlandsbåter av forskjellige størrelser, men det deltok også seilskøyter, notgavl båter, en galeas, jekta "Pauline" og en del nyere motorskjøyter. Det var imidlertid kun trebåter, som deltok, da det som sagt er interesse for trebåter som er den sentrale ideologiske referansen i foreningen. Båtene deltok i en parade for publikum, det var kapproing og konkurranse. Der det ble utnevnt vinnere i forskjellige kategorier. Klassefiseringer var eksempelvis; beste restaurerte båt over og under 30 fot; beste tradisjonelle nybygg; best vedlikeholdte båt; båt som hadde seilt lengst, og som utviste best sjømannskap.

På land var det satt opp boder for tradisjonelle håndverk; her var det demonstrasjon av milebrenning, garnbøting osv, og det ble arrangert turer til båtsamlingen lenger inn i fjorden. Sentralt i hele arrangementet var utekafeen som var rigget til under en svær nothjell på kaia. Sjøhus og ungdomshuset like ved ble benyttet til sosiale arrangement.

Gjennom etableringen av den arenaen som Landsstevnet utgjorde, ble Gratangens tilknytning til, og representant for kystkultur spilt ut og akseptert. Den utgjorde en arena der kulturell samhørighet og kulturell kompetanse (Sinding-Larsen, H. 1984) inngikk i dialogen mellom medlemmene i kystlagene, man hadde felles koder og felles kompetanse. Dette er imidlertid ikke et komplementært forhold, man vil konkurrere med hverandre i graden av kompetanse. Samtidig fikk Landsstevne oppmerksomhet fra publikum, men i denne relasjonen inngår aktørene, kystenmedlem-publikum, ikke i et konkurranseforhold. Publikum viste sin verdisetting av den kulturelle kompetansen gjennom å slutte opp om arrangementene, og "å applaudere" fremvisningene. Den arenaen som ble etablert muliggjorde en identitetsbygging der statusen som var knyttet til medlemskap i Gratangen Kystlag, ble transformert til statusen Gratangsværing. Da det var denne rollen de besøkende båter og Kystenmedlemmer definerte som relevant i situasjonsdefinisjon.

Den intergrasjon som skjedde av Gratangsværingene inn i det nettverk, vi kan forstå Forbundet Kystens medlemmer som, skjedde med utgangspunkt i denne statusen, som i sine ulike rolleutforminger var relevant, i møte med de andre båtene og medlemmene av Forbundet Kysten fra hele landet. Landsstevnet ble i avisen Nordlys oppsummert på denne måten:

"Med et slag ble hele Norge klar over at den fattige kystkommunen var et kraftsenter for nordnorsk kystkultur. Og at porten inn til Gratangen var den gamle ishavsbygda Foldvik, ennå med kaiene, nothjellene og bryggene inntakte...Og i Foldvik jobber hele bygda så fritid og yrke gikk i ett(NØrdlys 3.8.1990)".

Samtidig var det også under Kystenstevnet at ideen om behovet for en sjødyktig fembøring ble unnfanget. *"En armada av nordlandsbåter ute på Gratangsfjorden, viste klart betydningen av å ha en båt som kunne brukes. En båtsamling måtte være mer enn ei samling av antikvarisk verdi"*.

### 5.3.2.. Marknad i Foldvik

Landsstevnet 1989 hadde i løpet av en helg ca 6000 besøkende og ble betegnet som en suksess. Dette arrangementet inspirerte kystlaget til å arrangere marknad året etterpå, og som nå er blitt en årlig begivenhet. Det var stort sett de erfaringer som ble gjort under Landsstevnet, som har hatt konsekvenser for hvordan Marknadene ble organisert og gjennomført. Kronologisk har den suksess marknaden har hatt, først og fremst vært i etterkant av Gratangen- Brest ekspedition(som skal omtales i neste kapittel), men jeg velger likevel å presentere og diskutere den her, da de årlige marknader har vært sentral begivenheter i "oppfinnelsen" av Gratangen som kystkulturkommune.

Marknaden hadde som målsetning å være et møtested for båtfolk, for håndverkere og husflidsprodusenter av ulike slag. Men *"utstillerneselgerne slipper ikke til med mindre varene er selvlaget eller av god håndverkmessig kvalitet. Dessuten skal de representere kystkulturen i en av dens mange fasetter(Fremover 23.7.93)*

Kystlaget bygget i forbindelse med marknaden-92, 20 uteboder som utstillerne kunne leie, og fra disse ble det utstilt og solgt alt fra raggsocker, til tørrfisk og selskinnsjakker. I tillegg ble den gamle kramboden restaurert, der "tidsriktige" varer ble solgt. Det ble også bygget en *Kystgrill*, der grillmat av forskjellig slag ble tilberedt og solgt, og som nevnt i kap 2, har det i de to sesongene jeg har vært deltaker gått mye på "hvalbiff og Solo". Notbryggen var åpen,



der det ble servert mat og forfriskninger.

Men samtidig med at mange kom hit for å selge og å handle, kom også mange for å beskue de båtene som besøkte Foldvik. Båtene kan kort deles i to kategorier. Plastbåter og trebåter. Bryggen i Foldvik ble forlenget med innleide flytebrygger i forbindelse med marknaden, for å ha kai plass til alle besøkende båter og båtfolk. Og langs disse flytebryggene så man sjeldent at en trebåt var ankret opp ved siden av en plasbåt, selv om begge kategorier i rimelig grad har vært representert på marknaden. Fembøringen Grytir, har etter at den ble bygget vært sentral under marknaden. Den gikk kontinuerlig ut og inn av fjorden, med besøkende fra Gratangen og fra bygdene i nærheten. Mens nåværende Høvedsmann på Grytir, som var med til Brest som mannskap, fortalte om trebåter og tradisjoner, fra sjøsettingen og fra seilassen til Brest.

En viktig del av marknaden var også arrangementene om kvelden. Da ble det arrangert dans, både inne og ute på bryggen. I tillegg til at det var fest i ungdomslagets lokaler som lå like i nærheten av Foldvik brygger. Og den musikken som ble spilt opp, ble besørget av orkester som "Brønnøysundingene" (1982) og "Boknakaran"(1993), og der musikkformen inngår i kategorien "gammeldans". Mange av båtfolkene valgte også å benytte båtene som utgangspunkt for sosiale samvær, her ble det kokt kaffekjeler jevnt og trutt. Og båtfolk møtte båtfolk, studerte og snakket om utbedringer på båtene som hadde vært gjort og utbedringer som trenges å gjøres.

Det som var emisk sett sentralt og som ble påpekt i tilknytning til de fleste av aktivitetene knyttet til kystkultur i Gratangen, var den integrerende effekt disse aktivitetene har hatt, og som har gjort tidligere motsetninger mellom bygdene mindre synlig.

*"Den viktigste effekten av satsingen på kystkultur er at man har funnet et felleselement for folk,..en felles kulturytring, der ingen har noen særrett fremfor andre, noe man kan samle seg om".*

De årlige oppsummeringene av marknadene har vært under betegnelser som "Folkefest i Foldvik(H.T.24.8.92)" og "Større enn noensinne(Fremover 23.7.93)", og antall besøkende,både

publikum og båter, har vært økende for hvert år. Det kan nevnes at i 1982 ble det solgt 4.500 billetter i løpet av helgen, og i 1993 var dette tallet steget til 7.000. Som det stod i Fremover "Hvis martnaden i Foldvik vokser mer nå, må det minst en kommunesammenslåing til for å skaffe funksjonærer(Fremover 24.8.93)"

### **5.3.3. Gratangen-Brest Ekspedisjonen tar form**

Høsten 1990 fikk Gratangen besøk av en irsk båt "Galloway Hooker". Den hadde vært ute på seilas, og ble invitert til Gratangen. Hele kystlaget ble i den anledning invitert på bryggen, og man holdt en flere dager lang fest for mannskapet. Mannskapet hadde med seg informasjon om trebåtfestivalen i Brest.

Samtidig kom det en fransk jordomseiler og slo seg ned i bygda for overvintring. Det ble bestemt at det skulle bestilles fembøring, og at turen til Brest skulle gjennomføres, blandt annet med hjelp av franskmannen som ble ansatt ved museet. Det ble søkt Distriktenes Utviklingsfond om delfinansiering av båten, og fembøringen i Gratangen var det første båtprosjektet DU var med og finansierte. Resten av finansieringspakken til byggingen av fembøringen, stod Gratangen kommune for.

Gunnar Eldjarn hadde nettopp bygget ferdig en fembøring "Salarøy" utenfor museumet i Tromsø. Denne byggingen ble mye omtalt i media. Byggingen skjedde utenfor museumet, i løpet av sommersesongen, som også er høysesong for turismen i nordnorge. Media påpekte at besøket ved museumet aldri hadde vært større, og turistenes interesse for byggeprosessen var stor. Da fembøringen var ferdig og skulle sjøsettes, fikk denne sjøsettingen stor mediadekning, ikke bare i aviser, men også i fjernsyn. Gunnar ble kort tid etterpå kontaktet og bedt om å bygge en fembøring til Gratangen Båtsamling.

Prosjektet hadde en tredelt målsetning. Den første var å få delta på verdens største trebåtfestival. Det andre var å få skolert folk i alt fra å lage rigg og arbeid på båten, til det å lære seg å seile. Det tredje, og kanskje det viktigste var at når Foldvik Brygge var ferdig, og Kystenstevnet var over,

*".....da trengte man et nytt prosjekt å samle kreftene om, noe som kunne samle folk innad i kommunen om en felles oppgave(ref.museumbestyrer)*

#### **5.3.4. Hele bygda bygger...**

*Når skroget er ferdig, er båten halvgjort , pleide de gamle å si. Nå skal båtbyggerne overta, og fullføre verket. Rundtholdt - det vil si mast og rær - og seil skal hun få. Løftingen - det lille huset akter i båten blir deres verk. Tauverk, årer, auskjær og metall detaljer. Alt skal fremstilles etter eldgamle, strenge normer. Store deler av bygda skal engasjeres for å lage alt inventaret som må til i en farkost av "Grytir"s kaliber.*

Gratangen Båtsamlings egne båtbyggernes oppgave, i forbindelse med fembøringen, var å bygge løftingen, male og smøre båten, og rigge den ferdig til sjøsettingen. Dette arbeidet skjedde i samarbeid med Helge Nilsen fra Senja som skulle være Høvedsmann på turen til Brest. Helge var seilmaker, og hadde erfaring med ikke bare rigging, men også med seiling av nordlandsbåter. Helge var også sentral i en del av de kursene som ble arrangert, og som var knyttet til å ta opp igjen *"glemte håndverktradisjoner"*, og å utstyre en fembøring som en fembøring *"skal utstyres"*.

Tanken var å få aktivitet i bygda rundt Gratangen-Brest prosjektet. *"Hvordan utstyre båten med med noe vi selv kan lage"*. Som nevnt i kapittel 1, var barnehagen involvert gjennom et eget prosjekt, der de tilbrakte en del tid i naustet, og blandt annet bakte skipskavring, som mannskapet under overfarten skulle utstyres med. Også skolene var involvert, ungene ble oppfordret til å delta i arbeidet med smøringen av båten. *Det er en enestående sjanse for ungene til å følge med i hva som må til for å utruste en båt..Jeg håper at en bieffekt av dette prosjektet kan bli at vi nå får anledning å ta vare på kunnskap som egentlig holder på å gå tapt.*

Det ble arrangert kurs der fendere<sup>4</sup> ble laget, og det ble arrangert kurs i flatbrødlaging. Håndverkgruppen laget matbommer og auskar. Mens andre laget Lofotkister. Det ble også sydd vadmelklær til de som skulle være mannskap på turen. Prosessen med å utruste fembøringen fikk forholdsvis stor mediadekning, under overskrifter som **"Innspurten til Brest-ekspedisjonen, "Hele" Gratangen står bak"**(Fremover 11.4.92) og **"Sveiping, Lofotkarens stresskoffert"**(H.T. 24.4.92) og **"Dette er ungene som kan alt om bygda si"** (Fremover, 2.4.92).

Selv om det nok, som en av de aktive sa: *"Det for en stor del var Tordenskjolds soldater som stod for det meste av arbeidet"*.

#### 5.4. "BLIKKET RETTET MOT FORTIDEN"

*"Naturens harde vilkår har bygget inn i oss en del særegenheter som vi var i ferd med å sivilisere bort, men som kan brukes som verktøy og byggemateriale for det fremtidige".*

Denne uttalelsen fra formannen i Nordland Fylkeskystlag refererer til den ideologi som ligger til grunn for aktivitetene ikke bare i kystlaget i Gratangen, men i kystlagene generelt som organiserer de tradisjonelle trebåt- og kystkulturinteressene langs kystnorge. Berger, Berger og Kellners(1974) definisjon av ideologi som en bestemt måte å betrakte verden på som har konsekvenser for et bredt spekter av handlinger og forestillinger, er vid nok til uttrykke hvordan jeg forstår ideologi. Den ideologi som uttales i de aktiviteter jeg refererer til tar utgangspunkt i en tradisjonalistisk tankegang, der fortiden gjøres relevant i mange situasjonsdefinisjoner. Samtidig kan denne vektleggingen av fortiden forstås som en uutalt skepsis til moderniseringen som av mange oppfattes som en trussel mot Gratangen. De konsekvenser moderniseringen oppleves å ha hatt i den lokale kontekst, er fraflytting og pessimisme i forhold til Gratangens muligheter til å "overleve" som relevant og levekraftig sted og kategori. Innenfor en slik sammenheng utvikles det en ide om at man gjennom å

---

<sup>4</sup>en fender er et sylinderformet legeme, gjerne laget av tau, som annbringes på siden av båten for å beskytte mot støt og skraping fra kai eller andre fartøyer.

aktivere et tradisjonelt materiale kan demme opp for disse forandringenes konsekvenser.

Disse forhold kommer i Gratangen konkret til uttrykk gjennom at kystkultur som historie og tradisjon har i seg et sett med potensielle ideomer, som hentes frem, fortolkes og benyttes i hendelser, for å gi disse autoritet og autentisitet som tradisjon. Dette uttrykkes blant annet gjennom å bære spesielle klær på sosiale tilstelninger. Som da det ble invitert til sjøsettingen av Grytir, ble alle oppfordret til å møte i "*tidsriktige*" klær. Mange av kvinnene, hadde på seg lange skjørt og ullgensere, sjal eller skaut. "Karfolket" ofte bare med den karakteristiske svarte "skipperlua" eller islender. Disse konnoterer tilknytning til kystkultur, og benyttes i forbindelse med aktiviteter og bæres av de fleste medlemmene av kystlagene langs hele kysten. Særlig barn, og ungdom var "tidsriktig" kledd. Knestrømper, kortbukser, vadmeljakker og skaut, var mer regelen enn unntaket under arrangementet. Men ut over at materialbruken burde være riktig, var det en stor grad av frihet for den enkelte til å fortolke "kystkulturhistorien", og å uttrykke den individuelt i benyttelse av ideomene som kommuniserer om tilhørighet til dette miljøet. Det som imidlertid ikke aksepteres var imidlertid Helly Hansens-seilerjakker og hvite seilerluer og andre ideomer som koonoterer plastbåter. Dette igjen ble oppfattet å uttrykke moderniseringen. Det skulle være trebåter, seiling og roing, og man snakket med avsky om plastbåtene, og deres mangel på egenskaper og "sjel". Det er derimot gjennom å legge turen til Foldvik, at du "*får ro i sinnet og i sjela, pulsen går ned(H.T.7.8.92)*". Plastbåtene, eller "tuppevarene", var "*tomme skall*", som man utformet sine egne ideomer i opposisjon til. På martadene ble det servert hvalkjøtt og lapskaus, og annen mat som i emisk forstand har fått betegnelsen "tradisjonell". Ikke retter som pizza og tacos som i denne konteksten konoterte modernisering.

At disse metaforiseringsprosesser overhodet er mulig, forutsetter at de tegn som tas i bruk er "åpne tegn", at de er mulige å legge subjektiv mening i, og inngå i forhandlinger om. "Å ro fiske på Lofoten", får i den nåtidige konteksten en annen betydning, en den hadde for de som rodde på Lofoten i slutten av forrige århundre. Lofotkisten, auskaret, vadmelklær og båten kan denotere det samme, tegnene har den samme praktiske betydning. Lofotkisten brukes til å ha personlige klær i, auskaret brukes til å tømme båten for vann med, og klærne til å holde varmen. Men om vi ser på hva disse tegnene konoterer, kan vi anta at den intersubjektive meningen til disse tegnene i Gratangen i en nåtidig kontekst, og i forrige århundre fremstår

som meget forskjellig. Gjennom å ta i bruk disse tegnene konoterer man i en nåtidig kontekst, en "kystkulturidentitet", stolthet over å tilhøre en tradisjon som man ønsket å gjøre relevant og å bygge inn i nåtidig og fremtidig samhandling.

Nordlandsbåtene hadde, fra å ha vært negativt kodifisert i en lang periode, blitt positivt kodifisert innenfor et reiselivs- og kystkultursatsingsperspektiv. Denne endringen forutsetter at tegnenes innhold er mulig å endre, at de ikke er "fulle tegn". Helt til begynnelsen av åttitallet ble gamle nordlandsbåter stort sett oppfattet som ubrukelige til ethvert formål. I stor grad ble de benyttet som bålved på St.Hansaften. Kunnskaper om bygging, og bruk av båtene ble ikke oppfattet som relevant kunnskap og dermed heller ikke verdt å holde i hevd. Fembøringen, med "løfting", som kunne tas av, og som ble benyttet som losji under lofotfiske, symbolisert slitet i fiskeriene, og åpne båter med seilføring, ble oppfattet som ubrukelig da overbygde mottorkuttere ble innført på 40-tallet. Disse både skapte større sikkerhet for fiskerne og større effektivitet på båtene. Nye, og mer praktiske båter overtok for de åpne, seilførende nordlandsbåter. Da interessen for kystkultur som tradisjon, og nordlandsbåter blusset opp på begynnelsen av åttitallet, var det få gamle båter igjen. De fleste var enten brent eller hadde råtnet opp.

De metaforiseringsprosesser, som jeg refererte til ovenfor finner man igjen også i det språket som benyttes. Etter en slitsom natt ved roret på fembøringen "Grytir", på veg til trebåstevne på Rognan, ble det snakk om at vi burde stoppe og kjøpe inn mer proviant i Bodø. Dette ble uttrykt gjennom at en av deltakerne sa "*at vi får gå opp i "værre" for å kjøpe wienerbrød*". "Værre" er en gammel betegnelse på fiskevær, og en forkortelse som konoterer at man forholder seg til Bodø i historisk forstand, og ikke som en moderne servicby.

## **5.5. SOSIAL OG KULTURELL INTERGRASJON**

Gjennom etableringen av Gratangen Båtsamlinger og Foldvik Brygger ble arenaer etablert, der tilknytning til, og kunnskaper om kystkulturtradisjoner var relevant. Disse arenaene var imidlertid i utgangspunktet en utstilling av gamle ting, de var knyttet til en epoke som hadde vært, en fortid. Det var igjennom den nybygde fembøringen, og dens ankomst til kommunen at kystkulturaktivitetene kunne fremstå som levende tradisjoner(Harris,O. 1993),

de kunne knyttes til aktiviteter og de kunne erfares(Vike, H.1993).

For å kunne knytte forbindelsen mellom begrepet kystkultur og Gratangen var det nødvendig å inneha kunnskaper. Kunnskaper om Lofotfiske, nordlandsbåter, redskapsproduksjon(trearbeid) om roing og seiling. I Gratangen ble det i forbindelse med forberedelsene til "Gratangen-Brest ekspedition", organisert forskjellige kurs. Gjennom disse skulle man vise at i Gratangen ble gamle håndverstradisjoner tatt vare på.

"Dallen, bomma og eska var fast inventar i utstyret hos reiskaren og fiskeren, sammen med lofotkista, syrankeret og linstampene. Mat, personlig småting og finverktøy får gjerne sin plass i dallen eller bomma. Så når håndtverksgruppa i Brest-aksjonen setter tollkniven i fin,bredlegget furu, gjør de det i trygg forvisning om at de viderefører nordnorsk kystkultur.(Harstad Tidene, 18.2., 1992.). (Journalisten som har skrevet dette var forøvrig aktiv deltaker i disse aktivitetene)."

Båten, som kom til kommunen som "*et fembøringsskall*", inngikk i aktiviteter, som etablerte arenaer der artikulering av kunnskap om,og tilknytning til,kysten var relevant. Disse fremstod som et kulturelt felt, gjennom at de var et aggregat av folk knyttet sammen i et nettverk. De var relasjoner som manifesterte seg gjennom felles handlinger eller nettverk av handlinger knyttet til hverandre eller som laget implikasjoner for hverandre(Grønhaug, R.1978). Disse aktivitetene ble knyttet til Gratangen som kategori, og gav denne nytt innhold. Og samtidig gav aktivitetene, og hvordan man kommuniserte om aktivitetene nytt innhold til den betydning det å være Gratangsværing hadde.

Samtidig med disse endringene i folks bruk av tegnmaterialet, ble måten de forskjellige statuser i personkonstruksjon artikulerte med hverandre på endret. Organisasjoner og grupperinger internt i bygda deltok i felles aktiviteter og ble mer avhengig av hverandre, nye roller og nye relasjoner knyttet til de oppgaver som skulle løses ble utformet. Dette skapte en lokal sosial intergrasjon. Gratangsværstatusen fikk en mer dominerende betydning, noe som gjør at gamle uenigheter som hadde vært knyttet til andre statuser, som de som refererte til bygdene- Foldviking, Årsteining og Fjordbotning blir mindre relevant på de nye arenaer som ble etablert. Disse statusene var knyttet opp til de enkelte bygder i kommunen, og deres

tidligere mer dominerende betydning er synlig gjennom f.eks. oppsplittingen av kommuneadministrasjonen, og lå implisitt i myten om *"at i Gratangen klarer dem aldri å bli enig om nokka. Der er kommunestyremøtene et eventyr"*. Disse uenighetene manifesterte seg ytterligere gjennom f.eks. den klausul som lå i kommunens overtagelse av nordlandsbåtene, det at de ikke skulle flyttes fra fjordbotn(Gratangsbøtn).

I de nye nettverk som ble etablert mellom aktører, knyttet til etableringen av nye arenaer, var det relevante i situasjonsdefinisjonen erfaringer og kunnskaper knyttet til kystkultur som historie og tradisjon. Disse situasjonsdefinisjonene muliggjorde artikulering av en felleskomponent i den sosiale personkonstruksjon i kommunen, og som viste seg å være integrerende. Det å være Gratangsværing, ble en relevant status i samhandlings- situasjoner, og det ble noe å være stolt av.

Den nettverksbyggingen som skjedde, hadde imidlertid en utstrekning som gikk ut over lokalsamfunnet. Gjennom Landsstevnet i 1989, ble "Gratangsværingen som kystkulturbærer" deler av et nettverk som integrerte aktører fra hele landet. Trebåtentusiaster og seilere, medlemmer av forbundet Kysten, som definerte kystkultur som relevant som utgangspunkt for samhandling.

Men selv om den sosiale intergrasjon var sentral, var den forutsatt av og en forutsetning for kulturell intergrasjon. Det er viktig å analytisk skille disse fra hverandre, for å kunne se hvordan disse interagerer med hverandre. Kulturell intergrasjon pågår først og fremst på det symbolske plan, gjennom det Grøhaug(1971) kaller for etablering av signifikans(opc.:69). Den symbolske konstruksjon av Gratangen skjedde på de arenaer jeg har referert til, med referanse til en ideologisk tankegang der fortiden fikk stor betydning(ref 5.4.). Lokalsamfunnet ble rekodifisert, ved å tillegge det nye symbolske kvaliteter, og disse kulturelle verdiene ble forsøkt gjort relevant i debatter om utformingen av fremtiden i Gratangen. Kystkultur ble forsøkt gjort til symbolsk bærer av stedet. Og symbolene tok over der virksomhetene sluttet.

Media, som aviser og fjernsyn har spilt en sentral rolle i den kulturelle intergrasjon som skjedde i Gratangen. Det var gjennom andres,(Norge-Rundts første reportasje fra Gratangen) interesse for *"noen gamle båter som lå og råtnet ned i et naust"* at sentrale idomer, som



senere skulle inngå i metaforiseringer, ble oppdaget. Og "*At man oppdaget at man hadde noe av interesse, noe å vise frem*" skjedde ikke gjennom ansikt til ansikt relasjoner, men gjennom de anonyme strukturer som massemedia utgjør. Selv om det har vært noen sentrale personer, eller det som museumsbestyreren kalte "*Tordenskjolds soldater*" som har deltatt på de aktiviteter som er beskrevet, har det gjennom en aktiv bruk av media, vært mulig å presentere dette som alle kommunens innbyggere har deltatt. Det bilde man gjennom media har skapt av at *hele bygda bygger*, har blitt et lokalsamfunnets symbolske bilde av seg selv.

Mange kommuner har forsøkt å bruke kystkultur som utgangspunkt for aktiviteter og festivaler, men siden dette er mer eller mindre det samme over hele landet gir denne betegnelsen ingen "exclusive marker(Bjerkli,B.1991:6)". I utgangspunktet, hadde Gratangsværingene i en regional kontekst problemer med å få aksept for en situasjonsdefinisjon, og en selvpresentasjon som knyttet kystkultur til Gratangen. Kommunen hadde historisk ikke vært spesielt kjent for båtbygging, eller innehatt andre historiske spesifikasjoner, som gav den en særrett fremfor andre kommuner langs kysten til å bruke benevnelsen "kystkulturkommunen i NordNorge"(Nordlys,18.7.92). Denne selvpresentasjonen ble derfor umiddelbart ikke i den regionale konteksten akseptert, den ble tilbakevist som hovedkriterie i forhandlinger om situasjonsdefinisjonen. Naboene fnyste, og "*dæm va no ikkje nokka meir på Lofoten enn oss, dæm gikk jo tidlig bort fra småbåta. Og slo seg opp på silda, sel- og hvalfangst*". Også det tilfelle at Gratangsværingene måtte hente inn ekspertise utenfra, båten som ble bygget på Kvaløya og Høvedsmannen som kom fra Senja ble i gitt situasjoner benyttet som argumenter for at "*dæm har mistet et ledd, dæm vet ikke ka dæm har hendern sine i*". Identitet som spilles ut, må være meningsbærende for andre. Dersom aksept uteblir, eller anses å ikke ha verdi vil forholdet oppfattes som et stigma(Goffmann 1963, Eidheim 1971).

I neste kapittel, skal jeg vise hvordan "Gratangen-Brest ekspedition" innenfor en slik kontekst, var den begivenheten som skulle gi Gratangen legitimitet som kystkulturkommune. Og som gjorde en selvpresentasjon som kystkultur bærer meningsbærende både regionalt og nasjonalt.

### SJØSETTINGEN AV GRYTIR OG TUREN TIL BREST

I dette kapitlet vil jeg følge prosessen med fembøringen Grytir, fra sjøsettingen i Gratangen, til Brest i Frankrike. Det ble sendt "reisebrev" hjem, fra den to måneder lange overfarten, som var en viktig dokumentasjon av hva "*en fattig bygd av internasjonalt format*", kunne klare å få til. Da Grytir nærmet seg Brest, reiste en delegasjon Gratangsværinger, og en feltarbeider ned for å ta imot fembøringen. Denne delegasjonen skulle være behjelpelig med presentasjon av Gratangen og Nord-Norge i Brest, i samarbeid med Tromsreiser A/S, for potensielle turister.

Konseptuelt endrer fembøringen betydning på denne reisen. To prosesser var sentrale. På den ene siden, fortsatt økonomiske og politiske støtte og legitimiteten til prosjekt "kystkultur i Gratangen", som for en stor grad var knyttet til reiselivsutviklingen. Og for det andre behovet for å få den reformulert personkonstruksjon(ref.kap.5), manifestert gjennom "Gratangen-Brest ekspedition".

I tillegg vil min oppgave være å vise at gjennom å følge Grytir til Brest, ønsket jeg å identifisere de egendynamikker (Grønhaug,R.1978) som var drivkraften i disse prosessene, og på denne måten være i stand til å identifisere de felt som var relevante, og artikulasjon mellom dem. Det er gjennom oppdagelsen av disse felt at det er mulig for meg å gå i dybden på, og oppdage personkonstruksjonprosessene.

#### 6.1. SJØSETTING AV GRYTIR

Et par måneder etter at fembøringen var hentet på Kvaløya, ble det invitert til storstilt "settarfest" i Gratangen. "Grytir" skulle sjøsettes etter gammel tradisjon. Og folk ble oppfordret til å møte i "tidsriktig" klesdrakt(Fremover 24.4.93)", for å delta i begivenhetene som strakte seg over flere dager. 400-500 mennesker møtte opp, utenfor fembøringsnaustet på Gratangen Båtsamlinger, for å delta i selve sjøsettingen, og mange av dem i ull- og

vadmelsklær "på gammelt vis".

Første del av seremonien var taler og gaveoverrekkelse til de som hadde vært sentrale under byggingen av båten. Byggingen av fembøringen ble oppsummert på denne måten:

*Etter at skroget var ferdig, ble den slept til Gratangen og satt inn i naustet her og våre egne båtbyggere overtok. Alt riggingsarbeidet blei gjort her, det vil seie løftingen som dokker ser blei bygget på han atte, alt av inventar og utstyr, beslagarbeid; alt av arbeid; årer,rigg - alt..*

Fembøringens tilhørighet til bygda ble understreket gjennom at man vektla det byggearbeidet som ble gjort i Gratangen.

Båtbyggerne Gunnar og Iver var invitert, og i tillegg til gaveoverrekkelse og takkeord, ble Gunnar bedt om å si litt om å sette båt, og om hva "setteran"(de som sjøsetter båten) måtte kunne for å få det til.

*"Setting er fest, dere får en annledning til å samles. Og man må bruke folk, og når man bruke folk må man ha dram, grøt og alt som skal til, ellers blir det ikke noen ordentlig sjøsetting. Et av hovedpoengene er at man må ha en oppsanger som synger båten ut, det er han som koordinerer arbeidet; og så må man ha en 10-12 mann på hver side. I gamle dager holdt det med 2 båtmannskap, altså 6 på hver side, men nå er vi et annet folk, så vi må sannsynlig være det dobbelte."*

Deretter klatret Høvedsmannen ombord, og beordret setteran til å "ta ryggtak og kjenne etter - og prøve å finne balansepunktet på båten". Samtidig var det viktig: "ikke å la det gå før fort, både for å holde stemninga og for at man skal ha tid tel å ta dram mellom takan", som han sa.

"Larsen Cognac", var en av sponsorene på Gratangen-Brest ekspedition. De var dermed også sentral under sjøsettingen av fembøringen. En kar gikk rundt med flasken, og sørget for at det "blei balanse på babord og styrbord side". Meter for meter ble båten flyttet ut av

fembøringsnaustet, mens høvedsmannen sang "å så setter vi, og hivv..og så setter vi han ned der!" Så var det ny runde med dram. For hver meter av båten som kom til syne på yttersiden av stornaustet steg jubelen blandt de fremmøtte.

Da båten var vel ute av naustet, ble en 90 år gammel mann, som i sin ungdom hadde reist på Lofoten, bedt om å rense båten, fordi det hadde vært katt ombord: "Gammel tro tilsier at ingenting med klør, klauver eller hover måtte ombord i båten, det ville bringe med seg uvetter, skrømt og store mål utur i all sin ferd(Harstad Tidene 24.4.93)". Før selve ritualet fortalte gamlingen hvor han selv hadde lært hvordan dette skulle gjøres;

*"Det var i 1927, og vi va i Harstad før å gjøre oss klar tel feske. Det va i middagstida, og vi satt akkurat å spiste på dekk, da ei katt sneik seg ombord. Vi snakka om dettan, og no kan vi bare holde oss på land, vi gjør ingenting ombord! Og no gjaldt det bare å berge livet, no når vi fekk en av dessan klovdyan ombord, før då trudde vi jo alle på dettan. Det som hendte va at det va en bestmann ombord, men det va ingen som fekk nokka særlig forståelse av han; han va førr seg sjøl. Etter at katta gikk i land, så va det han som bynte å leite etter saker og ting på dekket der katta hadde gått."*

Så viste han oss hvordan han hadde sett bestmann gå rundt og lete og samle opp "kattehår" i hele båten. Etter at disse var samlet opp i lua, ble de kastet fem ganger overbord mens han ropte: "dokker skal ikkje være me tel Frankrike, dokker høre heime her! Deffør blir dokker kasta ut."

Som avslutningen på denne delen av sermonien var det diktopplesning av en lokal lyriker. Diktet var skrevet spesielt til denne anledningen:

"Tusen å siden risset jeg inn i berget en båt  
et skip med en sol ombord  
Det skulle seile over himmelen og bringe lys og varme til de kalde strender  
Eg er lengselen Båten er mitt symbol  
Mannens drøm om rikdom og ære

Kvinnens håp om kjærlighet og varme, risset inn i mine linjer  
I sansenes virvel ble jeg til  
Gullskinnende planker og hov  
Duft av tjære og bark  
Klinkende hammerslag mot stål  
Og bak, bak det hele Det blå uendelige havet  
Du som i morgenbrisen står til rors ut fjorden  
Ser du slik Gunnar gjorde de fagre lier  
Eg ber i meg vissheten, ei trygghet fra de store skoger  
Om ettermiddagen når vinden fra havet øker og alle stag må strammes  
Føler du då varmen fra kroppan til dem som eg bar frem gjennom livet  
Og når du i kveldsol ankre opp i landskyggen Kjenner du då trettheta sige inn over deg  
Men du må ikke sove for nattvindens susning  
I dem ligg lyset og de fagre drømmene

Etter at første delen av sermonien var over, ble båten løftet opp på en av forswarets lastebiler, for så å kjøres fra Gratangsbøtn til Foldvik Brygger. Det lå enda is i Gratangsbøtn mens Foldvik, som lå lengre ut i fjorden, var isfri og der den endelige sjøsettingen skulle finne sted. Senere på dagen fortsatte sjøsettingen der, med blandt annet dåp som den 80 år gamle Dagmar Johnsen sto for, sammen med barnehageungene som faddere. Båten ble døpt i en blanding av Nordsjøvann, Gratangsvann og Fransk cognac. Denne blandingen ble forklart på denne måten:

*"Sjøskvetten fra Gratangen gir sin egen betydning. Gratangen har historisk sterke tilknytning til fiske- og fangstfelter ved New Foundland, og hører dermed med. Den franske konjakken blir bindeleddet mellom Gratangenbåten og dens første store havseilas, nemlig Brest i Vest-Frankrike og en internasjonal båtutstilling av gigantformat"(H.T. 27.4.92).*

Andre barn, elever ved Nord-Gratangen skole hadde vært på yttersiden av fjorden for å hente rullestein, 2,5 tonn stein, som var nødvendig ballast i båten: *"Og akkurat som i gammel tid skal ballaststeinen lastes ombord av en menneskelig kjede"(H.T.24.4.92)*

En representant for kommunen sa i sin tale: "*Den båten som står å beskue i dag er et bevis for at vi i Gratangen ikke vil glemme historien, men tvert imot bygge fremtida på den*"

Etter sjøsettingen var det settarfest på Foldvik brygge.

*"Begivenheten ble ikke en liten merkedag for Gratangen, som de senere årene har gjort sitt eget kommunenavn og begrepet kystkultur i Nord til synonymmer(H.T.27.4.93)*

## **6.2. "Å SEILE INN I HISTORIA", - REISEBREV FRA TUREN TIL BREST.**

Søndag 5.mai, tok "Grytir" farvel med Gratangen. Mannskapet var sammensatt av høvedsmannen og to andre seilkyndige karer fra Stonglandseidet, en kokekyndige kar fra Gratangen, en kvinnelig journalist, en båtbygger som hadde slått seg ned i Gratangen og franskmannen som i løpet av sin jordomseiling hadde overvintret i Gratangen. Det var et sammensatt mannskap som hadde til oppgave å seile Grytir til Brest. Grytir skulle seile langs Norskekysten til Stavanger, derfra skulle Nordsjøen krysses, før man anløp Inverness i Skottland. Så kryssing av Irskesjøen, før kanalen ble krysset mot franskekysten. Det ble sendt hyppige meldinger "hjem" til aviser og tidsskrift fra hele ferden. Man berettet om hvordan turen utviklet seg. De fleste aviser i Nord-Norge hadde et eller flere oppslag som dekket turen. Fransk TV2 laget et innslag fra sjøsettingen i Gratangen, et fra Inverness i Skottland og et fra Brest. Norge Rundt laget et innslag fra sjøsettingen i Gratangen.

I Brest ble det likevel snakket om den dårlige mediadekningen avviklingen av reisen til Brest hadde fått. Journalisten som deltok, uttrykte misnøye med avisenes manglende vilje til å ta inn de reportasjer hun sendte hjem til Norge. Gratangsværingene i Brest uttrykte generell misnøye med den mediadekningen begivenheten fikk hjemme.

Dette kan delvis forklares med bakgrunn i hendelser i den regionale kontekst. Trebåtstevnet i Brest falt sammen med to andre store begivenheter; åpningen av det nye kulturhuset i Harstad, og kongeparets kroningsferd. Disse begivenhetene hadde nok konsekvenser for de prioriteringer avisene som dekket Gratangen, dvs avisene "Fremover" og "Harstad Tidene" gjorde. Både Harstad Tidene, Nordlys, Aftenposten og Bergen Blad hadde egne journalister i Brest.

Høvedsmann på ferden har i etterkant av turen ved flere anledninger og i flere lokalsamfunn, vist lysbilder og fortalt om Gratangen-Brest ekspedition. Høvedsmannen er en god historieforteller, og det har vært stor oppslutning om disse begivenheter. Høvedsmann var også hovedtalsmannen ovenfor media under hele turen. Den sentrale ideologi som formidles fra ferden er gjenreisningen av Nordlandsbåtens egenskaper som havgående fartøy, båtens handtering av sjø og vind, og samtidig gjenreiser båten tradisjoner i måten å møte reisende på.

*"På vår ferd nedover Nordlandskysten er vi blitt tatt imot på en måte som står helt i stil med vår århundregamle nordnorske kystkultur; Er du våt og kald og sulten, ja, så får du all den omsorg du trenger..Uttalte høvedsmann om den mottakelsen de fikk på de steder de var innom(Nordlys,12.5.92).*

Som det fremgår, er omsorg noe som knyttes opp, og som inngår i kategorien kystkultur. Dette var Grytir en eksponent for på sin ferd. Begrepet omsorg sammen med andre begreper som "god tid", inngår i den nåtidige forståelsen av de fortidige verdier. Den tradisjonelle nordlandsbåten "forløser" denne væremåten og samhandlingsformene i de kontekster den inngår i.

*"Ufrivillig landligge både i Lødingen og i Risvær i Lofoten i forrige uke ville for mannskapet ombord på en mer moderne farkost en "Grytir" blitt sett på med ublide øyne. Men så er det slik at en seilbåt som vår ikke har "Anløpstid". Vi har kun "Ankomststeder""(Høvedsmann til avisa Nordlys 12.5.92).*

Et annet sentralt begrep som ble manifestert gjennom å seile båten til Brest, var autentisitet. Gjennom "å seile slik vikingene gjorde" ble Grytir gitt den nødvendige autoritet til å fremstå som et symbol som knyttet fortiden og nåtiden sammen. Den tradisjonelle kystkultur blir mulig å erfare, i vår samtid.

*"Så kommer en ny bølge, løfter båten opp i vinden, og Grytir rir på bølgen framover. Du virkelig seiler avgårde. Et langt svusj høres idet bølgen kryper under det elegante skroget, det klukker og det sukker idet vannmassene slipper taket og vi daler ned*

igjen. Et lite øyeblikk og det samme gjentar seg. Slik seiler vi gjennom natten, den eneste fembøringen i verden som kommer fra sitt virkelige opprinnelige rike og som skal til Brest og vise seg for resten av verden i en tradisjonsbåtfestival ingen har sett maken til(Fremover,11.7.92).

Verdien til den tradisjonelle kystkulturen blir understreket gjennom å vise til at tradisjonelle innretninger og ordninger som inngår i begrepet kystkultur, i reelle hendelser fremstår som mer fortreffelig innretninger, enn de som kategoriseres under betegnelsen moderne.

*"Den elektriske pumpen har gått tett igjen, det blir å bruke den manuelle. Den gode gamle pumpen som rett og slett er en kvadratisk sylinder ned mot kjølen på båten, oppi denne en stav med et kvadratisk skinn montert på enden, som en paraply opp-ned.. Denne drar du opp og ned til du får fylt hele sylindere med vann, som får fart utfor ripa i ei renne. Mer effektiv enn noen av de automatiske pumpene vi har ombord"(Fremover 11.7.92).*

Sentralt i myten om nordlandsbåten, er dens egenskaper under ekstreme vær- og vindforhold, og mannskapenes evne til å handtere båten under slike forhold. I informasjonsbrosyren til fembøringen "Sølvtoskillingen", som står på Gratangen båtsamlinger, står det om Ole Aronsens beretning fra 1875:

"En gang samme vår fikk vi kuling av sydvest, og var for Tunes og fisket. Vi hadde båten full av fisk, og kulingen tiltok, så vi krysset med 6 klør, og sølvtoskillingen viste også den gang at han forstod seg på baugsjø og berget sin last som var innenbords".

I en avisartikkel fra Brest ekspedisjonen fremstår tilsvarende fortelling på denne måten:

*"Irskesjøen er sikkert vennlig nok, men den har ord for seg for å være et hardt havstykke. Nesten på linje med Nordsjøen. Og Grytir får både med- og motfart hele søndagen. Mannskapet blir sånn passelig våte, og utpå ettermiddagen seiler vi for fem klør. Motstrøm gjør seilasen til et slit. Vi føler oss ikke så veldig høy i hæen. En fembøring er ikke laget for for å krysse større havstykker, og vi er på kurs for*



*selve Atlanteren. En åpen båt får innabords det vannet som kommer over ripa. Men Grytir er god i sjøen, vi føler oss trygge ombord"(Fremover 11.7.93).*

Som vi ser må det farefulle med en slik ferd understrekes, noe som, i tillegg til at det faktisk er forbundet med fare å ferdes i åpen båt over havstrek, er med på å gi seilaset den nødvendige grad av "heltedåd" som vikingenes seilaser har i vår tid. Samtidig skal båten fremstå som bedre enn de moderne båter, og på en måte slik at det må komme frem at mannskapet til tross for at de "ikke er så høy i hatten", er trygge ombord.

5

Under de foredrag som Høvedsmannen har holdt rundt i foreninger og på tilstelninger, ble også Grytirs evne til å vekke oppsikt vektlagt. Som denne lille anekdoten fra Inverness i Skotland.

*"Vi fikk en fantastisk mottakelse, dæm kalte oss bare; "Those people in that norwegian longship" ,og alle viste hvem vi var. Overalt kor vi lå om kveldan, kom de folk ombord med skotske produkter..*

*Vi blei mer og mer berømt, for å sei det sånn..og alle kom ombord, som en kar som snakka perfekt norsk, selv om han aldri hadde vært i Norge; han hadde seilt ute på norske båter. Han kom ombord med Snorre Kongesaga og Johan Bojers "Siste Viking, som var helt utlest og lørvat. Og han holdt lange kolossale fredrag om norsk historie og norsk kultur."*

### 6.3. TREBÅTFESTIVALEN I BREST

*"Og endelig etter nesten to måneder på tur, kommer vi inn i havna i Brest. Og der viste alle kæm vi va, dæm hadde sett oss på tv og utbrøt "Ahh, Norwegians- Grytir,*

---

Klør, er en innrøtning som har til oppgave gjøre seilet mindre i diameter, når vinden er sterk. Denne fungerer slik at det i seilet er sydd inn jernringer med ca en halvmeters mellomrom, og i bunnen av seilet er det en klo, som man hekter så mange ringer som nødvendig inn på. <sup>5</sup>

*Grytir* ".dæm sku ned å se korsen normenn som kom fra havet så ut, korsen dæm satt, korsen dæm spiste, korsen dæm snakka og tel å med nån stakk hodet inn under seile om kvelden før å se korsen dæm sov. Det va svart av folk på kaien, to milliona menneska va å så på oss i løpet av disse dagen.(fra høvedsmannens foredrag i kystlaget "Arctandria", Tromsø mai 93)".

Høvedsmannens beskrivelse av trebåtfestivalen i Brest, reflekterer nok til en viss grad ren fortellerglede. Men trebåtfestivalen var et gedigent arrangement. I tillegg til 2.500 trebåter fra hele verden samlet festivalen ca.14 000 mannskap, 3000 musikere som holdt 300 konserter på fire store utendørsscener i løpet av festivalen, og besøksantallet er estimert til mellom to og tre millioner mennesker som hver betalte 80 f for en dag, eller 150 f for fire dager, i inngangsbillett. I tillegg til trebåtene besto utstillingen av rekker med telt med utstillinger fra europeiske museum, fra interesseorganisasjoner for treskip, maritim håndverk og salgsboder av diverse slag med varer tilknyttet sjølivet.

Det var telt med restauranter og barer, der det også var underholdning av forskjellig slag, men med hovedvekt på musikk med trekkspill og fele. Det ble danset og sunget "shanties" ut i de små timer.

Den norske utstillingen var samordnet av organisasjonen Kysten, som på over 200 kvm presenterte "miljø og aktiviteter i Kyst-Norge". Det gjorde de gjennom billedmateriale, tekster og båtmodeller. Utstillingen var fysisk plassert i et utstillingstelt, ikke langt fra bryggen Grytir var ankret opp ved. Største delen av denne utstillingen var utformet av Voxengs samlinger. Gratangen båtsamlinger og Tromsreiser A/S, hadde en felles informasjonsdisk inne i utstillingsteltet, og i tillegg ble det slått opp et båtskott rett utenfor teltet.

Gratangen båtsamlingers utstilling, besto som sagt, av et utendørs båtskott, uten vegger, der båtsamlingens egen båtbygger skulle bygge en toroms nordlandsbåt i utstillingsperioden. Samtidig utførte andre medlemmer av kystlaget annet trearbeid under båtskottet, og "kjærringene" laget svele som ble solgt til tilskuerne. I utstillingshallen hadde som tidligere nevnt Gratangen båtsamlinger en stand i samarbeid med Tromsreiser A/S, der informasjonsmateriale om Troms fylke som reisemål ble markedsført. På standen var det meningen at et multivisjonsprogram som var produsert i Gratangen, og som fortalte om

kysthistorie gjennom 10 000 år, med vekt på båter, fiske og fangst, skulle vises. Men dette var ikke blitt ferdig i tide, mot slutten av utstillingsperioden ble det derfor erstattet med lysebildefremvisning av byggingen av Grytir og seilturen til Brest.

Multimediaprogrammet ble i etterkant av festivalen i Brest en del av Gratangen båtsamlingers tilbud til turister. Det vises for interesserte i et lokale i tilknytning til båtsamlingen. Multimediaprogrammet kostet omlag to millioner kroner å lage, og var finansiert av Norges Råfisklag og Distriktenes Utviklingsfond.

Det hadde i forbindelse med festivalen blitt laget et magasin, der de mest fremtredende båtene som deltok på festivalen ble presentert. I dette magasinet ble Gratangen, Grytir, og reisen til Brest presenter i tekst og bilder over 5 hele sider. Dette magasinet var skrevet på fransk, og hadde et opplag på flere hundre tusen.

"Grytir" hadde fått båtplass under kategorien tradisjonelle trebåter, sammen med den gamle fembøringen "Munin", og jakta "Gurine" fra Bergen. På samme piren, rett ovenfor "Grytir", lå den sveitsiske "Vinland". Dette er en kopi av et vikingskip, med skjold langs ripa, og dragehode i bauen. En båt som alle nordmennene fnyste av, eller overhode ikke kommenterte. I tillegg var de to store seilskipene "Sørlandet" og "Statsraad Lemhkuhl" representanter for Norge, sammen med en del andre mindre seilbåter.

Grytir hadde medbrakt et seil med informasjon på både engelsk og fransk. Den engelske versjonen var som følger:

"The fembøring is the largest model of the nordlands boats. Always an open boat, it is constructed from the Viking ship traditions - and has been continuously in use over a thousand years. The last one was used about 1920. The result of a known-how inherited from father to son, they were built without plans".

Ellers innholdt seilet informasjon om hvem som hadde bygget båten, hvor lang den var, hvor den kom fra, og hvilken reiserute båten hadde hatt.

Ombord på "Grytir" hadde mannskapet 24-timers vakter, både for å beskytte båten, men også for å svare på spørsmål fra publikum. Mannskapet, i sine vadmeler og ullklær delte velvilligst ut tørrfisk og brosjyrer til franskmenn i tusentall. Båten ble også snart et møtested for alle med en viss tilknytning til Gratangen, for journalister og andre norske tilreisende. Det ble skrevet hjem:

*"Grytir er nedrent av folk som vil se. Selv om fembøringen deler oppmerksomhet med 2.500 andre båter, faller det i mannskapet og de andre medarbeidernes lodd å være gjenstand for undrende og beundrende blikk, tusenvis av spørsmål og kommentarer. Noen står så lenge og ser og ser, at de blir invitert ombord. -Med skoene på? spurte en av de takknemelige som fikk tilbudet.-Ja, selvfølgelig.."(Fremover 13.7.92).*

I annen annen avis:

*"Men det er deilig å være nordlending her. Invitasjoner hagler, løpesedler med beskrivelser av det nordnorske, artistiske eventyret føres i skred til franske hender, og hvor språket ikke strekker til, blir det tegnet og vist med hendene(H.T. 14.7.92).*

#### **6.4. MANIFISTERING AV GRATANGEN SOM KYSTKULTURKOMMUNE**

Cohen (1987) påpeker at først konstruerer individene lokalsamfunnet på det symbolske plan og deretter blir lokalsamfunnet en ressurs og et lager for mening i hverdagen. Kystkultur som meningsbærende kategori i identitetsbyggingen i Gratangen, vil være avhengig av positiv bekreftelse på den symbolske konstruksjon, for at den skal være meningsbærende for de individene som gjør denne kategorien relevant i symbolkonstruksjonen.

Det var i møte med utenlandske båter og seilere, at man opplevde at denne selvpresentasjonen var mest entydig meningsbærende, og det var først og fremst i utenlandsk media og under reisen til og oppholdet under, trebåtfestivalen i Brest at man fikk oppmerksomhet. Gratangen og "Grytir" var plukket ut som en av hovedattraksjonene og ble presentert over 8 sider i festivalkatalogen i Brest. Fransk fjernsyn var i en uke i Gratangen under sjøsettingen, i tillegg til at de laget et innslag om "Grytir" fra Inverness i Irland. I tillegg ble fransk TV3's

åpningsprogrammet fra Brest direkte overført fra Grytir. Og den oppmerksomhet som ble Grytir til del, ble det skrevet hjem om.

*You are ze stars here! utbryter Pierre Najnudel, produksjonssjef for det ukentlige kystmagasinet "Thalassa"(H.T. 14.7.92).*

Også feltarbeideren tok del i den oppmerksomheten som ble Grytir til del. Overalt hvor franskmenn ble oppmerksom på mitt norske statsborgerskap, ble jeg umiddelbart knyttet opp mot Grytir, og fikk en tirade av spørsmål og kommentarer på "den store reise" som var utført.

Gjennom å møte og å artikulere om seg selv ovenfor tilskuerne, franskmennene, de som Tromsreiser A/S oppfattet som potensielle turister, ble det spesifikke og verdifulle med kystkulturidentitet artikulert og bekreftet. Franskmennene fremstod som relevante støttespillere som var villig til å nedtone ulikheter, og å bekrefte ønsket identitet. På den måten fikk Gratangsværingene som kystkulturbærere bekreftet selvoppfatning og menneskeverd.

Som denne historien, der høvedsmannen forteller Gratangsværingene om franskmennenes reaksjoner på møtet med Gratangen utstilling av trebåtbyggingen, gir et bilde av:

*Det va fantastisk å se på folk... va det en masse spon på asfalten, så kom folk bort og tok litt spon, dæm så på den og kjente på den, og så tok dæm å lukta på den, og va heilt førfer at det va ordntlig tre og når dæm sku gå så slepte dæm ikkje spona, dæm gjorde som ingenting å så lurte dæm spona ned i lomma.. da kan vi tenke på korsen folk leve i forskjellige deler av verden, for oss e det helt naturlig å kløyve ei vedskive, å høvle og stryke på ei fjøl. Eg huske spesielt en kar som kom ombord, han satt en halvtime å bare så, før han sa "and its all wood".*

De aktiviteter som jeg gjennom denne empirien henviser til, er aktiviteter som kan forstås som produksjon og fremvisning av spesifikke symboler som definerer inklusjon av deltakerne i et fellesskap. Fembøringen signifieres, den gis betydning og kommuniseres om, og den sentrale tegnproduksjon som skjer er knyttet til å gi båten et innhold som knytter den til Gratangen. At denne signifikasjonen oppfattes av andre som signifikant, at den aksepteres og gis

oppslutning om, er viktig for at den skal kunne inngå i identitetsbygging.

Reisen til Brest, ble i denne signifikasjonsprosessen sentral, den gjorde at forbindelsen Gratangen-Kystkultur, ble en forbindelse som ikke bare i Brest, men også gjennom en aktiv bruk av media, i en regional kontekst ble en signifikant enhet. Tegnproduksjonen utgjorde samhandlingsforløpenes muligheter og begrensninger, samtidig som samhandling var en forutsetning for endringer i kodebruken. Ved hjelp av tegn presenterte Gratangsværingene i Brest seg ved å fremheve spesifikke statuser fra sitt repertoire. Om motparten i samhandlingssituasjonen aksepterer en slik selvpresentasjon vil avhenge av i hvilken grad de har en enighet om relevanskriteriene i situasjonsdefinisjonen. Tegn-produksjon er et adskillbart aspekt innenfor situasjonsdefinisjonen (Grønhaug,R. 1973). Og som Grønhaug(1971) bemerker skjer denne tegnetableringen gjennom at aktørene aktivt tilskriver tegnobjektet spesifikk signifikans(opc:100).

"Denne "tegn-etableringen" er "pre-constrained" ved foreliggende "råstoff" av kode-matriell og av den tidligere konvensjonelle bruk av dette. Omvendt er "tegnetablering" muliggjort ved at enhver kode, som pr. definisjon består av et sett termer kan permuteres, alltid gir rom for manipulasjon og nye betegningsstrategier(opc:100)."

De påpekninger som Grønhaug gjør, gir assosiasjoner til Wagners(1981) begreper om convention og invention, og dynamikken mellom disse. Kystkultur kan til en viss grad sies å konvensjonaliseres gjennom Gratangen-Brest ekspedisjonen.

#### **6.4.1. Identifikasjon av relevante felt**

Individene inngår i et lokalsamfunn i en serie organisasjonsenheter, og mange av disse kan være av en større skala enn samfunnet som lokalitet. Disse enhetene fremstår som aggregater av ulik størrelse og utstrekning, og det er deres egendynamikker som definerer dem som enheter. Reidar Grønhaug(1978), kaller disse enheter sosiale felt. Disse enhetene varierer i form og skala,men "**they display in common certain basic features allowing for an uniform terminology**(Grønhaug,R.1978:81)". De er altså sosiale organisasjoner som har visse

felles koder, eller en grad av enighet om innholdet i de tegn man kommuniserer med. De samme individene er involvert på en hel rekke felt, og vår oppgave som forskere er å identifisere disse feltene, deres skala og kompleksitet, og den måten disse feltene utgjør hverandres betingelser på. For å identifisere de felt som er involvert i prosjekt kystkultur i Gratangen har jeg i gjennomgangen av det empiriske materialet forsøkt, "start by describing patterns in emically codified events(opoc:119)".

Jeg har i kapittel 5, vist hvordan kystkulturbærer blir en relevant status i Gratangen. Denne statusen, viser seg å inneholde mange potensialer, den gir mange oppportuniteter i ulike situasjoner. I Brest viser det seg at når Gratangsværingene er kystkulturbærere blir de intergrert i et nettverk, et system av forbindelseslinjer som hadde en skala som nærmest var global. De delte koder, og innhold i de tegn som det kommunisert med som ble gjenkjent og akseptert av trebåtentusiaster og båtmannskap fra store deler av verden. På den skolen, der Gratangsværingene og feltarbeideren bodde i Brest, spiste vi blant annet frokost med et båtmannskap fra Martinique. Vi kunne samhandle og kommunisere på bakgrunn av en felles terminologi, der trebåter og seiling gav en situasjonsdefinisjon som muliggjorde integrasjon. Om kveldene, da det gjerne satt mange nordmenn ombord på Grytir og pratet, hentet det ofte at andre trebåter kom opp på siden, med musikanter, og "svingende beger" fra hele verden. Man kunne gjerne klatre ombord i disse båtene fra andre båter, men jeg så aldri noen tilskuere, fra kaiene gå ombord. Det ble arrangert en mannskapsfest under festivalen. Et havneområde var avstengt, og de ulike båtene hadde fått et vist antall adgangskort. På denne festen deltok 12 000 personer som ble bispist og underholdt ut i de små timer. Gratangens 25 persons store delegasjon i Brest, i tillegg til feltarbeideren inngikk i denne kategorien, ikke som tilskuere, men som deltakere i aktivitetene i Brest.

Gjennom utøvelsen av en rolle som kystkulturbærer inngår Gratangsværingen ikke bare i et fellesskap i Brest. Denne rollen er komplementær til en rekke andre roller på ulike nivåer. Den er relevant i forhold til turistorganisasjoner som Tromsreiser A/S, på et regionalt nivå, og NORTRA A/S på et nasjonalt nivå, med bakgrunn i at kystkultur nå er integrert som et av flere satsingsfelt både regionalt og nasjonalt. Kystkultur som satsingsfelt, og dermed også rollen som kystkulturbærer er komplementær til både kommunal- og fylkespolitikere. Og den er relevant i forbindelser med de kriterier som er utformet av finansieringsinstitusjoner av

offentlig karakter. Dette impliserer at det er økonomisk opportunt å identifisere seg på denne måten. Gjennom kystkulturrollen integreres Gratangsværingene i den offentlige sfære. En del av de bevilgningene som lå til grunn for utrustningen av Grytir og oppholdet i Brest er knyttet til disse forhold. Og disse forbindelsene mellom kultur og reiseliv, mellom kultur og økonomi, er en offentlig satsingsstrategi. Som gjør kultur til basis for økonomi. Implisitt i disse forbindelseslinjene er at man gjør identitet til en vare, et tema i regional utvikling og nasjonal politikk. Og identitet blir verktøyet turistorganisasjonene benytter i kampen på det internasjonale markedet, om turistenes oppmerksomhet.

Kystkulturbærer er altså både en økonomisk, en politisk og en kulturell rolle, og når det ifølge Grønhaug er sett av komplementære roller som gjennom samhandling aggregeres opp og identifiserer sosiale felt for oss(Grønhaug,R.1978:119), vil jeg kalle økonomiske, politiske og kulturelle enheter for ulike felt. Og for å kunne identifisere hvilken av disse felt som blir dominerende må den rollen som dette feltet implikerer ha størst konsekvens for rolleallokeringen generelt, og for at dens sosiale relasjon integrerer en populasjon på en spesielt effektiv måte. Det er Gratangsværingenes kulturelle rolle som kystkulturbærer som har konsekvenser for den sosiale allokeringen av de andre roller aktøren har, når han forflytter seg fra en arena til en annen, fra felt til felt.

I Brest blir den norske statusen på en internasjonal arena, transformert til, og danner utgangspunktet for regional identitet. Gratangsværingene må til Brest for å, i en regional kontekst bli kystkulturbærere.

Den skala, eller utstrekning som det kulturelle felt hadde i Brest var som tidligere nevnt av en nærmest global karakter. Den integrerte seilere fra både Gratangen, New Zealand og Martinique, som var integrert både gjennom organisasjon og kommunikasjon. Samtidig kan dette feltet sies å ha et uendelig antall muligheter i kombinasjon av roller, eller antall personkonstelasjoner som er mulig. Den eneste fellesnevner for samhandling og kommunikasjon blant trebåtentusiaster i Brest var som sagt kunnskaper om, og tilknytning til trebåter. Dette feltet får dermed både stor skala og stor kompleksitet. Stor kompleksitet blir i Webersk terminologi definert som kjennetegn for Gescellshaft, et samfunn med organisk solidaritet, uniplekse relasjonstyper, intern differensiering og høy distribusjon av kunnskap.



Dette defineres ofte som kjennetegn i moderne samfunn. Og jeg vil derfor videre diskutere modernitet mer generelt.

#### 6.4.2. Utstrekning av kategorien "Gratangsværing".

Gratangsværingene som alle sosiale personer bærer i seg alle de felter man beveger seg i, disse felt refererer til utstrekning av den enkelte status i forskjellige samhandlingssekvenser, og viser oss som forskere hvilken enhet som må inngå i vår analyse. Det å være nabo, har over en kaffekopp bare en lokal utstrekning, mens det å være formann i kystlaget i enkelte situasjoner medfører at både nasjonale og internasjonale prosesser er relevant. Det er de spesifikke egendynamikkene på de enkelte felt som vil definere feltets størrelse, og gjennom å følge disse dynamikkene, og dermed også feltets utstrekning, kan man bli tvunget til å forholde seg til både nasjonale og globale utviklingstendenser, uten at disse må kategoriseres i egne underkategorier som må diskuteres for seg. Det er gjennom å følge egendynamikkene, og gjennom disse kartlegge feltets utstrekning, at det er nødvendig å referere både til de hendelser som skjedde under byggingen av Grytir på Kvaløya, til hendelsene i Gratangen og til hendelsene i Brest,-da disse forskjellige arenaer knyttes sammen gjennom den utstrekning aktivitetene knyttet til endringen i statusen "Gratangsværing" har hatt.

Når man mobiliserer et felt mobiliserer man også en symbolverden, og det felt som har størst forklaringspotensialer i en gitt hendelse, vil også gi egendynamikkens relative dominans. Og i tillegg til at det er turistprosjekter som gir gjennomslagskraft ovenfor bevilgende myndigheter, er det gjennom å kommunisere til de andre, i en nasjonal og internasjonal kontekst at man får bekreftelse på den kulturelle mobilisering man bedriver lokalt. Turistene ble sentrale aktører i denne endringsprosessen, da de gav anerkjennelse til de nye inventar av ideomer (Grønhaug,R.1976:5) som ble forsøkt etablert og institusjonalisert. Det var gjennom å integrere turistene(eller franskmenn) i det felt arbeid med oppbygging av en kystkulturidentitet skjedde at man fikk bekreftelse på den selvpresentasjon man bedrev.

"Kultur" i emisk forstand oppleves som verdifullt i det øyeblikk man kan objektivisere det kulturelle uttrykk, skape avstand mellom selv'et og det uttrykk selvet har, implisitt i denne kulturforståelsen ligger potensialene til å få det kulturelle uttrykk vurdert av andre. Disse

andre som i dette tilfelle benyttes som den enhet som vurderer verdien av det kulturelle uttrykk, er turistene. Helt fra oppstarten av kystkulturprosjektet, har det i media vært skrevet om turistsuksessen i Gratangen, og besøk av tusenvis av turister. Samtidig refererer man også til at på denne måten blir "kystkultur ført videre og overlever(Nordlys 10.9.1992)"

## 6.5. MODERNITET OG TRADISJONER

Gullestad viser i boken "Kultur og hverdagsliv", hvordan moderniseringen har gjort at den ekspressive handlingen, det handlingen **gjør** eller det Marianne Gullestad kaller livsstil, har blitt viktigere og mer fremtredende; på bekostning av det handlingen **utfører**(Gullestad, M.1989).

Det ekspressive uttrykk, eller det handlingen **gjør's** betydning i det rekonstruksjonsarbeidet som er beskrevet, kommer til uttrykk gjennom at man, som mange trebåtentusiaster sier, distanserer seg fra "*alt som har med tuppevarer å gjøre*". Kategorien "tuppevarer", som forøvrig opprinnelig var en type oppbevaringsprodukter av plast som ble solgt rundt på "homeparties" for en tid tilbake over det ganske land, inneholder i denne konteksten plastbåter, og annet utstyr som uttrykker en moderne måte å leve med, og å oppholde seg på havet, som man utformer sin identitet i opposisjon til. Det blir sentralt å benytte seg av vadmél, ull og oljehyr, når man går i båten; i motsetning til "tuppevareproduktene", Gortex og Helly-Hansen jakkene. Det er ikke de kvaliteter som i dette tilfelle klærne bærer som er det sentrale, men det de uttrykker. Det handlingen **utfører**, kunnskap om bygging, seiling og fiske - har reelt sett mindre betydning for individenes tilpassning til de samfunnsforhold de lever under, det eksisterer alternativer aktørene har muligheter til å velge mellom.

En av de kjennetegn det moderne samfunn har er at individene blir organisert i samsvar med kravene fra den teknologiske produksjon, individet opplever seg selv på den ene siden som et unikt individ rik på konkrete kvaliteter, og på den andre siden som et anonymt individ, i et produksjonsledd. Den teknologiske produksjon inneholder krav om individets anonymisering(Berger,Berger & Kellner,1974). Men samtidig gjør denne anonymiseringen aktøren i stand til å identifisere seg med en større gruppe (som de fagorganiserte i de forskjellige fagforbund), og samtidig står disse andre, for en spesifikk ekspertise som individet

oppnår status gjennom å være tilknyttet. På samme måte er anonymiseringen et kriterie for at gratangsværingene kan benytte kystkultur som en kategori i utformingen av identitet, denne kategorien er generell nok og det er mulig som anleggsarbeider, journalist eller kulturarbeider å identifisere seg med og å å benytte i integrasjon i opposisjon til modernitetens de-differensiering(Vike, H.1993).

Den tradisjonalistiske tankegang som kommer til uttrykk tar utgangspunkt i en skepsis mot modernitet, en skepsis som referer til de erfaringer man har gjort seg lokalt, med nedgang i folketallet og mangel på arbeidsplasser i nærmiljøet. Aktivisering av det tradisjonelle materialet oppfattes å kunne demme opp for disse forandringenes konsekvenser. Men jeg vil hevde at selv om man gjennom bruk av tradisjonene bygger opp en identitet som i likhet med båtbyggerens selvforståelse(gjenf. kap.4), er et forsøk på å bygge seg selv inn i historien, så vil aktørens tilstedeværelse i det moderne samfunn, skape vanskeligheter for etableringer av en tradisjonalistisk identitet.

### 6.5.1. Tradisjonsbygging

En av kjennetegnene i moderniteten er at tradisjonene må skapes(Vike, H.1993). Og aktiviteter knyttet til begrepet kystkultur tydeliggjør disse prosessene. Begrepet ble som tidligere nevnt(gjenf. kap.5) gjort relevant så sent som på syttitallet. Men "*da vi oppdaga at et levevis var i ferd med å forsvinne, skjønte vi ka vi holdt på å miste*". Gjennom å ta opp igjen kunnskap om, som i dette tilfelle bygging og bruk av båt; blir historien "reparert". Både Lofotfiskerne og båtbyggernes blir gitt sin rettmessige sentrale plass i byggingen av den nordnorske fortidige og nåtidige virkelighet, og gjennom å trekke linjene tilbake i historien, gjennom å seile en fembøring som vikingene gjorde det, bygger man seg selv inn i og uttrykker denne historienforståelsen.

*Den båten som står å beskue i dag, er et bevis på at vi i Gratangen ikke vil gløkke historia, men tvert imot bygge framtida på den*(formannen i Gratangen kystlaget 1992).

Samtidig er tradisjonsbyggingen et uttrykk for en *kulturell mobilisering*(Sjøberg,A. 1991) som ivaretar flere forhold. I tillegg til at den uttrykker et ønske om å bli kjent med egen historie

og kultur, som er en slags gjenopprettelse av gamle tiders ideologi, innebærer den også et forsøk på å presentere en forståelse av historie og kultur som er i overensstemmelse med ens egen nåtidige syn, og som uttrykker en nåtidig ideologi. Avisomtalen av sjøsettingen av Grytir kan ses på som referanse til vellykketheten av denne selvpresentasjonen:

*"Store og små fremmøtte i vadmél og tunge sjøstøvler viser at i Gratangen har tanken om å ta vare på tradisjonene virkelig slått rot. Ja, ikke bare det. Den mentalitet og den innsatsvilje som ligger bak "Grytirprosjektet" symboliserer også bygdas vilje til å bygge en del av sin fremtid på fortida-og det på en måte som kan stå som eksempel til etterfølgelse(Nordlys 27.4.92)*

Etableringen av myter vil være helt sentrale prosesser i tradisjonsbygging, og "Gratangen-Brest ekspedition" kan med utgangspunkt i et slikt perspektiv forstås som metaforisering, der et idom, en nordlandsbåt, blir flyttet fra en metonymisk position til en annen(Grønhaug,R. 1976). Båten hadde en metonymisk posisjon i forrige århundre, der både dens denotasjoner, dens praktiske betydning og også dens konotasjoner var anderledes enn de er i dag. Metaforiseringen skjer gjennom signifikasjonsprosesser, fembøringen Grytir, blir gjennom aktiviteter og kommunikasjon rundt disse aktivitetene tillagt mening. Når dette skjer gjentatte ganger aggregeres nye kategorier, og dette kan synliggjøre for oss at endring faktisk har skjedd.

"Aldri tidligere har Gratangen vært så godt besøkt av turister. Det store oppsvinget kom i forbindelse med Landsstevnet i 1989, da Foldvik-anlegget med Nessebrygga, gamlebutikken, og Notloftet-restauranten, alt ringet inn av gamle fartøyer fra fjern og nær, stod i sentrum. Med et slag ble hele Norge klar over at den fattige kystkommunen var et kraftsenter for nordnorsk kystkultur.(Nordlys 3.8.1990)"

Dette var en av de første kommentarer i media som refererte til Gratangens vellykkede satsing. Og der selvpresentasjonen som kystkulturkommune ble akseptert og videreformidlet. På det regionale nivå, i Troms reiselivsråd, ble det rundt samme tidspunkt, utarbeidet en handlingsplan for reiselivssatsingen der kystkultur ble utpekt som hovedsatsingsområde.

### 6.5.2. Tradisjonenes mange stemmer

Under et av seilasene jeg deltok på, og mens vi lå ankret opp en solfylt morgen i Lødingen, en havn for båter som venter på vær til å krysse Vestfjorden, ble fembøringen behørlig gransket av flere eldre menn som besøkte flytebryggen der vi lå. De uttrykte skepsis til "Grytir", for *hves nok va det en fin båt, men når ordentlig fembøring va det no ikkje - utstyrt med motor og andre moderne innretninge som den no va.* Og mange av Gratangsværingene gir uttrykk for at selv om man tar vare på tradisjonene så kommer *"man jo ikkje unna at tida har endret seg."* Det eksisterer retningslinjer for hvilke sikkerhetsutstyr det skal være ombord i en båt i dag; og det er ikke tillatt å gå over havstrekk uten motor. Men hvor stor grad av pragmatisme man skal tillate seg i forhold til tradisjonene, eksisterer det ingen enighet om. Fembøringen "Munin" som lå ved siden av "Grytir" i Brest, hadde f.eks fått bot for å krysse kanalen, med en liten 4 hesters motor; ungdommene ombord distanserte seg helt fra det de opplevde som Grytirs *"superkommersielle greie"*, og foretrakk å ro fembøringen hvis det ikke var vind til å seile den, *"som en fembøring egentlig skal.."*

Disse uenighetene om hvordan tradisjonene skal fortolkes og uttrykkes, kan forstås som uttrykk for kystkultur, og fembøringens uklarhet som tegn, og som gir det potensialer i tradisjonsbygging. Tegnets åpenhet, gir en rekke individer muligheter til å bygge egne erfaringer inn i, og til å tillegge tegnet egne subjektive meninger. Derfor kan båten inngå i identitetsbyggingen til og være meningsbærende for, både båtbyggerne på Kvaløya, Gratangsværingene og mannskapet på "Munin". Tradisjonene er utgangspunkt for forhandlinger og fortolkninger. Og selv om det eksisterer debatter om hva som er riktig, og feil bruk av det tradisjonelle materialet, eksisterer det ikke sterke og effektive sanksjoner som kan settes i verk i forlengelse av disse debattene.

Kraften i båten som tegn, ligger i det mangfold av betydninger som ikke er eksplisitt utalt og som i tillegg er ladet med positiv verdi. Begrepet er et samlende symbol, som kan benyttes som et flaggskip både for motkulturelle rørsler på grasrotplanet og for myndighetene.

At Gratangen faktisk har lyktes i å etablere seg selv som kystkulturbærere, at en konvensjonalisering er kommet langt, kan det faktum at nabokommunene, nå har tatt opp

"konkurransen i kystkultur" tyde på. Bjarkøy har etablert en "Tore Hund" -festival, med fokus på Bjarkøyværingene som etterkommere av vikingehøvdingen Tore Hund. I kommunen har den nye kultursjefen fått tittelen Vikingleder, og har bl.a. som oppgave å utarbeide en ny kultur og reiselivsplan. Lavangen har organisert "Lavangsveka", og har restaurert Normann Johnsen-stua på Røkenes, en gammel butikk, et skomakerverksted, et nothus, ei husstue og en notgjell. *Det var aksjon kystkultur i regi av Noregs Ungdomslag, som gav ideen om å ta vare på det som finnes i Lavangen av gamle gjenstander knyttet til gårder og havet. Under Lavangsveka sommeren 1992, ble fire gamle nordlandsbåter som er hjemmehørende i kommunen vist frem. Dette var en stor suksess, som viste at bygda har tradisjoner i likhet med nabokommunen Gratangen (Fremover 9.7.92).*

### **6.5.3. "Erfaringsnære tradisjoner"**

Våren året etter den store Brestekspedisjonen, bestemte kystlaget seg for å delta med Grytir på et trebåtstevne på Rognan. Dette innbar at fembøringen skulle seiles over Vestfjorden, som regnes for et farlig og uberegnelig havstrekning, der det har vært uttallige forlis opp gjennom historien. Forholdsvis kort tid før denne seilasen, hadde en fisker fra Gratangen forsvunnet her. Samtidig skulle denne seilasen være en anledning for Gratangsværingene til å bli bedre kjent med båten og seiling, under "tøffere" forhold enn de man seilte under i de lokale områdene. Det var meningen at høvedsmannen fra Gratangen-Brest ekspedisjonene skulle være med for å gi den nødvendige opplæring, og Gratangsværingene ringte feltarbeideren som hadde nevnt at hun gjerne ville være med på langfart. I siste liten meldte høvedsmannen og en del av de påmeldte avbud avbud. Mannskapet på "Grytir", ble etter dette, feltarbeideren, båtbyggeren som var fast ansatt på museet, journalisten som hadde vært med til Brest, en lærer og en kar med erfaring fra sjarkfiske.

Båtbyggeren overtok rollen som høvedsmann, båten ble proviantert og fembøringen la fra kai. Da Grytir var kommet ut fjorden og seilet skulle heises, fikk mannskapet utdelt klart definerte arbeidsoppgaver av høvedsmannen. Arbeidsfordelingen var klart hirarkisk og autoritær, høvedsmannens ordrer skulle utføres umiddelbart, og mannskapet skulle ha sin oppmerksomhet rettet mot høvedsmannen i tilfelle nye ordrer. Når båten var under seil var det viktig at seilet kunne låres så raskt som overhode mulig. En båt på 44 fot, med et over

40 km<sup>2</sup> stort seil kan kullseile i løpet av et kort tidsrom om kastevinder får tak i seilet. Dette visste mannskapet på fembøringen, samtidig som alle var klar over sine begrensninger som mannskap, selv om dette ikke ble eksplisitt uttalt.

Ut over vestfjorden fikk Grytir god bøl i seilet. Fembøringen tok sjøen anderledes enn andre båter. De erfaringer mannskapet hadde med hvordan motorbåter tok sjøen, tilsa at båten skulle "bryte" bølgene, eller "skjære gjennom" dem. Fembøringen med seilføring oppførte seg ikke på denne måten, båten holdt seg stødig i sjøen, den "lå oppe på" bølgekammene. Hele båten var i bevegelsen til bølgene, det knaket i treverket og vi kunne se bordgangene i baugen på båten vri seg med bølgene. Etterhvert som timene gikk, løsnet den ansente stemningen ombord, tilliten til båten og dens egenskaper som båt ble erfart. Å seile fra Gratangen til Rognan, tar ca 36 timer. Løftingen som er ca. 6 m<sup>2</sup>, var kjøkken, spiseplass, soverom, tørkeplass etc, for fem personer under turen. Toalettfasiliteter ordnes gjennom at det finnes "ei guri"(som ho visnok heter) ombord, ei bøtte. Feltarbeideren lærte fort konsekvensene av å ta feil mellom babord- og styrbord vindretning! Det sosiale rom som omslutter nordmenn- og kvinner har vært utgangspunkt for drøftinger av Marianne Gullestad(1989) og Inger Haugen(1978). Behovet for å "forvalte utilgjengelighet" måtte mannskapet på Grytir gi avkall på. Båtens fysiske utforming hadde konsekvenser for hvilke retningslinjer for samhandlingssituasjoner som gjaldt ombord. Båten forpliktet oss på andre måter, enn andre kollektive arenaer vi som individer hadde erfaring med å bevege oss gjennom. Når vi f.eks skulle sove under overfarten, måtte vi både ta av oss klærne i det offentlige rom, og "vi risikerte" å sove tett inntil en person av det andre kjønn, personer som var tildels ukjent. Retningslinjene for hygiene defineres også nødvendigvis anderledes ombord enn på andre arenaer. Det er tillatt både å "lukte storkar", og "ha klær som står av seg selv". Problemene med "GURI" er allerede nevnt.

Fembøringen står for, og uttrykker, som tidligere nevnt tradisjoner. Samtidig utgjorde fembøringen under seil, en nåtidig kontekst som innholdt andre kunnskaper og erfaringer, og som forpliktet individene på nye måter. Denne konteksten muliggjorde utforskning av fortiden, og selvets opplevelse av og tilknytning til tradisjonene. Konkrete erfaringer skrives inn i båten, de blir signifikante og bidrar til konstruksjon av tradisjoner. Dette er utgangspunktet for byggingen av erfaringsnære historiefølelser(Vike, H.1993).

Denne inkorporasjon av fembøringen i den enkeltes virkeliggjøring av seg selv inneholder et perspektiv på sammenhengen mellom fortid, nåtid og fremtid, det som Olivia Harris(1993) kaller temporalitet. Forskjellige måter å representere disse sammenhengene på er knyttet til forskjellige måter å konseptualisere tradisjon på. For kort å oppsummere en lang diskusjon, påpeker Olivia Harris at tradisjonsbegrepet har blitt definert i opposisjon til forandring. Dermed er tradisjoner blitt knyttet til uforanderlighet og kontinuitet. Men selv om kodifisering av fortiden er objektiviserende og tingliggjørende, er vi nærmere knyttet til fortiden enn vi ofte vil innrømme. "The past is not entirely "other" for the present, nor is it merely a source of mystification, but also the ground for the present(opc:16)." Tradisjonsbegrepet må, som Harris påpeker utvides til å inneholde en benektelse av den totale diketomiserende forståelse av opposisjon mellom kontinuitet og forandring, "and asserts that change is grounded in continuity(opc:17)."

## **6.6. KULTURELL OG SOSIALE INTEGRERINGS- OG DIFFERENSIERINGS-PROSESSER**

Kategorien kystkultur inneholder en historieforståelse, som vektlegger "det som er i ferd med å forsvinne", det som i emisk forstand "er det fortidige som det er verdt å ta vare på". Kystkultur blir på denne måten utformet i motsetning til moderniteten, til byråkratiseringen og markedet( Berger, Berger & Kellner,1974) som står for en sekularisering av hverdagen, og betegner dermed behovet for integrasjon og sammenheng i en verden der lokalmiljø, arbeid, fritid og ferie er delområder(Gullestad,M. 1989). Men samtidig har jeg forsøkt å vise at kystkulturaktivitetene forutsettes av, og er et uttrykk for moderniseringsprosessene, gjennom at det er mulig å benytte fragmenter av historien, eller å skape en felles historie, som utgangspunkt for identitetsbygging, og etablering av en felles enhet.

Gjennom denne tradisjonsbyggingen har, som jeg har vist, en felleskomponent i individenes identitetskonstruksjon utviklet seg, som i større grad en tidligere virker integrerende for innbyggerne i kommunen, samtidig som Gratangesværingene inngår i et nettverk av trebåt og kystkulturentusiaster som er av både regional, nasjonal og internasjonal karakter. En vektlegging av kystkultur i identitetskonstruksjonene medførte imidlertid til at man bygget identitet i opposisjon til, eller utvidet rammene for, de rådende ideologier om hva "det norske"



inneholdt. Denne differensieringen var mulig blant annet fordi man økonomisk og politisk åpnet for at forbindelse mellom tidligere adskilte systemer kunne gjøres. Mellom kultur og reiseliv, mellom markedet og folks livsverden.

*"Grytir" er blitt et høyst visuelt eksempel på hva som er mulig å oppnå med sta vilje, oppfinnsomhet og nytenkning innen kultur og reiseliv*"(H.T.27.4.93). I Gratangen så en entreprenør disse mulighetene, og utviklingen av kystkulturprosjektet i Gratangen har i stor grad vært basert på hans evne til å gjøre koblinger mellom disse systemene. Selv om han selv sier *"at det er mye tilfeldigheter som gjør at vi har lyktes"*.

Samtidig med de kulturelt differensierende prosesser, på regionalt og nasjonalt nivå, blir gratangsværingene sosialt sett tettere integrert i sektornorge. De offentlige investeringene i kystkultur gjenspeiler at Gratangen oppfyller de krav og forventninger som ligger implisitt i den "den offentlige ideologi" om hva som er gode utviklingstendenser. Samtidig som Gratangen gjennom turisme, tettere integreres i et marked som er av nærmest global karakter.

## KAPITTEL 7

### TURISME I KARASJOK

Kan man ut fra de funn jeg har gjort om Gratangen, om de integrerende prosesser som skjer gjennom produksjon av fellesideomer, anta at turisme som utviklingsstrategi vil virke integrerende i nordnorske bygder? At denne generaliseringen er problematisk, ønsker jeg i dette kapitlet å belyse gjennom kort å vise til en del sentrale prosesser i Karasjok, der turistsatsingen i større grad enn i Gratangen har manifestert seg, gjennom hoteller og større turistanlegg. Turismen griper tettere inn i samiske menneskers revitalisering, og skaper flere dilemmaer. Den samme utviklingsstrategi, turistsatsing, som internt i Gratangen virket integrerende (gjenf.kap.6), virket i Karasjok differensierende. Jeg vil i dette kapitlet påvise drivkraften i disse dynamikkene og samtidig påpeke sentrale prosesser implisitt i turismen.

I utgangspunktet vil jeg gjennomgå organiseringen av turistnæringen, for å gi en oversikt over måten sentrale aktører er knyttet opp vis a vis hverandre på, og legger premissene for hverandres handlingsbetingelser og symbolproduksjon.

#### 7.1. HOVEDAKTØRENE INNEN REISELIVSNÆRINGEN

De mest sentrale aktører i utviklingen av reiselivsnæringen i Nord Norge kan grovt inndeles i tre hovedkategorier; næringsutøvere, reiselivsorganisasjoner og det offentlige. Jeg skal videre kort gjennomgå aktørene og de sentrale prosesser innenfor disse kategoriene.

##### 7.1.1. Næringsutøverne

Flere av de betydningsfulle næringsutøverne i landsdelen er kjedebedrifter hvor hovedledelsen er lokalisert utenfor NordNorge (Brinchmann K.S. & Jensen Ø. 1990). De største og mest innflytelsesrike er hotell & restaurantnæringen, rederiene, samt trafikk & flyselskapene. Den enkeltstående aktøren med mest innflytelse i NordNorge er uten tvil SAS International (op.c:26), som i tillegg til transportvirksomhet, er styrings- og kapitalmessig involvert i flere prosjekter og selskaper. Blandt annet kan nevnes Nordkapp 1990, Karasjok

Hotell, Top of Europe A/S og Top of Europe Norway A/S. Andre sentrale aktører på regionalt nivå, er selskapene Troms Fylkes DampskipSelskap, og hotellkjedene Rica og Scandic.

Top of Europe A/S, er sentral i den internasjonale profileringen av NordNorge, selskapet er SAS-kontrollert, og ble dannet i 1989, som et turoperatørselskap som skal organisere og "pakke" turer for internasjonale turister i NordNorge.

Mindre, lokale aktører i næringen er de som driver campingplasser og rorbuanlegg og enheter som tilbyr aktiviteter. Disse enhetene har ofte begrensede ressurser og innflytelse. I reiselivsplanen for Troms 1988-91 ble disse bedriftenes vanskelige situasjon påpekt;

"Det er i første rekke de sentrumsorienterte bedriftene i fylket som kommer best ut av med hensyn til økonomi og kvalifisert arbeidskraft. Distriktsbedriftene sliter med dårlig selvfinansiering, manglende økonomistyring og svak ledelse. Ikke minst gjelder dette mindre bedrifter og anlegg(opc:20)."

### **7.1.2. Reiselivsorganisasjonene**

Tradisjonelt har de regionale reiselivsorganisasjonene vært delt inn i fylkesvise reiselivsråd og lokale reiselivslag, med kommunene og lokale reiselivsbedrifter som viktige medlemmer. I de senere år har det vært en tendens mot å organisere reiselivsorganene på fylkesnivå og i bysentra som egne aksjeselskap(Brinchmann,K.S. & Jensen Ø.1990:27). Disse aksjeselskaper har som målsetning å drive etter forretningsmessige prinsipper. I Finnmark har dette ført til dannelsen av A/S Finnmarksopplevelser, som organisasjonsmessig ligger under Finnmark reiselivsråd. Finnmark reiselivsråd organiserer 8 reiselivslag, 9 kommuner og 32 direkte medlemmer. A/S Finnmarksopplevelser vil ha påvirkning av det individuelle og det gruppebaserte ferie og fritidsmarked og bedre service ovenfor reisende som sine sentrale funksjoner, og drives etter forretningsmessige prinsipper; noe som tilsier at man forutsetter å ha inntekter av denne virksomheten.

I Troms ble Troms Reiselivsråd avviklet i 1986-87, og Tromsreiser A/S ble etablert. Dette

selskapet skulle fylle rollen som et fellesorgan for fylkeskommunen, kommunene, reiselivslagene og bedriftene; og skal i likhet med A/S Finnmarksopplevelser drives etter forretningsmessige prinsipper.

### **7.1.3. Offentlig sektor**

På landsdelsplan er det en funksjonsfordeling mellom fylkeskommunene, primærkommunene og regionplanrådet om utviklingen av reiseliv. I fylkeskommunene er det næringsavdelingene og planavdelingene som i prinsippet er ansvarlig for utviklingen, og som bl.a. gir anbefalinger om prosjektfinansiering fra Distriktenes Utviklingsfond (Brinchmann & Jensen, 1990). Enkelte kommuner i NordNorge har vært aktive pådrivere i forsøk på å etablere virksomhet knyttet til utviklingen av reiseliv i sine kommuner. Begge de kommuner jeg henter min empiri fra, har definert utviklingen av reiseliv som en prioritert oppgave.

Brinchmann og Jensen (1990) påpeker i sin rapport svakheter ved det offentlige engasjement i reiselivsutviklingen. Særlig manglende kompetanse, manglende evne til å koordinere og å definere klare målsetninger, samt manglende evne til samarbeid mellom kommuner og regioner. "Og i tillegg har de som setter opp målene for et område liten styring over virkemidlene, særlig finansieringen (opc.90:30)".

### **7.1.4. NORTRA**

Nortra er en koordinerende nasjonalt salgs- og markedsføringsorgan ovenfor det internasjonale markedet. Det hadde pr. 1991 14 utenlandskontorer som var besatt av totalt 35 personer. Disse utenlandskontorene har til oppgave å besvare individuelle henvendelser og avholde kurs for utenlandske reisebyråansatte for å gi disse kjennskap til Norge. Organisasjonene arrangerer i tillegg, i samarbeid med regionalkontorene, rundreiser for utenlandske pressedeliasjoner i Norge. I 1992 kom dette antallet opp i 600 journalister. Det statlige ansvaret for NORTRA, er underlagt nærings- og energidepartementet som i samarbeid med utenriksdepartementet "skal styrke det samlende eksportfremmede arbeid". Over statsbudsjettet for 1993, fikk NORTRA en grunnbevilgning på 53,5 millioner, men samtidig inngår en del av virksomheten også under post eksportfremmede tiltak, uten at det er mulig

å estimere disse overføringenes størrelse. NORTRA har utpekt følgende hovedsatsingsområder for det internasjonale markedet, og som profileres igjennom deres salgsnett i utlandet; Nordkapp, Lofoten, Fjordene på Vestlandet, Oslo og OL på Lillehammer.

#### **7.1.5. Nordkalottprosjektet**

Er samnordisk nordkalottprosjekt er utarbeidet for å ruste opp reiselivsnæringen på Nordkalotten. Prosjektet er et samarbeid mellom Finlands-, Sveriges-, Nordkalottens-, og Nordbottens- Turistråd, Lappland Travel, Top of Europe Norway A/S, NORTRA og Nortra Consult. Prosjektet er et femårsprosjekt, og har en årlig budsjetttramme på 15 millioner. **Målsetningen for satsningen er å oppnå en fordobbling av trafikken til Nordkalotten i løpet av denne femårsperiode.** Dette betyr en at reisevolumet øker fra en million, til to millioner reiser i året, med hovedtyngden på det tyske, franske og italienske markedet. Det argumenteres med at denne satsingen vil føre til etableringen av mellom 8-10 000 arbeidsplasser(NORTRA-nytt nr.4 1992). EF's handlingsplan for reiseliv har ved flere anledninger, på regionale reiselivskonferanser, blitt gjort relevante i diskusjonene om hvilken profil reiselivsutviklingen i landsdelen bør ha. Særlig nevnes denne handlingsplanens tre hovedsatsingsfelt; miljøbasert reiseliv, kulturbasert reiseliv og bygdeturisme.

#### **7.1.6. Konflikter i målsetningen mellom de forskjellige nivåer.**

Ved en gjennomgang av de forskjellige målsetningene, som blir eksplisitt uttalt av de forskjellige aktørene, på de forskjellige nivåene i reiselivsnæringen; ser man tydelig at disse delvis er i konflikt med hverandre. Til tross for en økning i turisttrafikken i NordNorge de siste årene, som gjerne måles i antall besøkende på Nordkapp. I 1987 var det registrert 120 000 besøkende, i 1989 var dette antallet steget til 170 000(Viken,A. 1989), og i 1992 var det over 200 000 besøkende på Nordkapp. Men samtidig har man en situasjon der det er nedgang i omsetningen på campingplasser og anlegg i distriktene, selv om omsetningen i sentra som Tromsø og Nordkapp øker. For sommermånedene 1992 var denne svikten i Troms fylke på hele 30%(repr. i Tromsreiser, forel.5.11.93).

Tromsreiser A/S har, på bakgrunn av disse forhold, klart uttrykt at de ikke ønsker en økning

i mengden av turister, men i større grad en endring i hvilke turister man skal søke å rette markedsføringen mot. Sentrale argumenter i denne debatten har vært hensynet til *den skjøre bosetningsutviklingen*, som styreformannen i Tromsreiser uttalte det på reiselivskonferansen 1993 der også NORTRAs direktør var til stede. Styreformannen bad NORTRA's representanter innstendig om å gripe inn ovenfor Nordkalottsamarbeidet som han påstod i sin helhet ble styrt av finnene og Nordbottens behov for større markeder for å dekke opp den overkapasiteten i turistannlegg som de, i nåværende situasjon har. Den formidable økningen i antall turister som var målsetningen, fra en til to millioner, oppleves som en utvikling som ikke er i tråd med den utviklingen man har definert som målsetningen i Tromsreiser, der man eksplisitt har uttalt at man søker en strategi som innebærer sesongforlengelse og en endring mot mer kjøpekraftige turister. For å kunne ta ut en høyere pris enn det som blir gjort i dag. *"Internasjonale turoperatører, har en sterk posisjon i markedet, hoteller og overnattingsanlegg selges på turoperatørenes premisser, ofte betaler de mindre for overnattingen,-enn ellers i Europa(Adm.dir. i Top of Europe A/S foredrag 26.3.93)."*

I Troms fylkes reiselivsplan for 1992-95, blir Troms fylkes kyst og natur sagt å være ansett som det største potensialet i forhold til utviklingen av turistnæringen. Etter at fylkesplanen var vedtatt, ble sentrale aktører trommet sammen og man tok et initiativ ovenfor næringsdepartementet om midler til et forprosjekt om kystturisme. På basis av denne meldingen, bad styreformann i Tromsreiser A/S, om at deltakerne på høstkonferansen 1992 gav sin tilslutning til at et krav ble reist ovenfor Stortinget om en NOU-utredning om kystturisme, på lik linje med bygdeturisme som nylig var utredet. Det ble vedtatt at en formell henvendelse skulle rettes mot stortingsrepresentantene på "Tromsbenken".

## **7.2. TURISTNÆRINGENS SYSSELSETTINGSMESSIGE BETYDNING**

Reiselivsnæringens sysselsettingsmessige potensialer, er det mest sentrale argument når utviklingsstrategier diskuteres. Jeg ønsker der for i dette avsnittet kort å kikke litt inn i det statistiske materiale som finnes, for å se om dette er i overensstemmelse med reiselivsnæringens argumentasjon.

På et globalt plan anntar man at turisme er den næringen som har de største vekstpotensiale, men global vekst forutsetter ikke nødvendigvis en nasjonal eller lokal vekst. Den sektor som gir de beste indikatoren på utviklingen i reiselivsnæringen, er hotell og restaurantdrift.

*Tabell 1 Hotell og restaurantdrift.*

**SYSSELSATTE PERSONER ETTER NÆRING(1 000)**

-----  
 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991  
 -----

50,2 55,3 58,1 59,0 55,3 55,1 55,1

kilde:Arbeidsmarkedsstatistikk 1991, Oslo 1992(NOS C 20).

En slik sysselsetningsutvikling, trenger nødvendigvis ikke å bety at reiselivsnæringen ikke er intressant som nærings-utvikling for kommunene. Men hovedpoenget må være at man må ha et nøkternt forhold til den sysselsetningsutviklingen og de potensialer næringen har.

Reiselivsnæringen har samtidig en arbeidskraftrekruttering som avviker fra andre næringer, og disse bør integreres i kommunal- og fylkeskommunal planlegging.

1..For det første rekrutteres hovedsakelig kvinner, som tabellen nedenfor viser.

**TAB.2 SYSSELSATTE I ALT OG SYSSELSATTE KVINNER**

i hotell og restaurantdrift.Årsgjennomsnitt(1 000).

1988 1989 1990 1991  
 -----

SAMLET 56000 56000 56000 57000  
 KVINNER 40000 38000 39000 38000

kilde:se ovenfor.

Verdt å merke seg er at menn prosentvis har økt sin andel av sysselsettingen i inneværende periode, og dette i en tid med økt arbeidsledighet nasjonalt. Den samme utviklingen ser man

i varehandelen generelt der antall syselsatte kvinner er gått ned fra 203 000 til 192 000 i perioden 1988 til 1991.

De kjønnsespesifikke forskjellene fremkommer også, om man ser på faktisk arbeidstid pr. uke i hotell og restaurantnæringen.

**TAB.3 FAKTISK ARBEIDSTID PR. UKE**

	1988	1898	1990	1991
I ALT	34,3	34,0	33,6	33
KVINNER	30,1	31,2	30,4	30
MENN	44,0	40,1	40,7	39

kilde:Arbeidsmarkedsstatistikk 1991, OSLO 1992(NOS C20).

Næringen har vesentlig mer sesong- og deltidssysseting en hva tilfelle er for andre næringer, og dette ser ut til å i større grad gjelde de kvinnelige ansatte. Det finnes ikke statistikk som viser de sesongbetonte svingningene, men erfaringer tilsier at mange av arbeidsplassene som er knyttet til næringen er operativ i høysesongen, som er på sommeren.

Dette er forhold som man må tas hensyn til når lokal planlegging skjer. Turistnæringens sysselsettingseffekter er skaping av arbeidsplasser som er deltidsarbeid og sesongbetonte arbeid. Og det må i hvert enkelt tilfelle, i forhold til den lokale kontekst vurderes om dette er denne type arbeidsplasser det er behov for. Det kan være gunstig hvis man f.eks har en stor gruppe skoleelever/studenter som har behov for sommerjobb, som på denne måten får praktisere i hjembygda, og samtidig opprettholdt kontakten med det lokalsamfunn og det sosiale nettverk de er vokst opp i. Og denne næringstilpassning er en god strategi for individene, om disse ikke ønsker fulltidssysseting, men deltidsengasjement av ulike årsaker. Det er nødvendig å kartlegge i hvert enkelt tilfelle om det er denne typen arbeidsbetingelser som er i overensstemmelse med de lokale behov. Utvikling av nye næringsfelt genererer utformingen av nye rollemuligheter og vi kan stille spørsmål om hva som skjer med de tradisjonelle rollene i møte med det rollesystem som etableringen av nye muligheter og nye felt for samhandling medfører.



Samtidig tilsier tallmaterialet at sysselsettingen i reiselivsnæringen på landsbasis ikke har hatt noen markert økning i den perioden det her gjelder, noe som ikke er i overensstemmelse med den retorikk som fra mange hold benyttes når utviklingstendensene innen næringen er i søkelyset.

### 7.3. SAPMI, ET SAMFUNN I ENDRING

Harald Eidheim(1971) introduserte begrepene diktomisering og komplementarisering, for å beskrive sentrale endringsprosesser i det samiske samfunn. Disse begrepene synliggjorde to ulike prosesser som løp parallellt og betinget hverandre.

Etter en periode der Norge hadde ført en klar assimilatorisk politikk ovenfor det samiske folket, en politikk som har klare sammenhenger med etableringen av den norske nasjonalstaten, ble det ut over 1950-tallet utformet en minoritetspolitikk som anerkjente samene som en gruppering innenfor den norske nasjonalstaten, og ulike offentlige tiltak ble satt i verk vis-à-vis den samiske befolkning. Den nye oppportunitetssituasjonene utløste en etnisk inkorporasjonsprosess, dvs. en prosess der etnisk identitet ble revitalisert og gjort relevant i relasjon til *Dàza*, majoriteten (Eidheim 1971,1992,Stordahl,V.1991). Samtidig med disse interetniske intergrasjonsprosessene, ble en komplementær identitet vis-à-vis majoriteten utformet, som utformet oppportunitetssituasjoner som gav muligheten av å erfare likhet med majoritetene. Og der dette kulturmøtet kan forstås som en styrt intergrering av samiske mennesker og det samiske samfunn inn i den norske nasjonalstat (Stordahl,V.91).

De revitaliserende prosessene skjøt fart i forbindelse med regjeringens vedtak om å bygge ut Alta-Kautokeinovassdraget som blant annet hadde som konsekvens at sentrale ferdsels- og beitoområder skulle demmes ned. Dette ville true både økologien og den økonomiske basis for den samiske bygden Masi(Paine,R. 1987). I forlengelse av dette forslaget økte den politisk kamp for samiske rettigheter, der målet var et nytt og bedre samisk samfunn å leve i.

For å manifestere forskjelligheten mellom det samiske og det norske, var det nødvendig å hente frem symboler som entydig kunne markere denne diktonomien. Samtidig som det var

behov for å skape symboler som kunne integrere en forholdsvis differensiert samisk befolkning, til et folk. Det som mest entydig karakteriserte "det samiske", var reindriften. Reindriften har en lang historie som etnisk markør. Både i en norsk og en norsk-samisk kontekst både var, og fremdeles er den en klar markør, et metonym for samiskhet (Stordahl, V.1991).

Reindriften har til forskjell fra andre næringstilpassninger som den samiske befolkningen har hatt, vært eksklusivt samisk. De andre næringstilpassninger, jordbruk, fiske og andre tilpassninger, har vært felles for både den samiske og den norske befolkningen. Reindriften var gjenkjennelig i en norsk, og senere også i en internasjonal kontekst, som "typisk samisk". Og disse egenskapene gjorde reindriften som markør, til et entydig symbol i den politiske kampen om samiske rettigheter. Konsekvensene var imidlertid at, reindriften som symbol i disse prosessene ble politisert. Det ble lagt frem krav ovenfor storsamfunnet om at reindriften måtte gis særlige rettigheter og beskyttelse, da den var basen for den samiske kulturen. Reindriften som symbol eller som "cluster of symbols (Thuen, T.93:3)" har blitt det Trond Thuen kaller et master ideom for samiskhet. Å benytte "cluster of symbols", er en betegnelse som klargjør at reindriften som symbol, umiddelbart skaper assosiasjoner til andre samiske symboler som kofta, lavo, joik ol.

I dag utfordres disse forestillingene internt i det samiske samfunn, de sosio-økonomiske og kulturelle endringsprosessene har gitt individene nye valgmuligheter. Valgmuligheter som har konsekvenser for hvordan den enkelte utformer sin identitet, da et økende antall mulige rollekonstellasjoner i personkonstruksjonene er mulig. I det samiske samfunn har disse endringene som Vigdis Stordahl (1990, 1991) har vist, en etnisk dimensjon. Relasjoner og samværsformer skal ha en etnisk mening. Spørsmålet om hvordan man løser dilemmaet mellom det å være samisk og det å være deltaker i en moderne verden, er den sentrale dynamikken i mange av de utviklingsforløp man opplever i Sameland (Stordahl, V.1990).

Reiselivsutviklingen i Karasjok kan innenfor en slik kontekst forstås som, å ytterligere akselerere disse debattene. Og samtidig akselerere de differensierende prosessene i en interetnisk kontekst. Som jeg gjennom empirisk materiale fra Karasjok ønsker å belyse.

#### 7.4. "SAPMI" I KARASJOK

Når du kommer til Karasjok med Nord-Norgesbussen, og sjåføren annonserer at "vi er i Karasjok og det vil bli en kort pause før bussen fortsetter til Tana", står du rett utenfor SAS Karasjok turisthotel, og et stort skilt peker ut retningen til Sapmi. Om du følger pilens retning, vil du snart møte nye skilt, Golleaja(Gullkilde). Denne består av et ildsted, et naust som ligger ved bredden av en dam. I skråningen ned mot dammen går en bekk, det er bygget en tømmerbro over. Men ser du nøye etter, er bekkens utspring en plastslange halvveis nedgravd i sanden. Her er det mulig å kjøpe en panne med sand, som er fraktet hit fra områder i Finnmark der det finnes gull; og det gullet man finner får man med seg i et lite glass. På andre siden av stien er det et annet skilt- Gammen. Det som i utgangspunktet kan oppfattes som en forhøyning i landskapet, avsløres av åpne luker på toppen, som det siver røyk ut av- og som tilkjennegir at dette er menneskeskapt.

Gammen ligger i tilknytning til, og blir drevet av turisthotellet, men har fra tegnebrettet og i den totale gjennomføringen, ment å skulle representere samisk kultur og samiske mattradisjoner. Som det kommer til uttrykk i turisthotellets engelske brosyre;

*This unique place was build according to old Sami tradision and arcitecture, with wood inside and thatched with turf. Thus having the shape of a sizeable turf hut with a capacity up to 110 people being spread over 4 recesses. In every recess there is an open fireplace around wich the guests are seated on benches covered with reindeerskin."*

I gammen er det som beskrevet fire avdelinger av noe varierende størrelse, som vokser som armer ut av et større rom. I hver avdeling sitter man på lave benker dekket med reinskinn, i en halvsirkel rundt et ildsted. Det står trestubber rundt omkring som fungerer som bord. Mat og drikke serveres på trebrett, som man kan velge å sette på stubbene eller ha på fanget, mens man spiser. Menyen bestod sommeren 1991, av følgende forretter; buljong, gravet laks med sennepsaus og røykte reinsdyrhjerter. Til hovedrett kunne man velge mellom grillet villaks, reinsdyrfilet med rosenkål,bacon og viltsaus og bidos- som er "samisk festmeny servert med buljong og vørterbrød".

SAS hotellet inngår i et samarbeid med andre kjøkken i Finnmark om et konsept som kalles "Samisk prøvekjøkken". Prosjektet er DU-finansiert, og har som målsetning å innsamle samiske oppskrifter fra gamle "festkokere"; de som laget maten i samiske brylup og under andre høytider. Og å benytte disse oppskriftene som grunnlaget for utviklingen av "en arktisk meny", som skulle være å finne over hele Finnmark. Prosjektet hadde hatt en del startvansker, som direktøren for Karasjok Hotell(som også satt som medlem av komiteen); sa: *"de gamle kokerne var ikke villig til å gi fra seg oppskriftene"*.

Storgammen hadde som målsetning å benytte samiske servitører i Gammen. Da uniformer til disse servitørene skulle utformes, ble det utlyst en konkurranse blant samiske designere, som en lokal representant vant. Denne uniformen var en samekofteinspirert drakt i de "samiske fargene" blå, rød og gul. Men til tross for at uniformen var tegnet av en samisk designer, utviklet det seg raskt en nokså kontroversiell debatt rundt bruken av disse draktene. Hvem skulle kunne bruke dem, bare samiske servitører, eller også servitører fra andre etniske kategorier? Det at det ikke var forskjell på utformingen av draktene til kvinner og menn, som det er mellom dame og herre-koftene var også et av gjennomgangstemaene.

Gammen har hatt problemer med å få ansatt samiske servitører, og som har vært forklart på ulike måter; få samiske ungdommer hadde den nødvendige kompetanse for å inneha slike stillinger. Andre jeg snakket med påpekte at turisthotellet egentlig ikke ville ha samiske servitører, mens andre igjen påpekte at turisthotellet hadde forsøkt å få samisk ungdom i Karasjok til å ta disse jobbene, men ikke engang da man kontaktet forskjellige arbeidsledige registrert på arbeidskontoret, var det noen som var villig til å jobbe som servitør i Gammen. Konsekvensene har uansett årsak, vært at Gammen hadde både samiske og norske servitører, i tillegg til at hovmesteren var en to meter høy danske. Denne situasjonen skapte generell debatt i Karasjok, både blant lokalbefolkningen og turister når de ble oppmerksomme på at servitørene ikke var samiske. Turistenes reaksjon var umiddelbart knyttet til at Gammen da fremstod som uautentisk, *"de følte seg lurt"*.

Gammen benyttes i ulike sammenhenger også av lokalbefolkningen. Og ved flere anledninger opplevde jeg diskusjoner mellom lokalbefolkning og servitørene av denne karakteren; *"Det er jo ikke ordentlig bidos dere serverer, reinkjøttet skal være stekt først, og*

*så skal det ikke være gulrøtter i, men løk" og der servitøren avvisende svarte at "det er bidos, og liker dere den ikke kan dere bare gå et annet sted". En av mine informanter kommenterte det samiske prøvekjøkkenet på følgende måte,*

*"det er som om våre egne tradisjoner ikke er gode nok,-når de må tilpasses internasjonale ganer på denne måten. Det er som om de skjemmes over det opprinnelige, når selv lappebiffen blir pyntet med dill."*

Ved en annen anledning ble det bedt om is til dessert, som servitøren kategorisk avviste med referanse til at *"is ikke er samisk mat, så det serverer vi ikke her"*.

Når du kommer ut fra Gammen, og følger stien et stykke videre; møter du nok et skilt, **Samelandsentret**, som er en stor bygning, bygget i en halvsirkel som vender ut mot plassen du står på. Materialene som er brukt er tre og glass og bygningen konoterer eksklusivitet. I den ene enden av halvsirkelen står noe, som ser ut som en kjempestor halvskjev lavvo i bølgeblikk, denne inneholder det som kalles for Sametingsalen, og er bygget for å imøtekomme Sametingets behov for en plenumsal. Samtidig benyttes den i turistsesongen til visningsrom for et multimedieprogram som bærer navnet "Sapmi", og som følger en reindriftfamilies vårflytting fra Karasjok til kysten. Samelandsentret inneholder i tillegg en kafe, og turistinformasjon der Karasjok Opplevelser A.S.(KOAS) har sine kontorer. Videre har knivsmed Strømeng utsalgssted for kniver og skinnprodukter, husfliden har utsalgssted for diverse husflidsprodukter. Og her finnes en sølvsmed, med verksted der smykker produseres.

Ved siden av Samelandsentret var det en brakke og en inngjerding. Det hang reinskinn og reinhorn på yttersiden, og innenfor satt det to koftekledde kvinner å sydde forskjellige produkter i skinn. Det ble annonsert med **Reinskue**, noe som innebar at man gjennom å løse bilett på kr.20,- inne på KOAS's kontor fikk en omvisning inne i inngjerdingen. Her fantes det lavvo og goati(som er en mer permanent lavvotype), flere reiner og oppseling av kløvrein og kjørrerein blir demonstrert. Turistene fikk prøve seg på lassokasting, og det fortelles og svares på spørsmål angående reindriftsamenes levesett.

I SAS's informasjonsbrosjyre om Karasjok turisthotell, er Samelandsentret beskrevet på

følgende måte;

*The Sami Center will provide you with information about the Sami culture and traditions, and you will find silver forge, knife smith, Sami arts and crafts in the centre. Karasjok is the place for real adventures such as snowmobile safari, dog sledging, visit to the reindeer herds, reindeer driving race, gold washing, rafting or just getting an insight into the Sami life."*

Det går en gangveg ned bakkekammen fra Samelandsentret, "ned til bygda" som man sa i Karasjok. Fra stien kommer du ut på en parkeringsplass. Her finner du en liten bod som selger diverse samiske souvenirer. Eieren av boden, ble intervjuet på radioen kort tid etter at jeg hadde ankommet Karasjok, der hun uttrykte sin frustrasjon over at hun tapte i konkurransen med Samelandsentret "oppe på bakke,- nå stopper ingen biler nede i bygda lenger", slik at hennes kundegrunnlag nå fullstendig var ødelagt, "og hun kunne like gjerne legge ned". Parkeringsplassen ligger i tilknytning til Samvirkelaget og Samvirkelagskafeen, som et naturlig samlingspunkt sammen med nødvendige servicefunksjoner som posthus og bank.

#### **7.4.1. De Samiske Samlinger**

Senere ble jeg oppmerksom på en annen sentral arena i turistsammenheng, **De Samiske samlinger**, som også lå "oppe på bakken", ikke langt fra turisthotellet. Karasjok hadde også en campingplass som lå et stykke utenfor sentrum, og en del mindre virksomheter, som overnattingsteder, souvenirproduksjon og organisering av fjellturer, elvebåtturer ol. Disse virksomhetene var spredt rundt i bygda, men ble solgt til turistene fra KOAS.

De Samiske Samlinger fremstod med en klar profil. Utstillingen hadde til hensikt å vise en dynamisk prosessuell utvikling, fra eldre steinalder og frem til i dag av den samiske kulturen. De Samiske Samlinger så det som viktig å understreke at de samiske samfunn var mer enn reindrifta, og at det hadde foregått handel og sosial samkvem med omliggende kulturer fra de første nedtegnelser som var kjente. Denne oppfattelsen ble blant annet reflektert i den måten guidingen på museet skjedde på. Museet var et av de få museer som har egne guider

langs turistenes vanlige ferdselsvei på nordkalotten. De er dermed også for mange turister det eneste kommunikasjon og samhandlingssituasjon med samisk lokalbefolkning. Dette er både museet og guidene som arbeider der bevisst. Og det blir derfor sagt å være viktig at guidene er representanter for, og kan snakke på vegne av, samisk kultur.

Guidene på museet, var bevisste på at de produserte andre forestillinger om innholdet i "det samiske", enn det som ble produsert på Samelandsentret. Samelandsentret ble oppfattet å produsere en oppfatning av det samiske som analogt med reindriften, og reindriften i tradisjonell forstand. I tillegg ble det samiske presentert som en homogen, lukket enhet med visse kjennetegn, som lett kunne identifiseres. Og guidene på museet oppfattet det som sin oppgave å utvide denne forståelsen av begrepet "Sapmi".

Men samtidig hadde det fysiske materialet som guidene hadde til disposisjon, sin egen betydning. Utenfor selve museumshuset bestod utstillingen på De Samiske Samlinger, av ulike typer lavvo, en goati, flere fjellstuer og gamle tømmerhus. Inne i Samlingen var utstillingene delt inn i tre avdelinger, én fra steinalderen og opp til nittende århundre, én fra de siste hundreår som blant annet bestod av en velutrustet lavvo, ulike arbeidsredskaper og eksempler på kunsthåndverk fra forskjellige områder. Den siste avdeling inneholdt samiske koffer fra forskjellige områder og forskjellige perioder. Denne avdelingen hadde også en utstilling av flere av de "trommene" som er funnet i Finnmark. Disse var utstilt sammen med kopier av offersteiner.

Guidingen startet ute i foajeen, foran kartet av nordkalotten der man viste utstrekningen av samiske bosetninger. Og guidingen ble avsluttet, om tidsdimensjonen tillot det, foran bildet av Sametinget, der det ble fortalt om de siste tyve års kamp for selvstyre. Den materielle virkelighet som guidene har til rådighet når de skal presentere den samiske kulturen, er den samme som benyttes på forskjellige turistanlegg. Når disse sentrale samiske ideomenes betydning skal formuleres for turistene, står guidene i et konkurranseforhold. Guidenes fortolkning av symbolene, konkurrerer med de kunnskaper og forståelser turistene i utgangspunktet kommer til nordkalotten med. Og det mytiske materiale som, eller som vi kan kalle det, hypotesene om det samiske som turistene kommer til Karasjok med, er formulert på mange ulike vis. Det er blant annet formulert av reisebeskrivelser, tv-programmer og reisebrosjyrer. Og disse ulike subjektive forståelser konfronteres med alle de opplevelser

turistene har på nordkalotten. De konfonteres med turistindustrien i Finnlands produksjon av begreper om det samiske, og de begreper man møter på museer og turistinformasjoner. Og ikke minst av de begreper de ulike guidene, på de forskjellige arenaer har.

Mange av de turistbussene som stoppet ved De Samiske Samlinger for en halv times opphold og guiding, uttrykket denne oppfattelsen, som en av reiselederne uttalte *"at de på Samelandsentret og på Nordkapp hadde lært så mye om det samiske folkets situasjon, at særlig mere informasjon ikke var nødvendig"*.

Konfrontasjoner mellom ulike forståelsesformer, og møte med stereotypier om "en selv" som ofte kom til uttrykk under guidingen, kunne oppleves som følelsesmessig problematisk, som en av guidene fortalte:

*Ofte stilles det følelsesmessige problematiske spørsmål, som "de er små og svarte ikke sant?" og "er det tillatt for samer og gifte seg med nordmenn?", når slike spørsmål og utsagn, som har en rasistiske undertone kommer til uttrykk opplever jeg det som vanskelig. Og da velger jeg ofte å hente frem min norske bakgrunn for at det ikke skal være sårende".*

Det må nevnes at guiden hadde norsk mor og samisk far. Ulike strategier benyttes for å beskytte seg følelsesmessig mot møte med ulike stereotypier. Humor blir mye benyttet. Gjennom å latterliggjøre turistene, gjennom å gjøre disse til en "sauflokk", ble det mulig å redusere det følelsesmessige problematiske i møte med andres forforståelse.

Det som i disse situasjoner kommer til uttrykk, og som var vanskelig å håndtere, er de forskjeller i situasjonsdefinisjon som eksisterer mellom de ulike aktørene som møtes på en felles arena, og som problematiseres når de forskjellige forståelsesformer klart uttrykkes. Disse forståelsesformene ble synlige gjennom turistenes spørsmål og kommentarer. Disse gav innblikk i turistenes kategorier og fortolkningsramme. Stereotypier er de bilder begge partene møter en samhandlingssituasjon med. Om man i utgangspunktet ikke har kunnskaper om sin motpart i en kommunikasjonsprosess, vil man benytte sine egne erfaringer i vurderingen av den gitte situasjon. Disse blir utgangspunktet for de forhandlinger som skjer i en



situasjonsdefinisjon. Nå vil samhandlingspartene i en situasjonsdefinisjon, som regel søke en konsensus som gjør samhandling mulig, og de vil sjelden være samsvarende. Men likevel vil motsetningene i situasjonsdefinisjonen komme til uttrykk når konflikter og uenigheter oppstår. Jeg vil senere komme tilbake til bakgrunnen for disse ulikhetene.

Jeg først vil jeg påpeke en del sentrale debatter som foregikk i Karasjok under mitt feltarbeid, og som synliggjorde ulike oppfatninger om hva en "god reiselivsutvikling var!".

#### 7.4.2. "Næringsutvikling bygget på samisk kultur"

I Finnmark Dagblad var et folkemøte om reiselivsutviklingen annonsert. Møtet var avslutningen av et tiltaksprosjekt der 40-50 personer hadde vært involvert. Og bygget på et samarbeid mellom Karasjok reiselivslag og prosjekt "Næringsutvikling bygd på samisk kultur" v/ Samisk Videregående skole. Dette hadde vært et brevkurs som forsøkte å aktivisere bygda til å ta del i diskusjoner rundt utviklingen av bygdeturisme.

*"Bygda savner at kommunen tar ansvar "* ble det sagt i innledningsinnlegget. *"Og kvinner følger spesielt med i det som skjer i lokalsamfunnet, de tenker helhet og deres meninger kommer ikke frem"*. Som alle "fremmede", hadde jeg forestillinger om Karasjok som et sted, men forstod gjennom den presentasjon studieringens deltakere gjorde at Karasjok var mange steder, eller grender som de ble kalt. Valjok, Grensen, Bakkiljok, Nisjokka, Ravijokk - vokste ut av innleggene som forskjellige steder med særegen karakter, og som definerte ulike strategier, rundt utviklingsproblematikk. Valjoks representant som snakket om *"overbeskatning av naturressursene elver, skog og vann, og forurensningen av disse som den største utfordringen. Men der hovedmålet måtte være utviklingen av inntektsgivende aktiviteter, og da gjerne aktiviteter i kombinasjon"*. Representanten for grenda kunne tenke seg utviklingen av et turistsenter som middel, men innså at kapitalkildene var usikre. Valjok ligger ca 3 mil fra Karasjok sentrum. Nisjokka, var et boligfelt 2 km fra sentrum, og målsetningen for boligfeltet ble definert av representanten til å være *"styrking av den samiske identitetsfølelsen"*. Dette skulle gjøres gjennom å bygge en Gamme, et fellesprosjekt mellom gamle og unge, og der de unge skulle lære om å bygge gammer og andre tradisjonelle kunnskapsformer som f.eks. å skjære sennagress - som brukes som isolasjon i skaller.

Samtidig var utviklingen av et barneturistprosjekt definert som en av bygdas målsetning, der barna i boligfeltet skulle lære å kjøre og å temme rein, og der reinskyss skulle tilbys turistene i påsken. Representantene ønsket også å bygge et aktivitetshus, med duodji, skinnberedning, samisk mattradisjon og opplæring i andre samiske tradisjoner.

Representantene for Ravijokk og Bakkiljok, som for det meste bestod av samiske reindriftssamefamilier snakket mest om problemene med forurensning og da særlig fra reinslakteriet. *Der skrotter blir liggende å råtne i hauger, eller graves ned og forgifter jordsmonn og vassdrag.* Det var ikke konkretisert noen målsetning om hvordan bygdene skulle forholde seg til utviklingen av turisme.

Under oppsummeringen ble det snakket om kvinnekunnskapers livsvilkår i Karasjok og kommunens representanter ble kritisert for de nærings tiltak som var under utvikling, og for den sammenblanding av interesser som skjedde gjennom at kommunen var involvert i bedrifter. "For", som det ble sagt, *prosjektene må utvikles fra behov, og ikke ut fra de økonomiske rammebetingelser som staten gir. Og om kultur skal være en ressurs, må kultur ses på som noe mer enn til salgs for turistene, den må først og fremst være for lokalbefolkningen".*

Sentrale aktører i dette prosjektet, og der en av representantene også var styremedlem i Karasjok reiselivslag, hadde med bakgrunn i de diskusjoner som hadde vært ført, skrevet en kritisk rapport: "Reiselivsutvikling i Karasjok- basert på samisk kultur?(1991)", som fikk mye oppmerksomhet i media. Denne rapporten rettet et kritisk søkelys blant annet på benyttelsen av begrepet "Sapmi". Rapporten sier;

Denne skiltingen er nokså misvisende i forhold til hva samfunnet ellers oppfatter som SAPMI. Ut fra et samisk ståsted er det ikke akseptabelt å kalle et område i Karasjok sentrum for Sapmi. Samene selv identifiserer det navnet med den samiske nasjonen og det er et navn som respekteres og brukes politisk om hele det samiske bosetningsområdet(opc:11).

Det ble påpekt at det ikke er gjort noe forsøk på å knytte reiselivet nærmere Karasjoks to

sentrale kulturinstitusjoner, De Samiske Samlinger og Samisk Spesialbiblotek, og samtidig at reiselivet manglet samarbeid med næringsorganisasjonene, som reiselivslaget, flyttsamelaget, bonde og småbrukerlaget og Karasjoga Duojardiid Searvi, sistnevnte representerer lokale duodjiiprodusenter. Videre var det sentale ankepunktet i rapporten at utbyggingen hadde skjedd uten at lokalbefolkningen hadde vært involvert i diskusjoner om hvordan reiselivsutviklingen skulle skje.

Det er selvfølgelig positivt at man har klart å satse nærmere 35 millioner kr på reiselivsnæringen uten at det har påført kommunen store utgifter. Men i en videre utbygging kan en ikke la kommunens administrasjon og noen få folkevalgte styre alt alene...Det er viktig å understreke betydningen av at det satses på tiltak som er ekte og som baserer seg på samisk kultur og levemåte(opc:12).

Rapporten avsluttet med å anbefale at det ble avholdt et lokalt reiselivsseminar, utviklet i samarbeid mellom Karasjok reiselivslag og Karasjok Opplevelser a/s, for i større grad å involvere lokale krefter i en måldebatt rundt reiselivsutviklingen.

De kommunale representantene som var på møtet der denne rapporten ble lagt frem, avsluttet møtet med å slå fast at et slikt seminar var noe man fra kommunens side var villig til å støtte. Etter at feltarbeidet var avsluttet ble undertegnede antropolog invitert til Karasjok, av en representant for reiselivslaget for å innlede under avviklingen av dette seminaret. To ganger ble seminaret utsatt, og ved siste henvendelse ble jeg gjort oppmerksom på at seminaret var avholdt uten at reiselivslaget hadde vært involvert i planleggingen, og der kun kommunale representanter hadde vært innledere.

#### **7.4.3. Organisering av reiselivsinteressene i Karasjok**

Den første reiselivsorganisasjon ble dannet i 1965, og var i funksjon frem til 1981. Arbeidet i foreningen var basert på frivillighet og bestod i registrering av turister og en viss informasjonsvirksomhet. Selskapet ble nedlagt ved dannelsen av Finnmark Feriesenter A/S, som var eid av kommunen og en del næringsdrivende i kommunen. Selskapet slet med dårlig

økonomi, og ble nedlagt i 1989.

Karasjok reiselivslag er et fellesorgan for de organisasjoner, institusjoner og bedrifter som har interesser knyttet til reiselivsnæringen i Karasjok kommune. Reiselivslaget ble dannet i 1989, som et forum for reiselivsnæringen og en næringsorganisasjon kommunen måtte forholde seg til i den videre satsingen på reiseliv(opc:4).

Karasjok Opplevelser A/S ble dannet i 1989 med Karasjok kommune og Karasjok reiselivslag som eiere. "Selskapets formål er å markedsføre Karasjok som innfallsporten til, og senter i Sameland(opc:4)", og hadde til oppgave å videreføre og avslutte prosjekter som var initiert av kommunen. Karasjok opplevelser hadde også som oppgave å utarbeide et forslag til reiselivsplan for kommunen. I 1991 var det store oppslag i Finnmarksavisene; "**SAS styrer turistnæringen i Karasjok**"(Finnmark Dagblad 9.9.91). Oppslagene refererte til at SAS hadde kjøpt 37,5% av en aksjeutvidelse i Karasjok opplevelser A/S på 400.000 kroner. Halvparten av medlemmene i reiselivslaget reagerte med å melde seg ut i protest. *Vi ville bruke vår forkjøpsrett i følge aksjeloven, men fikk beskjed om at hvis pengene ikke kom på bordet den dagen, så ville selskapet bli slått konkurs, uttalte reiselivslagets leder. Vår stilling i KOAS er med andre ord vesentlig svekket. Den lokale styringen er borte*(FD 9.9.91).

For kort å oppsummere, bar debattene rundt etableringen av Samelandsentret og kommunens engasjement i reiselivsutviklingen preg av uenighet om hvordan, og i hvor stor grad samiske kulturuttrykk kunne kommersialiseres. Reiselivsetableringene utløser en debatt om hva samisk reiselivsutvikling er, og hva den skal innholde. Den kan i et slikt perspektiv forstås som en debatt om i hvor stor grad og hvilken form endringene, eller moderniseringen av samiske næringstilpassninger skal ha.

Samtidig ligger det noen dynamikker implisitt i turismen som forsterker disse differensierende prosessene. Turistene som reiser til både Karasjok og Gratangen har det til felles at de har interesse for de lokale kulturuttrykk som finnes i de to kontekster. Et sentalt begrep i så henseende er autenticitet. Turistene er opptatt av "de autentiske kulturuttrykk". Et uttrykk eller tegn, som benyttes til å reetablere diketomien mellom vi og de andre. Turistene søker kulturelle uttrykk som underskriver forskjelligheter, men som samtidig er uttrykk man kan

knytte sine egne kunnskaper eller erfaringer til. Jeg vil i de to neste underkapittel gå nærmere inn på disse prosessene.

## 7.5. TURISTROLLENS KJENNETEGN

Først og fremst kan vi si at turisten er en stereotyp kategori som i vesentlig grad inneholder den europeiske /amerikanske /japanske middelklasse. Den er utviklingen av en rolle som henger sammen med økende velstand i industrialiserte land. Ingen kategori er vel mer utskjelt enn turisten, til tross for at de fleste av oss på et eller annet tidspunkt er turister eller har nær kontakt med turister. Turistene er "de andre", "de fremmede" og forstås ofte som en tanke- og viljeløs flokk uten evne til meningsdannelse eller refleksjon. Turisten er på den ene siden "en kikker" på leting etter erfaring som er i samsvar med, og bekrefter ens forestillinger (Culler, 1988). Men samtidig er turisten en person, eller et virkelig menneske. Turisten, sier Culler, er en av de beste modellene vi har på det moderne menneske på et generelt nivå og må forstås i sammenheng med modernitet (MacCanell, 1976, Culler, 1988).

E. Cohen i "Who is a Tourist?; A Conceptual Clarification", 1974 gir følgende definisjon av turisten:

*"..voluntary, temporary traveller, travelling in the expectation of pleasure from the novelty and change experienced on a relatively long and non-recurrent round trip" (Cohen, E. 1974:534).*

V. Smith inndeler turisten i typer; Den oppdagelses-reisende, eliteturisten, den alternative turist, den usedvanlige turist, den begynnende masseturist, masseturisten, charterturisten (V. Smith; 1990). Man kan finne flere av disse turisttyper på samme felt. Men disse typebetegnelser refererer samtidig til at disse kategoriene bærer i seg forskjellige forventninger til de steder de reiser til og relasjoner man ønsker å inngå i. Og at de ulike turistenes forventninger kan være i konflikt med hverandre. Som en tysk sykkelтуриist i Karasjok uttrykte:

*"Jeg unngår de steder og de anlegg som ser ut til å være utviklet i turistøyemed, jeg vet jo at disse er kommersielle bedrifter og at ingenting av det du finner der er ekte.*

*Jeg har syklet forbi mange slike anlegg gjennom Sverige og Finland, og det har lært meg til å være skeptisk til det som presenteres som samisk."*

Denne oppdagelsesreisende, eller antituristen som det ifølge V. Smith(1989) er mulig å benevne han som, vil oppleve etablerte turistsentrer provoserende, og vil søke til steder der de ikke kan se noen synlige kjennetegn på kommersiell turisme. Det var den samme turisten som også kunne fortelle at han skulle til verdens nordligste punkt "*men ikke til Nordkapp, dit alle bussene og bilene var på veg*. Han skulle sykle til der vegen sluttet, og siden gå ut til det nordligste punktet på Varangerhalvøya, som han viste meg på kartet: "*Og dette er den egentlige utpost*" sa han til meg med en triumferende mine, fordi det var det nordligste punktet på fastlandseuropa.

Samtidig sier dette eksemplet oss at en av de viktigste kjennetegn ved den generelle kategorien turist, nettopp er ønsket om å ta avstand fra kategorien turist. Behovet for distingsjon er intergrert i turistrollen. I begrepet turist ligger markeringen av seg selv som ikke-turist, og dermed forskjellig fra de andre reisende. De som benyttet sykkel som kommunikasjonsmiddel hadde sjeldent noe med f.eks bussturister å gjøre. I Karasjok parkerer sykkelturistene gjerne nede ved samvirkelaget, eller gatekjøkkenet, og hvis turistbussene stod oppstilt utenfor Samelandsentret, lot de ofte være å besøke sentret for ikke å risikere å bli forvekslet med de turister som befinner seg der. Disse forhold gjør det motsetningsfullt å etablere turistanlegg. Samtidig som man trekker en gruppe turister til seg, vil det være andre som trekker seg bort for å markere at de er forskjellig fra "de andre".

Roland Barthes sier at "*once society exists, every usage is converted into a sign of this usage*"(Barthes,R.1967:41). Det er som tegn at våre praksiser har realitet, og gjennom å konstituere virkeligheten gjennom tegn gjør man den til tegn på seg selv. La meg bruke LAVVO som eksempel, Lavvo'ens direkte mening er knyttet til dens praktiske betydning å gi ly for vind og vær, samtidig har lavvo'en som settes opp utenfor Hovedgården hver høst ved registrering en mytisk betydning, den er et tegn for kategorien lavvo mens man benytter den, den kommuniserer om lavvo'er generelt og refererer til andre sammenhenger de benyttes i. Samfunn maskerer gjerne tegnets mytologiske funksjon og handler som om Lavvo er et objekt som kun fungerer for å gi ly og beskyttelse. Roland Bartes mener semiotikken rolle

er å penetrere dette "alibiet" og identifisere tegnet. Samfunn konverterer det kulturelle til det naturlige og på denne måten tilslører det. Og turistene sier MacCanell(1976) kan være våre "kollegaer" i disse avsløringene. For turistene er ikke intressert i alibiet et samfunn benytter til å refunksjonalisere sine praksiser, men ser alt som et tegn på seg selv, "an instance of a typical cultural practice"(Culler 1988:155). Kelneren i Gammen forstås som et eksempel på en same. Lavvo'en forstås som "typisk samisk". Og nordlandsbåten forstås ikke ut fra de denotasjoner som vi i kapittel 6 så den ble tillagt, som en båt med gode seilegenskaper, turistene insisterer på å se nordlandsbåten som et kulturellt tegn som konoterer "ekte" tradisjoner. Og på denne måten leses byer, landskaper og kulturer som tegnsystemer, som relateres til turistenes egne erfaringer. Turisme blir på denne måten et system av verdier, et fellesskap segmenter av verdens befolkning fra de rike landene deler grupper med forskjellig nasjonale interesser bringes sammen gjennom en felles "sense of what is significant(opc:157)". En systematisk kunnskap om hva som er signifikant, "hva som er verdt å se av verden". Nordkapp, verdens nordligste punkt er et slikt tegn, det inngår i det system av signifikante tegn som turistene refererer seg til, og på en måte integrerer turistene i et fellesskap.

Men samtidig har jeg empirisk vist at mye arbeid legges ned i å kategorisere seg selv i opposisjon til kategorien turist, som refererer til en annen sentral dynamikk implisitt i turistrollen. Fjellvandrerer føler seg overlegen og samhandler helst ikke med sykkelturisten, som føler seg overlegen bilturisten. Som ikke kunne tenke seg å være bussturist, osv i det uendelige. Turisme bringer ut sier Culler(1988); "what may prove to be a crucial feature of modern capitalist culture: a cultural consensus that creates hostility rather than community among individuals(opc:158)".

Ideen om konsensus setter medlemmene innenfor gruppen turister opp mot hverandre.

## 7.6. MODERNITET OG AUTENTISITET

En av de mest sentrale salgsargumentene som benyttes innenfor turistnæringen er "det ekte" eller det autentiske.

*"Den som har kjent kulda bite i øreflippen, vet å sette pris på gjestfriheten og varmen når man kommer inn. Tilbudet som venter deg innendørs- enten det gjelder mat eller*

*håndtverkprodukter- har sitt grunnlag i de ressurser som finnes i naturen. Du kan smake samisk mat, f.eks. bidos, servert under besøket hos en samefamilie ute på vidda, eller innendørs i Storgammen i Karasjok(utdrag fra brosyren "Vinter i Finnmark").*

Vi ser av dette utdraget fra en brosyre laget av Finnmark Opplevelser A/S, at Storgammens bidos blir beskrevet som autentisk gjennom å uttrykke at den like gjerne ha vært servert inne på vidda ,og håndtverksprodukter gis autenticitet gjennom sin nærhet til naturen. Det som gjør noe til en original(eller autentisk) er eksistensen av reproduksjon, det som MacCanell(1978) kaller "a marker". Og gjennom å omgi oss med reproduksjoner, representerer vi for oss selv muligheten for at autentiske opplevelser eksisterer i andre tidsepoker eller andre steder(å søke disse opplevelser i blant verdens urbefolkningsgrupper er "det nye" innen turistindustrien). Men bak slike antagelser ligger ideen om at det som er reproduisert eller representert er uautentisk, mens resten er autentisk. Som turistene som skulle til "et annet Nordkapp" enn ute på Magerøya eksemplifiserer, dette fordi Nordkapp for han ikke lenger var autentisk, gjennom å være gitt betydning som en signifikant enhet som turistmål. Men som Culler presiserer:"the real thing must be marked as real, as sight-worthy; if it is not marked og differentiated, it is not a notable sight(opc:161)". Og for at ikke bare turistene, men individene på et mer generelt nivå skal kunne oppleve noe som et uttrykk for, for eksempel en samisk virkelighet, er det ikke nok at det er lokalisert i Karasjok. Det må være et signifikant tegn på "det samiske" for å bli oppfattet som samisk. Disse prosessene er paradokset med autenticitet og dermed også et sentralt paradoks implisitt i turismen. For å erfare noe som autentisk, må det markeres som autentisk. Men når det markeres som autentisk, blir det et tegn på seg, og mangler dermed autenticitet.

Dette behovet for autenticitet er en verdi, som er nært knyttet til utviklingen av modernitet(Berger,1973;Cohen,1988).

"The best indication of the final victory of modernity...is not the disappearance of the nonmodern world, but the artificial preservation and reconstruction in modern society(MacCanell,1976:8)".

Individet og samfunn oppfattes i en slik utviklingsprosess som adskilte enheter, der ideen om



individet som eksisterende før individet inngår i relasjoner til omverden er en sentral ide i euro-amerikanske sammenheng(Strathern,M.1988). Individet er både en forutsetning for, og resultatet av relasjoner.

"If nothing on "the outside" can be relied upon to give weight to the individual's sense of reality, he is left no option but to burrow into himself in search of the real...The concept of authenticity is one way of articulating this experience(Berger 1973:88).

Dette begrepet om individualitet er sentral i forståelsen av de dynamikker som er drivkraften i turistenes prosjekt. Individet må gjenskape samfunnet han eller hun lever i, og for at de forestillingene om samfunn individet produserer skal være troverdig for individet selv, blir understrekningen av autenticitet prekært.

Turistenes søking etter "det autentiske uttrykk", gjør at de bedriver en form for "urgent antropology", og vil oppleve autentiske kulturer, før de forsvinner. At dette derimot ikke er et nytt fenomen skulle følgende bokutsnitt illustrere;

The race of Lapps is dying out...I 1858, but twenty-three years ago, the population of Lapland was estimated at 30 000; while now it is given by an officer of the norwegian as only 17 000...From the south and east the line of civilization is gradually but surely progressing, and farther north or west they cannot go without emptying into the Polar Sea(Vincent,F.Jr.1881)

Dette er også refleksjoner gjort av en turist i 1881.

Turistenes krav om å oppleve autentiske kulturelle uttrykk, i et modernisert samisk samfunn, gjør at tradisjonene må gjenskapes. For igjen å benytte det mest sentrale samiske ideom som eksempel, reindrifta, blir det reindrifta slik den "tradisjonelt" fremstod som for turistene er interessant. Og tradisjonelt i betydning; før teknologiske hjelpemiddel som konoterer det moderne samfunn ble tatt i bruk. Eksempelvis scooter og scooterdresser. Reindrifta slik den fremstår i dag oppfattes å være "mindre interessant" og dermed også innenfor dette nettverket negativt konotert. Disse forhold kjenner reiselivsnæringen til, og de turistprodukter som

utvikles tar utgangspunkt i "det tradisjonelle", "det ekte", eller det som jeg velger å karakterisere som det autentiske uttrykk. Og det er viktig å påpeke at på samme måte som med tradisjoner(gjenf. kap.6), blir også "det autentiske" skapt i en nåtidig kontekst, selv om begrepet konoterer kontinuitet i historisk forstand. På Samelandsentret kommer dette blandt annet til uttrykk gjennom det tilbudet som kalles reinskue, og som er fremvisning av tradisjonelle botyper,goati og lavvo, reinene sales opp med kløv og pulk, som et ledd i å fremvise reindrifsamisk levevis. Karakteristisk er kanskje også, at en av de som var sentral i "reinskueproduktet" og tilhørende souvenirsalg, tok på seg kofta, når turistbussene kjørte inn på parkeringsplassen. For igjen og ta av seg kofta, når de kjørte ut igjen.

Karasjok inngår i den norske velferdsstaten. Skolesystemet er utbygget, kommunesektoren etablert, sykehjem, barnehager og arbeidsplasser har den samme form, som i norske lokalsamfunn. Forskjellene mellom "det norske" og "det samiske", er ikke synlig for fremmede. Turistenes vertskap er moderne i mange aspekter, og det "tradisjonelle", det for turistene "autentiske samisk kultur" er ikke gjenkjennbar for turistene som beveger seg rundt i Karasjok.

I forlengelsen av turistenes krav om "autentisk kultur", ligger en diskusjon om konservering av kultur (MacCannel,1989). Turistene, gjennom sine krav om autenticitet, inngår som en samhandlingspart som deltar i diskusjoner om hva som er det autentiske kulturuttrykk. Disse debatter, om hva som skal være og hvilke innhold de ideomer som etablerer en enhet skjer uavlatelig og i alle sammenhenger. Og turistene vil inngå i disse debattene, med egne oppfatninger av hva som skal være sentrale meningsbærende ideomer. Disse vil fremstå som det MacCannel kaller "frozen Images"(1984). Dette begrepet refererer til at markører forblir uforanderlig i en turistkontekst. En enhet blir i en slik prosess et image av seg selv. Med dette mener MacCannel ikke at enheten vil ødelegges, men skifte fra å være basisen for sosiale relasjoner, til å bli en intressant detalj i turistenes erfaringer(opc:1984). I liten grad blir det mulig å forandre formen, eller måten disse ideomene brukes på i en slik kontekst. Dette uttrykket kan tydelig gjenkjennes fra Knut Brys multimediaforestilling på Samelandsentret, som er en beskrivelse av en families vårflytting. Som en journalist i Sagat ironisk beskrev den:

"Aldri har jeg vel sett så mange koftekleddede samer som i fotograf Knut Brys lysbilde serie som skal kjøres regelmessig for turistene i selveste Sametingets plenumsal på samelandsentret i Karasjok...Bare på et par bilder eller så, kunne man se scooterdresser, som ellers er arbeidsantrekket vinterstid"(Sagat 15.5.90).

### 7.6.1. Sentrale emiske kategorier, Natur-Kultur

Som tidligere antydnet påpeker mange av turistene som reiser til Nordkalotten, at naturopplevelser er sentrale i deres motivasjon. Jeg vil hevde at forståelsen av natur, og de forventninger som turistene har til opplevelsen av natur, har med motsetningsparet natur - kultur å gjøre. Natur som kulturell kategori er et kraftfullt symbol, dette har sammenheng med at spennet mellom dets ulike betydninger er meget stor, den konnotere ulike forhold for ulike aktører. Dette blir særlig tydelig når man som innenfor kategorien turist, har aktører fra ulike land med en mengde forskjellige erfaringer som ligger til grunn for det innholdet som legges i begrepet. Et sentalt kjennetegn med natur som kulturell kategori, er at den inngår i ulike opposisjoner med nesten motsatt innhold, og en av disse binære opposisjonene er begrepet kultur(Gullestad, M.1990).

Natur står i opposisjon til kultur for uberørhet, renhet, uavhengighet, kontroll, fred og ro. Samtidig, som Marianne Gullestad(1990) har vist, inngår natur i andre kontraster som i opposisjon til hjemmet, som er orden og trygghet - og natur blir i dette begrepsparet det mektige, ville og farlige. Og det er nettopp dette delvis motsetningsfulle spennet i betydning som gir natur som symbol sin kraft. Dette spennet i meningsinnholdet kommer til uttrykk også innenfor turistsektoren. Der en del sentale aktører forstår naturen som noe man må legge under seg, og beherske. Utbyggingen av gigantplanlegget på Nordkapp-platået er kanskje det tydeligste uttrykket for denne tankegangen. Og alle motreaksjonene som er kommet fra turister, som Arvid Vike(1989) i sin turistundersøkelse har vist, kan ses på uttrykk for ønske om å se "klippen" som "det ville", den siste utpost i vår europeiske sivilisasjon, og der man forventer at kommer man til Nordkapp kommer man til "bort fra samfunnet", som for mange turister er de mellomeuropeiske byer.

På denne måten blir også reisen til Nordkapp en reise i "det naturlige" for mange. Og disse

vil være mistenkelige til alle former for kultivasjon av natur. Når man i informasjonsskranken på Samelandsentret i Karasjok får spørsmål om hvor samene er, er dette nettopp uttrykk for denne forståelsen. Man har forventninger om et landskap og kulturer som ikke er "ødelagt" av sivilisasjonen. Mange av de turistene jeg snakket med og som var på veg hjem, gav uttrykk for at de hadde forstått at *"the reel sami-people"*, var ute på vidda et sted, og at de denne gangen ikke hadde hatt muligheten til å oppleve et møte med dem. Selv om nok mange av dem hadde kjørt forbi flere av reindriftingsamenes sommerbosetninger. Hus eller hytter som, om du ikke vet hva du skal se etter, ser helt "norske" ut. Men turistene fant ofte trøst i at de faktisk eksisterte, *"because I did see their reindeer"*. At for eksempel det multimediashowet, som i turistsesongen vises i Sametingsalen; som kalles Sapmi, og som viser en reindriftingsfamilies vårflytting, er med å bygger opp under disse forestillingene er en annen sak.

## 7.7. REISELIVSNÆRINGENS OG SAMISKE IDEOMER

Turistnæringen i Karasjok tar, som jeg empirisk har vist, i bruk de samme markører som har vært sentrale i de politiske og kulturelle revitaliseringsprosessene av det samiske vi har vært vitne til de siste 20 årene (ref.7.3.). Turistnæringens forsøk i Karasjok på å benytte disse markørene i turistsammenheng skaper debatt og konflikt, da de allerede inngår i, og uttrykker meningsfulle sammenhenger og er "meningsfulle tegn", som det ikke er vanskelig å tillegge nye betydninger. Tegnene er klart formulert, og vanskelig å forhandle om, eller å bruke på nye måter. Om tegn "fulle av mening" brukes på nye måter, eller gis nye betydninger blir dette sanksjonert. Som dette empiriske eksemplet synliggjør.

På et reiselivsseminar i Madrid, Spania opptrådte Top of Europe (ref.7.1.1.) representant i samekoften, for som han selv sa *"å markedsføre Finnmark"*. Dette skapte sterke reaksjoner fra det samiske miljø, selv om representanten under presentasjonen som han selv sa hadde understreket at han ikke var same. Representanten uttalte senere at;

*"min mening med å bære kofta, var å bruke den som en appetittvekker ovenfor Finnmark i Spania. Da jeg brukte kofta, streifet det meg overhode ikke at jeg gjorde noe galt. Jeg så på dette som en formidling av samisk kultur... tvert i mot følte jeg at*

*jeg gjennom mitt yrke og mine kunnskaper om samisk kultur kan ta kofta på meg.*

Styret i Finnmark reiselivsråd og Finnmark opplevelser A/S rykket, etter kritikkene i forbindelse med denne og en tilsvarende episode i Japan ut, og tok avstand fra det som hadde skjedd. Det ble uttalt at markedsføringen måtte skje på samisk kulturs egne premisser,

*"dette innbefatter forsiktig bruk av samisk kultur, bruk bygd på respekt for samisk tradisjon og verdier. Den samiske klesdrakten kan ikke sammenlignes med den norske bunad. Få ville reagere om en bergenser brukte Finnmarksbunad, for å markedsføre et område. Den samiske klesdrakten har vesentlig betydning for samisk identitet og bevisstgjøring"*

Gjennom å ikle seg et så sentralt id<sup>o</sup>om for samisk identitet som koften, utfordret reiselivsrepresentanten det etablerte meningsinnholdet i kofta som tegn. Og hvor entydige kofta som tegn var, synliggjøres i dette tilfelle gjennom hvor effektiv sanksjonene var. Reiselivsorganisasjoner som oppholdt seg på de arena der sanksjonene fra samisk hold kunne settes i kraft, tok avstand fra denne episoden.

**"De som organiserer reiselivet i Finnmark frykter at slike uheldige episoder som dette kan virke ødeleggende på det gode samarbeid som eksisterer(Nordlys 4.4.90)**

Sentralt i disse prosessene er at reiselivsnæringen tar i bruk tegnmateriale som allerede inngår som sentrale metaforer i det samiske samfunn(Stordahl V.91). Tradisjonene er allerede rekodifisert, og fremstår som sentral i en kollektiv selvforståelse(Eidheim,92).

## **7.8. TURISME OG DIFFERENSIERING**

I Finnmark Dagblad ble følgende spørsmål i et leserinnlegg reist, "Hvem har rett til å vise frem reindriftskulturen, reindriftsamene selv eller dalon<sup>o</sup>at?(F.D.23.1.93)". Spørsmålet refererte til at innsenderen hadde registrert at

*"dalon<sup>o</sup>at(fastboende) i Karasjok..tar turistene med til fjells hvor lavvu-opphold og*

kjøring med rein står på menyen. De prøver med dette å vise frem flyttsamekulturen. Men hva i all verden gjør en dalun på fjellet med kjørerein og attpåtil med en lavvu? Passer han ikke budskapet sin nede i dalen?"

Dette innlegget eksemplifiserer de debatter som reises rundt etableringen av reiselivsnæringen i Karasjok. I en kontekst preget av allerede pågående debatten om "hvordan være samisk i den moderne verden", vil en tilpassning til reiselivsnæringen basert på de samme ideomer som har vært sentral i reitaliseringsprosessene, ytterligere akselerere de differensierende prosesser internt i det samiske samfunn.

Innenfor en slik kontekst kan alle de diskusjoner rundt turisme som jeg i dette kapitlet har forsøkt å gi et innblikk i, forstås med referanse til imperative debattene om samiske identitetsforvaltning. Både turistene, turistorganisasjonene og byråkratiet blir symboler på og agenter for det moderne. Servitørens koftebruk i restaurant "Gammen", vil ikke være et innlegg i debatten om turisme i Karasjok, men et innlegg i debatten om hvordan moderne samisk identitet skal utformes.

Men turismen kan ikke bare forstås med referanse til interetniske prosesser. Forskjellige aktører projeterer forskjellige bilder av det samiske til turistene, som delvis konkurrerer med hverandre. Og mye frustrasjoner uttales over turistenes manglende evne "til å se virkeligheten" i dagens moderne Sapmi. Men turistene ser, som Culler presiserer, virkeligheten som tegn. Og for å kunne forstå en praksis eller et objekt som knyttet til, som i dette tilfelle det samiske, må det være kodifisert som samisk. Dilemma oppstår imidlertid når turistene forstår "det kodifiserte" som uautentisk. Jeg har også i dette kapitlet forsøkt å vist hvordan, det M.Strathern kaller den euroamerikanske verdens forståelse av identitet sammen med den kulturelle forståelse av begrepsparet natur-kultur, sperrer for forståelsen av det samiske samfunn som et moderne, og "like utviklet" som de samfunn som turistene kommer fra. Og i den grad skillet mellom vi og de andre utviskes, vil kanskje ikke Sameland spesielt og Nordkalotten generelt ikke lenger være interessant som reisemål.

## 8. AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

Hva kan man finne ut av gjennom å reise rundt i verden på en båt? Fembøringen har for meg, vært et godt utkikkstårn for å oppdage viktige aspekter ved folks tilværelse. Og først og fremst har den vært et godt utkikkstårn for å oppdage ulike strategier som er involvert i utformingen av identitet i et Nord-Norge i endring. Igor Kopytoff(1986), diskuterer om det å forske på "the biographies of things", kan gi oss en inngang til å forstå variasjoner i identitetskonstruksjoner, klassifikasjoner og reklassifikasjoner i "in an uncertain world of categories whose importance shifts with every minor change in context(opc:90)". Der, som han sier drama i biografier i stadig større grad blir drama om identitet. Fembøringens ferd fra båthuset på Kvaløya til Brest gir et innblikk i disse drama, ulike kontekster der båtens biografi først å fremst inngår i diskusjonen om, og blir symbolsk bærer av ulike selvforståelser.

Avfolking kan føre til at man opplever å mister kontroll over sine liv. Og denne kontrollen forsøkes gjenopprettet på forskjellig vis. En revitalisering av lokalsamfunnet, der dette fremstår i kommunikasjonen med omverden som bærere av positive verdier, er en måte å gjenopprette orden og dermed også kontroll med sin egen livssituasjon på. Disse mobiliseringsforsøk skjer i første omgang på det symbolske plan. Grønhaug(1974) sier, "når den strukturelle basis for lokalsamfunnets grenser blir underminert eller svekket(som konsekvens av sosial endring), da tar folk i økende grad i bruk symboler for å gjenopprette disse grensene". I Gratangen blir "Gratangen" som relevant kategori gjenopprettet gjennom en entrepenørs evne til å se muligheten til nye koblinger mellom etablerte systemer, mellom kultur og reiseliv. Gjennom etablering av nye arenaer for samhandling og symbolproduksjon blir statusen "Gratangsværing" gitt en ny og mer sentral betydning vis a vis andre statuser i individenes statusrepertoire. Det tegnmateriale som ble knyttet til denne kategorien ble hentet ut av det reservoir som historien utgjorde, og gjennom metaforiseringsprosessen ble dette tegnmaterialet knyttet til og gjort synonymt med statusen "Gratangsværing."

Den utstrekning det felt som kommunikasjon av statusen kystkulturbærer hadde, gikk langt ut over lokalsamfunnets grenser. Den integrerte både aktører fra kystenforeninger og reiselivsorganisasjoner i regionale og nasjonale kontekster. Og feltets skala var i spesifikke

hendelser av nærmest global karakter. Det var i Brest, på verdens største trebåtfestival, at man først og fremst fikk gitt autoritet til sammenhengen mellom kystkulturbærer og Gratangsværing. Og gjort disse til mer eller mindre synonyme kategorier.

Kystkulturbegrepet i Gratangen, har også vist seg å være et fruktbart begrep i integreringen av bygdene i en felles kategori, kystkulturkommunen Gratangen. Tidligere har motsetningen mellom de forskjellige bygdene vært store, men gjennom kystkulturprosjektet har "*gamle motsetninger blitt skrinlagt*", statusen Gratangsværing har fått større relevans i forhold til stater av mer lokal karakter som var knyttet opp mot de enkelte bygder. Dette har muliggjort integrasjon ved hjelp av "invented traditions". Det er nødvendig å understreke at jeg da forstår tradisjoner og forandring ikke nødvendigvis som motsetninger. For å benytte Margareth Stratherns(1992) ord: "**It is tradition that changes: indeed, it is all that can**(opc:11). I Gratangen har man tatt i bruk tradisjonelt materiale på nye måter, og på den måten lykkes i å skape et bilde av seg selv som en vellykket kystkulturkommune. Enda nå, på slutten av oppgaveskrivingen, finner jeg oppslag i landsdelsavisen av denne karakter "Ny Gratangensuksess" (Nordlys,21.9.93), som refererer til Gratangens deltagelse på oktoberfestivalen i Munchen, der multivisjonforestillingen "Livet ved havet", ble vist under finalen i multimediafestivalen, og noe som ble regnet som god reklame for landsdelen.

Gjennom forsøket på å bygge en kollektiv identitet, konvensjonalisere nye kunnskaper og nytt symbolmateriale. Det er nok problematisk å skulle påstå at kystkultur er konvensjonalisert i Gratangen, men det skal likefremt være mulig å påpeke at dette er en prosess som pågår. Nabokommunene aksepterer delvis at Gratangen er en kystkulturkommune, og deres forholdvis nylig forsøk på å konkurrere med Gratangen som vist i kapittel 6.5.2. er kanskje det som klarest indikerer en vellykket konvensjonalisering.

Generalisering er problematisk, og før jeg trakk den slutning at turistsatsingen i Nord-Norge, gjennom bruk av tradisjonelt materiale, virker integrerende, ønsket jeg å prøve denne hypotesen i en annen empirisk kontekst enn Gratangen. Og denne hypotesen ble dermed flyttet over, og knyttet opp til den pågående etablering av turisme i Karasjok. I Karasjok førte turistnæringens tilstedeværelse, som jeg har vist i kapittel 7 ikke til integrering, men en større grad av differensiering i lokalsamfunnet. I en allerede pågående debatt om hva samisk



identitet var (Stordahl, V. 1991), gav turistnæringen materiale til og akselererte disse konfliktfylte debattene.

Deler av disse differensierende prosesser, kan forklares ved hjelp av å studere sentrale samiske ideom, som har vært benyttet under den politiske og kulturelle revitalisering som har foregått de siste 20 år. Og som er de samme ideom som benyttes av turistnæringen, da de fremstår som de mest autentiske symboler på samiske tradisjoner. Turistnæringen blir en meddebattant på arenaer der det forhandles om disse symbolenes betydning. Disse symbolene er, som jeg har vist, "fulle av mening", og ikke i utgangspunktet åpen for forhandlinger. Gjennom den posisjon disse symbolene har hatt som politiske markører i samisk revitalisering, er symbolenes betydning blitt "frozen", de er blitt konserverte kulturelle uttrykk (Thuen, T. 1993).

De mange stemmer i de forskjellige kontekster kan forstås med referanse til tendenser knyttet til det det Hannerz (1990) kaller "Cosmopolitans and locals in World Culture". Han hevder at folk forholder seg til det han kaller "the global interconnected diversity" på forskjellige vis. Kosmopolitten og den stedbundne fremstår som to ytterligheter på en akse, som forskjellige måter å håndtere modernisering på, eller "modes of managing meaning". Dette impliserer at individene responderer på moderniseringsprosesser på ulikt vis. Noen fokuserer på tradisjonene, og gjennom disse forsøker å skape orden ved å søke bakover, og å "reparere historien", og på denne måten verne seg mot moderniseringens konsekvenser.

Kosmopolitten ligger på andre siden av aksene i måten å møte moderniseringen på. Han orienterer seg mot noe felles, uavhengig av det teritorielle, språklige og religiøse rom. Og det er i denne retningen turistnæringen trekker i måten å tenke bruk av tradisjonene på. Tradisjonene benyttes til å skape noe nytt, og de benyttes på nye måter.

Begrepet kystkultur har de siste tiår endret betydning og er blitt et fortettet og samlende symbol for mange og tildels motstridende interesser, men samtidig er det denne tvetydigheten som gir begrepet det mobiliserende potensialet som jeg gjennom empiriske eksempler har forsøkt å synliggjøre.

Men når man skal forsøke å tydeliggjøre begrepet kystkultur, kan man også knytte det til en av begrepets semiotiske opposisjoner, bondekultur. Bondekultur var lenge identifisert med det nasjonale. Eller med Kirsten Hastrups begrep var den semantiske tetthet i begreper om det norske knyttet til innlandsbygdene. Dette ble blandt annet reflektert i riksantikvarens bestemmelser, over hvilke deler av den norske historien som ble oppfattet som særskilt sentral. Storgårder i innlandet, i Hedemark og Oppland har lenge vært prioritert for fredning. Kystkulturen ble trengt i bakgrunnen og ble *"ikke regnet for så "fin"- kanskje fordi dette miljøet, naturlig nok var utadventt og mer internasjonalt orientert enn innlandet?"* som det stod å lese i Aftenposten 23.6.93. Dette kan forstås å ha med etableringen av nasjonalstaten Norge å gjøre, og behovet for å ha et entydig reservoare av norske tegn, å bygge en norsk ideologien rundt. De potensiale symboler som fantes i det maritime miljø, var ikke entydige nok, samtidig med at hele det maritime miljø har hatt sitt orienteringspunkt rettet utover i verden. Som den lille historien fra kroningsferden til Kong Haakon og Dronninge Marta skulle illustrere. Da de kongelig kom til Tromsø, skulle det avholdes ball i byen. Byens "finere" fruer hadde sørget for at deres menn, som for en stor grad var knyttet til sjøfart og handel og derfor hadde gode kontakter over det meste av Europa, hadde skaffet dem de siste kolleksjoner fra de europeiske motehus. Både hovedstadspressen og hoffet var skrekkslagne over Tromsøfruene, som overgikk dronningens reisefølge når det gjaldt å fremvise "det siste skrik" innen moteverden. Og det sies at etter denne episoden fikk Tromsø navnet "Nordens Paris".

Forskning er en annen indikator på økt samfunnsmessig bevissthet(Gullestad,M. 1989). Og de nylig publiserte "Et monument over en million tanker" av sosialantropologen Halvard Vike, og Odd Are Berkaak's "Ressursbruk, bevaringsideologier og antikvarisk praksis i fartøyvernet", gjenspeiler at samfunnsvitenskapen er begynt å være opptatt av problemstillinger rundt tema "kystkultur". På universitetet i Tromsø eksisterer det også et lite forskningsmiljø, som setter kystkultur på dagsorden. Dette har stort sett referanse til debatter rundt det tverrfaglige Kystseminaret som er organisert av filosofen Jakob Meløe. Kanskje vil det snart være like mange som forsker på båt, som på tanglopper i Norge, for å bruke en av båtbyggerens metaforer. Og i denne debatten, som utfordrer og utvider begreper om det norske, kan denne oppgaven forstås som et bidrag i debatten om, og maritimiseringen av, norsk identitet.



LITTERATURLISTE:

- Barth, Fredrik Process and Form in Social Life,  
London: Routledge & Kegan Paul 1981
- Barth, Fredrik "Analytical Dimensions in the  
Comparison of Social Organizations"  
American Anthropologist 74, 1972
- Barth, Fredrik "Introduction" i The role of the  
entrepreneur in Social Change in  
Northern Norway Bergen:  
Universitetsforlaget 1972
- Barthes, Roland Mythologies, Hill and Wang, New York  
1972
- Barthes, R. Elements of semiology, New York: Hill  
and Wang, 1967
- Berger, Peter ""Sincerity" and "Authencity" in  
modern Society" in PUBLIC INTEREST.  
N.Y. 1973
- Berger, Berger & Kellner The homeless mind, Random  
House, Inc., New York 1974
- Berkaak, Odd Are "Ressursbruk, bevaringsideologier og  
antikvarisk praksis i fartøyvernet"  
Norsk forening for fartøyvern, Kolsås  
1992
- Birketvedt, B. & Stordahl V. "Om Tromsøantropologiens  
postkulturelle krise", art. Tromsø  
1989
- Bjerkli, B. "Livskraft og symbolproduksjon" NF-  
arbeidsnotat nr.1017/92,  
Nordlandsforskning, Mørkved
- Bjerkli, Bjørn "Cultural Change in rural Norway and  
the problem of diverging norms and  
values" NF-paper 1105/91, Nordland  
distrikthøyskole, Mørkved

- Bojer, Johan Den siste viking, Kristiania:  
Gyldendalske, Nordisk forlag 1921
- Brinchmann K. & Jensen Ø. "Turistproduktet Nord-Norge:  
Kjennetegn ved landsdelens samlede  
tilbud til internasjonale turister"  
NF-notat, Mørkved 1990
- Cohen, Anthony P. The Symbolic Construction of  
Community, London:Ellis Horwood Ltd  
1985
- Cohen, Erik "Who is a Tourist? A Conceptual  
Clarification" Sociological Review  
vol.22, 1974.
- Cohen, Erik "Autheticity and Commoditization in  
Tourism" in Annals of Tourism  
Reaserch. Menomonie, Wisc.vol.15 nr.3  
1988
- Clifford, J. & Marcus, G. Writing Culture Berkely:  
University of California Press 1986
- Culler, Jonathan Framing the sign:criticism and its  
institutions Oxford:Blackwell 1988
- Eriksen G. & Engholm E. "Reiselivsutvikling i Karasjok -  
Basert på Samisk kultur?"  
Karasjok:1991
- Eriksen, T.H. "Multiple Traditions and the Question  
of Cultural Intergration" in Ethnos  
57(2) 1992
- Eriksen, T.H. Us and them in modern societies  
Oslo:Scandinavia University Press  
1992\*
- Eldjarn G. & Godal J. NORLANDSBÅTEN bind 2 i serien  
Nordlandsbåten og Åfjordbåten,  
Rissa:Båtstikka 1990
- Eidheim, Harald Aspects of the Lappish Minority  
Situation Oslo:Universitetsforlaget  
1971

- Eidheim, Harald                      Entrepreneurship in Politics in  
The role of the entrepreneur in Social  
Change in Northern Norway, Bergen:  
Universitetsforlaget 1972
- Eidheim, Harald                      "Stages in the development of Sami  
Selfhood" Workingpaper no.7, Dept. of  
Social Anthropology, University of Oslo  
1992
- Eidheim, Harald                      "Bricolage og ingeniørverksemd i  
Sapmi", paper Universitetet i Oslo  
1993
- Gamper, Josef                          "Reconstructed Ethnicity: Comments on  
MacCannell" in ANNALS OF TOURISM  
RESEARCH. Menomonie. Wisc. vol.12 1985
- Geertz, Clifford                      WORKS AND LIVES Cambridge: Polity  
Press 1988
- Goffman, Erving                      Frame Analyses Harvard University  
Press, Cambridge, 1974
- Goffman Erving                      The presentation of self in everyday  
life Penguin Books Ltd,  
Middlesex, England 1959
- Gullestad, Marianne                  Kultur og hverdagsliv, Oslo:  
Universitetsforlaget AS 1989
- Gullestad, Marianne                  "Naturen i Norsk kultur" i Deichman-  
Sørensen & Frønes (red): Kulturanalyse;  
Oslo: Gyldendal Norske Forlag A/S 1990
- \* Grønhaug, Reidar                      "Etablering av tegn i sosiale forløp"  
Arbeidsmanuskript Bergen: Nordisk  
Sommeruniversitet 1971
- \* Grønhaug, Reidar                      Konstruksjon og dekonstruksjon av  
tegn i Johannesen & Utaker (red)  
Strukturalisme og semiologi,  
Grenå, Nordisk sommerunivers.  
skriftserie no.2 1973
- Grønhaug, Reidar                      "Transaction and Signification, An  
analytical distinction in the study  
of Social interaction", Bergen:  
University of Bergen, 1976

- Grønhaug, Reidar "Scale as a Variable in Analysis", in Barth, F (red.) Scale and Social Organization, Universitetsforlaget 1978
- Hannerz, Ulf "Cosmopolitans and Locals in World Culture" in M. Featherstone (ed) Global Culture, SAGE Publications Ltd, London 1990
- Harris, Olivia "The temporalities of tradition: reflections on a changing anthropology", paper presented in Tromsø 1993
- Hastrup, Kirsten, DEN ANTROPOLOGISKE MESTERFØRTELLING Artikkel presentert i Tromsø 1988
- Hastrup, Kirsten DET ANTROPOLOGISKE PROJEKT om forbløffelse Copenhagen: Nordisk Forlag a/s 1992
- Hastrup, Kirsten, "FIELDWORK AMONG FRIENDS" in Anthropology at Home Jackson, A. ed, London: Tavistock. ASA Monographs, no.25 1987
- Haugen, Inger "Om Forvaltning av utilgjengelighet" i Tidsskrift for samfunnsforskning bd.19, Oslo 1978
- Holtedahl, Lisbet Hva matter gjør er alltid viktig, Oslo: Universitetsforlaget 1986
- Holtedahl, Lisbet "Formidlingsproblemer i Samfunnsforskning", Tromsø: stensilserie A nr.49 ISV 1987
- Kopytoff, Igor "The cultural biography of things: commoditization as process" in Appadurai, A. (ed): The social life of things, Cambridge: Cambridge University Press 1986
- Krogh, Lars & Unni "Fremtiden i Gratangen - sats på kulturen!", Alta: NIBR-notat 1991:122

- Jackson, Anthony, "Reflections on Ethnography at Home and the ASA" in Antropology at Home Jackson, A.ed. London:Tavistock. ASA Monographs, no.25 1987
- Leach, Edmund "Glimses of the Unmentionable in The History of British Social Anthropology" in Annual review of Antropology vol.13, California 1984
- MacCannel, D. "Reconstructed ethnicity" in ANNALS OF TOURISM RESERCH. vol.11, Menomonie, Wisc. 1984
- MacCannel, D. "Introduction" in ANNALS OF TOURISM RESEARCH vol.16, Menomonie, Wisc. 1989
- MacCannel, D. The Tourist The Macmillian Press LTD, London 1976
- Marcus G. & Fischer M. Anthropology as Cultural Critique Chicago:University of Chicago Press 1986
- Moldenæs, Turid "Tilpassning eller gode argumenter?" hovedoppg.Tromsø 1991
- Nash, Dennison "Tourism as an Anthropological Subject" in Current Anthropology, vol.22 no.5 1981
- Olsen, Bjørnar "Fragmenter til en post-prosessuell arkeologi", stensilserie B nr.24, Arkeologi, ISV, Tromsø 1987
- Paine, R. "Trails of Sami Self-Consciousness" in Anthropologica XXXIX 1987
- Ritzer, George Sociological theory, Second Edition, Alfred A.Knopf, Inc., New York, 1988
- Rudie, Ingrid "Innledning" i Rudie, I. (red): Myk start -hard landing. Kvinners levekår og livsløp. Universitetsforlaget, 1984



- Saussure, Ferdinand de Course in General Linguistics  
translated by Baskin W. McGraw Hill  
1959
- Schackt, Jon, "Postmoderne utfordringer for  
sosialantropologisk  
kunnskapsproduksjon og metode" i  
Norsk Antropologisk tidsskrift nr.1  
Oslo: Universitetsforlaget 1992
- Sjøberg, Katarina Mr.Ainu Cultural mobilization and the  
Practice og Ethnicity in Hierarchical  
Culture, Lund:University of Lund 1991
- Smith, Valerie L. Hosts and Guests, The Antropology of  
Tourism, second edition, Univ. of  
Pennsylvania Press 1989
- Stordahl, Vigdis "Ethnic intergration and identity  
management - Discourses on sami self-  
awareness" Kautokeino: paper pres. at  
the International Circumpolar  
Workshop 1991
- Stordahl, Vigdis "Etnisk intergrasjon og  
identitetshåndtering" artikkel pres.  
konferansen Bodø 1990
- Strathern, Marilyn The Gender of the Gift  
Oxford:University of California  
Press, Ltd 1988
- Strathern, Marilyn After Nature. English kinship in the  
late twentieth century  
Cambridge:Cambridge University Press  
1992
- Sinding-Larsen, H.  
og "Landskappleik - nasjonale ritualer  
lokalkulturell folkefest" i Klausen  
A.M. (ed) Den norske væremåten  
Oslo:Cappelens Forlag 1984
- Thuen, Trond "When cultural idioms "freeze": some  
consequences of objectification of  
saami culture", paper presented i  
Tromsø, 1993.
- Vike, Halvard "Et monument over en million  
tanker" FOK-programmets skriftserie  
nr.6. Oslo: NAVF 1993

Viken, Arvid

"The North Cape Skyline, Nordkapp  
sett med turistøyne", FDH rapport:7  
Alta:Finmark distrikthøyskole 1989

Wagner, Roy

The Invention of Culture, Chicago:  
The University of Chicago Press 1981